

Katsauksen laatinut työryhmä:

Ahlstedt, Jaana	(taitto, toimitus)
Aro-Heinilä, Esa	(luku 5.2)
Heikkilä, Jaakko	(luku 5.1, 5.4, 5.5)
Jansik, Csaba	(luku 2.4)
Knuuttila, Marja	(luku 1.1)
Koikkalainen, Kauko	(luku 5.4)
Kröger, Laura	(luku 5.1, 5.5)
Latukka, Arto	(luku 4.3)
Myyrä, Sami	(luku 1.3, 4.2)
Niemi, Jarkko	(luku 2.2)
Niemi, Jyrki	(luku 2.4, 3, yhteenvedo, toimitus)
Outa, Pia	(luku 2.3, 4.1)
Peltola, Jukka	(luku 5.4)
Pouta, Eija	(luku 5.3)
Rantamäki-Lahtinen, Leena	(luku 1.2)
Riepponen, Leena	(luku 4.4)
Rikkonen, Pasi	(luku 5.4)
Sinkkonen, Marko	(luku 5.3)
Tapio-Biström, Marja-Liisa	(luku 6)
Tauriainen, Jukka	(luku 4.3)
Tuomisto, Jussi	(luku 2.1)
Turunen, Harri	(luku 4.1)
Vihinen, Hilikka	(luku 6)
Vihma, Antto	(luku 5.2)
Voutilainen, Olli	(luku 6)

Kannen suunnittelu: Ben Rydman

Kansikuva: Kasper Järnefelt, Ruispelto (1882)

Teoksen omistaa Ateneumin taidemuseo/Antellin kokoelma, kuvaajana Kuva-
taiteen keskusarkisto/Janne Mäkinen

© Kuvasto 2006

Taidemaalari Eero Järnefeltin vanhin veli *Kasper Waldemar Järnefelt* (1859–1941) oli taidekriitikko ja kirjallinen vaikuttaja. Hän toimi mm. kielenkääntäjänä ja venäjän kielen opettajana. Hän myös maalasi pienimuotoisia piha- ja maisema-aiheisia maalauksia. Tämä vuonna 1882 maalattu *Ruispelto* maalaus (öljy, levy) kuvaa pihapiiristä avautuvaa viljankorjuumaisemaa ruiskuhilaineen.

Taloustutkimus (MTTL)

JULKAISUJA 106

Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2006

Jyrki Niemi ja Jaana Ahlstedt (toim.)

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus
Agrifood Research Finland
Economic Research (MTTL)
PUBLICATIONS 106

ISBN-13: 978-951-687-143-4
ISBN-10: 951-687-143-7
ISSN 1458-2996

Copyright
MTT Taloustutkimus

Julkaisija
MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki
<http://www.mtt.fi/mttl>

Jakelu ja myynti
MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki
puh. (09) 560 80, telekopio (09) 563 1164
e-mail: julkaisut@mtt.fi

Painatus
Vammalan Kirjapaino Oy 2006

Esipuhe

Vuoden 2005 aikana EU:n maatalous- ja maaseutupolitiikassa tehtiin kauaskantoisia linjauksia muun muassa yhteisön sokeripolitiikasta ja EU:n budjetista. Viime vuosien puheet maaseutupolitiikan merkityksen kasvusta antoivat Suomessa perusteltuja odotuksia siitä, että EU:n laajenemisesta aiheutuvia menoja olisi yhteisvastuullisesti rahoitettu leikkaamalla vanhoissa jäsenmaissa maatalouden markkinatukea, eli niin sanottua CAP-tukea. Toisin kuitenkin kävi. Näkemykset maaseututuen merkityksen kasvusta kokivat täyskäännöksen, kun EU:n suuret maatalousmaat pitivät kiinni omista eduistaan. Lopputuloksena oli, että vanhojen jäsenmaiden budjettileikkaukset kohdennettiin maaseututukiin, kuten ympäristötukeen ja luonnonhaittakorvaukseen. Näiden tukien merkitys korostuu etenkin maaseutuvaltaisessa ja pysyvistä luonnonhaitasta kärsivässä Suomessa. Nyt tehdyt linjaukset herättävät yleisemminkin kysymyksiä siitä, millä tavoin EU:n maatalous- ja maaseutupolitiikka on vastaamassa ympäristön hoidon kiristyviin vaatimuksiin ja globalisaation asettamiin haasteisiin. Niin ikään EU:n sokeripolitiikan uudistustapa antaa viitteitä siitä, että mittavissa maatalousratkaisuisa EU:n suurten jäsenmaiden etu painaa vaakakupissa enemmän kuin pienten jäsenmaiden, saati kaikkein köyhimpien kehitysmaiden näkökulma.

Vuoden 2005 tapahtumat muistuttivat jälleen, että ruokaturvallisuuden ja energiahuoltoon sisältyvät katastrofaaliset riskit ovat todellisia ja niitä vastaan on syytä pyrkiä suojautumaan mahdollisimman hyvin. Vaaralliset eläintaudit, kuten lintuinfluenssa tai suu- ja sorkkatauti, aiheuttavat toteutuessaan erittäin suuria yhteiskunnallisia kustannuksia. Asianmukainen suojautuminen vaarallisia eläintauteja ja ruokaturvallisuusriskejä vastaan korottaa väistämättä ruoan tuotantokustannuksia siittäkin huolimatta, että vakavalta epidemialta onnistuttaisiin välttymään. Esimerkiksi Suomen hajautettu kotieläintalous ei yllä kustannustehokkuudeltaan EU:n voimaperäisimpien kotieläinalueiden tuloksiin, mutta se ei myöskään altista vaarallisille eläintaukeille.

Energian ja siitä johdettujen tuotantotarvikkeiden hintojen nousu on korottanut merkittävästi maatalouden tuotantokustannuksia ja leikannut maataloustuloa. Uusiutuvaa bioenergiaa painottavat politiikkalinjaukset ja energiaraaka-aineiden niukkuus eivät ole vielä näkyneet maataloustuotteiden markkinoilla Suomessa. Etanolin ja liikennebenssiinin hintaparieteetti kuitenkin katkesi maailmalla niin, että etanolin hinta jatkoi nousua, vaikka bensiinin hintakehitys tasaantui. Mikäli markkinat toimivat tehokkaasti, etanolin ja biodieselin raaka-ainekysynnän tulisi vahvistaa viljan ja öljykasvien hintoja myös Suomessa. Etenkin vuoden loppua kohden ilmassa oli myönteisiä odotuksia siitä, että myös Suomi lähtee todenteolla alentamaan riippuvuuttaan fossiilisista polttoaineista ja lisäämään uusiutuvan bioenergian käyttöä myös liikenteessä.

MTT esittää parhaimmat kiitokset julkaisun toimittaneille professori Jyrki Niemelle ja tutkimussihteri Jaana Ahlstedtille sekä kaikille julkaisun kirjoittamiseen osallistuneille tutkijoille.

Helsingissä 8. päivänä maaliskuuta 2006

Kyösti Pietola
Yksikön johtaja
MTT taloustutkimus

Sisällysluettelo

Yhteenvedo	5
1. Maatalouden toimintaympäristö	10
1.1. Maa- ja elintarviketalous kansantalouden osana	10
1.2. Maaseudun yrittäjäyys	14
1.3. Suomalainen maatila	17
2. Maatalous- ja elintarvikemarkkinat	22
2.1. Peltokasvituotanto	22
2.2. Kotieläintuotanto	30
2.3. Puutarhatuotanto	38
2.4. Elintarvikemarkkinat	42
3. Maatalouspolitiikka	50
3.1. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka	50
3.2. Kansallinen tuki	53
4. Maatalouden taloudellinen tila	58
4.1. Maataloustulo	58
4.2. Maatalouden tuottavuuskehitys	60
4.3. Maa- ja puutarhatalouden tulos- ja kannattavuuskehitys 2004	61
4.4. Maatalouden tuotantokustannukset	66
5. Maatalous ja ympäristö	69
5.1. Maatalouden ympäristövaikutukset	69
5.2. Maatalouden bioenergia	72
5.3. Luonnon virkistyskäyttö	74
5.4. Bioturvallisuus maataloudessa	75
5.5. Muutospaineet maatalouden ympäristöpolitiikassa	77
6. Maaseutu- ja aluepolitiikka	80
6.1. Maaseudun paikallinen kehittäminen	80
6.2. Kylätoiminta	81
6.3. Paikalliset toimintaryhmät	81
6.4. Aluekeskusohjelma maaseudun kehittämisessä	83
6.5. Paikallistason kehittäminen maaseudun voimavarana	84
Liitetaulukot	88

Erityisteemat

Ilmastonmuutos tuo uusia mahdollisuuksia ja haasteita kasvintuotannollemme ...	27
Tuottoisa ja kestävä eläinjalostus	35
Kuluttajat, kunnalliset päättäjät ja lähiruoan tulevaisuus	48
CAP -uudistuksen vaikutukset maatalouden tuotantoon Suomessa	55
WTO-neuvotteluissa ratkaisujen vuosi	68
Ympäristötuen uudistaminen	78
Maaseutu kuntapolitiikassa	85

YHTEENVETO

EU:n maatalous- ja aluepolitiikassa ei valmistella vuonna 2006 isoja uusia kokonaisuuksia, vaan vuosi kuluu aiemmin sovittujen CAP- ja sokeriuudistuksen toimeenpanoon sekä tulevan rahoituskauden alue- ja maaseutuohjelmien kansalliseen valmisteluun.

Maailman kauppaneuvottelut tosin vaativat unionilta ponnistuksia, kun Maailman kauppajärjestö WTO:n neuvotteluisa edetään vuonna 2006 ratkaisuvaiheisiin. Reilut neljä vuotta kestäneellä Dohan kierroksella on tähän mennessä saatu sovittua vain harvoista keskeisistä kysymyksistä sen enempää maatalous- kuin teollisuustuotteiden osalta, puhumattakaan palveluiden kaupasta.

Merkittävin edistysaskel on toistaiseksi ollut WTO:n ministerikokouksessa Hong Kongissa joulukuussa 2005 tehty päätös maatalouden vientitukien poistamisesta vuoteen 2013 mennessä. Vuonna 2006 päähuomio maatalousneuvotteluissa kohdistuu siihen, kuinka paljon ja millä aikataululla WTO:n jäsenmaat suostuvat alentamaan maataloustuotteiden tulleja.

EU:n tulevan rahoituskauden lainsäädännön valmistelu on vuoden 2006 isoja asioita maatalouden kannalta. Maaseudun kehittämisrahoja karsittiin kovin kourin EU:n huippukokouksessa joulukuussa 2005 päätettäessä vuosien 2007–2013 rahoituskehyksistä. Päätöksen seurauksena Suomelle maksettavia maaseudun kehittämisvaroja leikataan noin 100 miljoonaa euroa.

Vuoden 2006 alkupuolella EU:n maatalousministerien on määrä sopia, miten 18,9 miljardia euroa maaseudun kehittämisrahaa lopulta jaetaan vanhojen jäsenmaiden kesken. Ne ovat tärkeät neuvottelut Suomen maatalouden kannalta. Toisin kuin monissa muissa jäsenmaissa, Suomessa merkittävä osa maataloustuista maksetaan juuri näistä maaseuturahoista.

Joulukuussa 2005 sovittu rahoituskehys leikkaa myös Suomen saamaa alue- ja rakennepoliittista tukea noin neljänneksellä. Itä- ja Pohjois-Suomen maakunnat putoavat pois korkeimman rakennerahastotuen piiristä Itä-Euroopan köyhempien alueiden tultua mukaan unioniin.

Uusi rahoituskehys lisää näin ollen merkittävästi Suomen nettomaksuosuutta unionissa. Lisäksi EU:n maksamia maataloustukia uhkaa rahoituskauden lopulla usean prosentin leikkaus, kun rahoituskehyksessä ei varattu lainkaan lisärahaa maatalouteen Romanian ja Bulgarian jäseneksi tuloa varten.

Bioenergian käytölle haetaan vauhtia

Maaseudun kannalta kauaskantoisia päätöksiä tehdään myös energiapolitiikan puolella. Raakaöljyn hinta lähti vuonna 2005 odotettua jyrkempään nousuun, jonka seurauksena Euroopassa ajankohtaistui jälleen huoli heikosta energiaomavaraisuudesta, ja sen mukana tarve ja tahto korvata öljyä bioenergialla.

Bioenergian saaman julkisen huomion taustalla ovat myös maatalouspoliittiset sekä ilmastonmuutoksen torjumista koskevat tavoitteet. Myös EU:n sokerintuotantoon liittyvät jännitteet ajankohtaistivat tätä keskustelua.

Tavoitteiden mukaan EU:n jäsenmaat pyrkivät kolminkertaistamaan liikenteen biopoltoaineiden käytön nykyisestä parista prosentista lähes kuuteen prosenttiin vuoteen 2010 mennessä. Joulukuussa 2005 Euroopan komissio esitteli myös kunnianhimoisen, kaikkia bioenergiamuotoja koskevan toimintasuunnitelman.

Maatalousperäinen bioenergia teki vuoden 2005 aikana lopullisen läpimurtonsa myös kotimaiseen keskusteluun. Biopoltoaineiden kehittämistyön tärkeyttä korostivat vuoron perään niin maa- ja

metsätalousministeri, kauppa- ja teollisuusministeri kuin presidenttiehdokkaatkin. EU puolestaan ehti huomauttaa Suomea sen hitaasta etenemisestä liikenteen biopolttoaineiden käytössä.

Bioenergian toivotaan palvelevan yrittäjyyteen, työllisyyteen ja alueiden yleiseen elinvoimaisuuteen liittyviä tavoitteita. Tuotantovaihtoehtoiksi tarjotaan biokaasua, ruokohelpeä, energiakauraa ja olkea sähkön- ja lämmöntuotantoon sekä öljykasveja, bioetanolia ja biokaasua liikennepolttoaineiksi.

Maatalouspolitiikassa toimeenpanon aika

Vuonna 2006 Suomessa otetaan käyttöön EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksen yhteydessä sovittu tilatukijärjestelmä. Sen kautta maksetaan jatkossa pääosa EU:n kokonaan rahoittamista niin sanotuista CAP-tuista. CAP-tuki jakautuu kahteen pääkomponenttiin: tuotannosta irrotettuun tilatukeen ja tuotantosidonnaiseen osaan. Suomessa tuotantosidonnaisista CAP-tukea maksetaan emolehmillä, sonneilla ja uuhilla sekä tarkkelysperunalle, kun taas peltokasvien CAP-tuki irrotetaan lähes kokonaan tuotannosta vuodesta 2006 alkaen. Näin ollen Suomessa noin 90 prosenttia CAP-tuista irrotetaan tuotannosta.

CAP-tuen ehtona on täydentävien ehtojen noudattaminen. Pelto on pidettävä hyvässä viljelykunnossa ja lisäksi on huolehdittava tietyistä eläinten hyvinvointiin ja ympäristön tilaan liittyvistä minimivaatimuksista. Suomi on lisäksi kansallisesti päättänyt, että jos viljelijä kesannoi enemmän kuin velvoitekesannon verran, tämä hoidettu, viljelemätön pelto tulee olla nurmipeitteinen ollakseen tukikelpoista.

Suomessa tilatukijärjestelmä toteutetaan yhdistelmämallin pohjalta. Entisistä CAP-tuista muodostetaan tukioikeuksia, jotka muodostuvat alueellisesta tasatuki-osasta ja mahdollisesta tilakohtaisesta lisäosasta. Lisäksi maksetaan eräitä tukia tuo-

tantosidonnaisena. Tukioikeuksien arvot vahvistetaan loppuvuodesta 2006.

Ympäristötukijärjestelmää uudistetaan

Maa- ja metsätalousministeriö asetti helmikuussa 2005 työryhmän valmistelemaan ehdotusta uudeksi maatalouden ympäristötukijärjestelmäksi vuosille 2007–2013. Työryhmän luonnosehdotus, joka jätettiin helmikuussa 2006, sisältää arvion maatalousympäristön nykytilasta ja ympäristötuen tavoitteista, kuvauksen ehdotetuista toimenpiteistä, niiden tavoitteista ja arvioiduista vaikutuksista sekä arvion toimenpiteiden aiheuttamista kustannuksista ja tukitasoista.

Ehdotuksen mukaan uuden ympäristötuen yleistavoitteet säilyisivät samansuuntaisina kuin nykyisessäkin ohjelmassa eli tärkeimpänä on vesiensuojelu unohtamatta kuitenkin luonnon monimuotoisuutta ja maisemaa. Lisäyksenä edellisen ohjelman perustoimenpiteisiin on mm. ylläpitokalkituksesta huolehtiminen ja maatilan monimuotoisuuskohteiden kartoittaminen. Lannoitusvaatimukset kiristyvät erityisesti kotieläintiloilla lannan sisältämän fosforin käyttökelpoisuusprosentin noston seurauksena. Lisäksi tuotantoeläinten hyvinvoinnin edistämiseksi suunnitellaan omaa tukijärjestelmäänsä.

Maatalouden ympäristötuki on valtion suurin yksittäinen ympäristönsuojeluun kohdistettu menoerä. Vuonna 2005 ympäristötukeen käytettiin 322 miljoonaa euroa. Viljelijät tekevät uudet sopimukset uuden tukijärjestelmän ehtojen mukaisesti uuden ohjelmakauden alkaessa vuonna 2007.

Maatalouden kustannukset kasvavat kohisten

Maa- ja puutarhataloussektorin maataloustulo laski vuonna 2005 jo kolmatta vuotta peräkkäin. Maataloustuloa kertyi vuonna 2005 vajaa 918 miljoonaa euroa. Laskua

Maatalouden tukijärjestelmä Suomessa, milj. euroa.

	2004	2005 ^{ennakko}	2006 ^{arvio}
EU:n rahoittamat			
CAP-tulotuki	502	515	543
EU:n osarahoittamat			
Luonnonhaittakorvaus	423	423	423
Ympäristötuki	295	322	327
Kansallisesti rahoitettavat			
Pohjoinen tuki	387	330	329
Etelä-Suomen kansallinen tuki	127	99	97
Ympäristötuen kansallinen lisäosa	60	55	55
LFA-tuen kansallinen lisäosa		120	120
Muut kansalliset tuet	15	15	13
Yhteensä	1 809	1 879	1 907
EU:n osuus	805	829	797
Kansallinen osuus	1 004	1 050	1 110

edelliseen vuoteen oli noin 14 % eli runsaat 152 miljoonaa euroa. Syynä olivat maa- ja puutarhatalouden kustannusten neljän prosentin kasvu, kokonaistuoton aleneminen ja maataloustukien maksun viivästyminen.

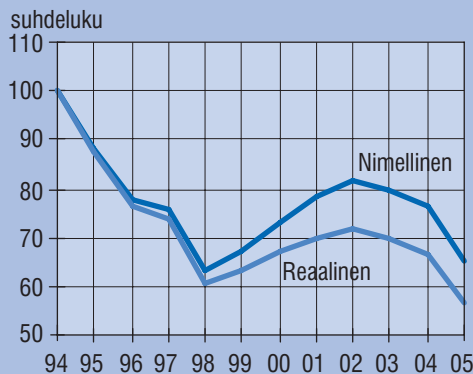
Maa- ja puutarhatalouden kokonaiskustannuksia on viime vuosina nostanut erityisesti öljyn hinnan nousu, joka vaikuttaa paitsi suoraan energiakustannuksiin myös välillisesti moniin muihin tuotantopanoksiin kuten lannoitteisiin. Myös koneiden ja rakentamisen hinnat ovat nousseet viime vuosina selvästi yleistä inflaatiouvauhtia nopeammin.

Maa- ja puutarhatalouden tulonmuodostukseen vaikuttavat voimakkaasti tukien määrät. Vuonna 2005 tukien kokonaismäärä nousi lähes 1,9 miljardiin euroon, mikä vastaa noin 47 % maa- ja puutarhatalouden kokonaistuotosta.

Rakennekehitys etenee vauhdilla

Maatalouden rakenne on muuttunut viime vuosina melkoista vauhtia. Kun vuonna 1995 Suomessa oli yli 95 000 maatilaa, kymmenen vuotta myöhemmin niitä oli enää runsaat 69 000. Tilamäärä on vähentynyt näin ollen yli 3 prosentin vuosivauhtia ja kotieläintaloudessa vielä tätäkin nopeammin. Esimerkiksi maidontuotantoon erikoistuneiden tilojen määrä on laskenut lähes seitsemän prosentin vuosivauhtia. Suhteellisesti eniten tilajoukko on pienentynyt Itä-Suomessa (32 %) ja vähiten Pohjois-Suomessa (23 %).

Tilamäärän vähentyessä on tilojen keskikoko suurentunut. Vuosina 1995–2005 aktiivitulojen keskikoko on kasvanut 44 prosentilla alle 23 pellohehtaaria lähes 33 hehtaariin. Tilakoon kasvusta noin kaksi kolmasosaa on tapahtunut peltoa

Maataloustulon kehitys 1994–2005.

Aktiivimaatilojen lukumäärä ja maataloustulo vuosina 1994–2005.

	Maatiloja kpl	Muutos ed. vuodesta, %	Muutos vuodesta 1994, %	Maataloustulo vuoden 2005 hinnoin, milj. €	Indeksi 1992–94 keskiarvo: 100
2005	69 088	-2,8	-33	918	62
2004	71 100	-1,3	-31	1 080	73
2003	72 000	-1,9	-30	1 133	76
2002	73 386	-2,7	-29	1 171	78
2001	75 384	-3,2	-27	1 141	76
2000	77 896	-5,2	-24	1 095	73
1999	82 142	-4,1	-20	1 033	69
1998	85 690	-3,0	-17	989	66
1997	88 370	-3,2	-14	1 201	80
1996	91 281	-4,5	-11	1 247	84
1995	95 562	-7,2	-7	1 427	96
1994	103 000 ¹			1 630	109

¹ MTT Taloustutkimuksen arvio

Lähteet: MTT Taloustutkimuksen kokonaislaskelma, MMM:n tukirekisteri.

vuokraamalla. Vuonna 2005 tukea saaneiden tilojen viljelyksessä olleesta 2,24 miljoonasta hehtaarista 705 000 hehtaaria eli noin 31 % oli vuokrateltoa.

Nopeasta rakennekehityksestä huolimatta maatalouden tuottavuuskehitys on ollut suhteellisen hidasta. Vuonna 2005 maataloudessa saatiin samalla panosmäärällä aikaan noin 13 % enemmän tuotantoa kuin vuonna 1992. Maatalouden tuottavuus nousi keskimäärin vajaan prosentin vuodessa.

Viljan markkinahinnat laskivat

Satovuosi 2005 oli normaalia parempi. Viljan kokonaissato oli 4,1 miljardia kiloa, mikä on 12 prosenttia enemmän kuin vuonna 2004. Kylvöala pysyi ennallaan vajaan 1,2 miljoonassa hehtaarissa.

Viljoista maksettiin vuonna 2005 keskimäärin 6 % edellisvuotta heikompaa hintaa. Rehuohran keskimääräinen hinta aleni 7 % edellisvuotisesta ollen noin 100 euroa tonnilta. Kauran hinta laski alkuvuonna reippaasti edellisvuoden tapaan, mutta nousi nopeasti vuoden kolmen viimeisen kuukauden aikana. Vuoden keskihinnaksi noteerattiin 88 euroa tonnilta, joka oli

samaa luokkaa kuin edellisenä vuonna.

Leipäviljan hinnat olivat vuonna 2005 keskimäärin aikaisempia vuosia alempia, mutta loppuvuodesta rukiin hinta alkoi nousta lähemmäs pitkän ajan keskiarvoa. Vehnän markkinahinta oli vuoden alkupuoliskolla edellisen vuoden vastaavaa ajanjaksoa 14 % alhaisempi ja syksyn avaus hinnat olivat 6 % edellissyksyä alempia. EU:n keskeisissä vehnäntuottajamaissa hinnan pudotukset ovat olleet vielä suurempia, keskimäärin yli 20 %.

Juuston tuonti huimassa kasvussa

Meijereihin toimitettiin vuonna 2005 noin 2 293 miljoonaa litraa maitoa. Määrä oli puoli prosenttia (10 miljoonaa litraa) pienempi kuin vuonna 2004.

Maidontuottajia oli vuoden lopussa runsaat 15 300 eli yli 6 % edellisvuotta vähemmän. Keskimääräinen karjakoko nousi yli 20 lehmään. Lypsylehmien keskituotos nousi 7 505 litraan.

Suomalaiset maidontuottajat saavat edelleen korkeampaa hintaa kuin EU:n tuottajat keskimäärin. Vuonna 2005 maidosta tilitettiin keskimäärin 33 senttiä litralta eli 4 % edellisvuotta vähemmän.

Maitotuotteiden tuonti uusista EU-maista on kuitenkin heikentänyt suomalaisten meijereiden kannattavuutta. Baltian maista tuodaan mm. jogurttia ja Puolasta juustoa.

Suomalaismeijerien kannalta kipeimmin halpatuonti puree juustomarkkinoilla. Vuonna 2005 juustojen tuonti lisääntyi 14 %. Suurimmat tuontimaat ovat Saksa, Tanska ja Puola. Jo kolmannes kulutetusta juustosta on tuontijuustoa. Tilannetta tasapainottaa se, että entistä suurempi osa (38 % vuonna 2005) kotimaisesta juustosta myydään vientimarkkinoille.

Myös juustojen kotimainen kulutus on lisääntynyt. Erityisesti muut juustot ovat kasvattaneet kulutusosuuttaan perinteisten emmentalin ja edamin kustannuksella.

Sianlihantuotanto uusiin ennätyslukemiin

Suomen asema naudanlihan nettotuojana vahvistui vuonna 2005, sillä jo 15 % kuluksista oli tuontilihaa. Naudanlihan kulutus laski noin prosentin edellisestä vuodesta ollen 96 miljoonaa kiloa. Naudanlihaa tuotettiin Suomessa noin 84 miljoonaa kiloa. Tämä on lähes 7 milj. kiloa vähemmän kuin vuonna 2004.

Naudanlihan vienti laski lähes 70 % ollen vain 1,5 miljoonaa kiloa. Tuonti puolestaan kasvoi 47 % ollen 14,6 miljoonaa kiloa. Naudanlihan tuonti lisääntyi eniten Brasiliasta ja Tanskasta. Naudanlihan tuonti Ruotsista väheni.

Sianlihan asema lihateollisuuden tärkeimpänä vientituotteena vahvistui, sillä vientimäärä kasvoi lähes 41 miljoonaa kiloon (+6 %). Tärkeimpiä vientikohteita olivat edelleen Japani, Venäjä, Viro ja Ruotsi, joiden yhteenlaskettu osuus ruuhonlihan viennistä oli lähes 70 %. Vienti Venäjälle kasvoi noin viidenneksen.

Sianlihaa tuotiin Suomeen 12 % ja lihavalmisteita 42 % enemmän kuin vuonna 2004. Tärkeimpiä kauppakumppaneita olivat Tanska ja Saksa, joiden osuus ruho-

lihan tuonnista on parina viime vuonna ollut 80 % tienoilla, ja lihavalmisteiden osalta Ruotsi ja Saksa.

Sianlihan viennin osuus tuotannosta oli 20 % ja tuonnin osuus kulutuksesta oli 9 %. Sianlihaa tuotettiin vuonna 2005 runsaat 203 miljoonaa kiloa, eli 3 % enemmän kuin vuotta aiemmin. Sianlihaan kulutettiin 176 miljoonaa kiloa.

Siipikarjanlihan tuotannon kasvu on tasaantunut, sillä parina viime vuonna tuotanto on ollut 87 miljoonaa kiloa. Siipikarjanlihan kulutus kuitenkin kasvoi vuonna 2005 noin prosentin ollen 84 miljoonaa kiloa.

Myös ulkomaankauppa lisääntyi. Siipikarjan lihan vienti kasvoi 4 % ja tuonti 9 %. Kasvussa on erityisesti broilerin tuonti pakastettuina fileinä maailman halvimmasta tuottajamaasta Brasiliasta. Tätä lihaa myydään kotimaista halvemmalla, ja se luo paineita kotimaisen broilerin hintaan.

Elintarvikekaupan alijäämä laajeni

Vuonna 2005 elintarvikkeita vietiin Suomesta yhteensä 980 miljoonan euron arvosta, mikä oli runsaat 4 % enemmän kuin edellisvuonna. Elintarvikkeita tuotiin 2601 miljoonan euron arvosta, mikä on 7 % edellisvuotta enemmän.

Koska tuonnin nousuvauhti on viime vuosina ylittänyt viennin nousun, elintarvikekaupan alijäämä on laajentunut huomattavasti. Alijäämäisyys on perinteisesti johtunut hedelmien, raakakahvin, alkoholi-juomien ja tupakan tuonnin laajuudesta. Muita tärkeitä tuontituotteita ovat mm. vihannekset, juusto ja viljavalmisteet.

Elintarvikkeet kallistuivat Suomessa 0,2 % vuonna 2005. Kuluttajahintaindeksin vuosimuutos oli 0,7 %, joten elintarvikkeiden hintakehitys oli keskimääräistä inflaatioketystä hitaampaa.

Vuodesta 2000 vuoteen 2005 ruoan hinta on kallistunut nimellisesti 8,8 %. Yleinen kuluttajahintaindeksi on noussut samassa ajassa 5,5 %.

1. MAATALOUDEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

1.1. Maa- ja elintarviketalous kansantalouden osana

Elintarvikkeiden ja juomien kokonaiskulutusmenot ovat Suomessa 16,4 mrd. euroa vuodessa. Tämä vastaa 11:tä prosenttia bruttokansantuotteesta. Kotiin hankittujen elintarvikkeiden osuus kotitalouksien kulutusmenoista on vajaat 13 prosenttia, jos alkoholijuomia ei oteta lukuun. Jos myös alkoholijuomat ja kodin ulkopuolella tapahtuva ruokailu huomioidaan, on osuus 22 prosenttia.

Kun elintarviketalouden rahavirtaan sisällytetään kokonaiskulutusmenojen lisäksi elintarvikkeiden vienti sekä elintarvikeketjuun välittömästi liittyvät tuet, on elintarviketaloudessa vuosittain liikkuvien rahavirtojen yhteenlaskettu arvo lähes 20 mrd. euroa. Elintarviketalouden rahavirtaan on tällöin sisällytetty maa- ja puutarhatalouden tuotanto, elintarvikkeiden jalostus, tuontielintarvikkeet, kaupan katteet, ravitsemuspalvelut, valtion keräämät verot sekä elintarvikeketjun saamat tuet.

Maa- ja puutarhatalouden tuotanto

Elintarviketalouden perustan muodostaa maa- ja puutarhatalouden tuotanto. Kotimaisen perustuotannon yhteenlaskettu bruttoarvo on kansantalouden tilinpidon mukaan noin 4,3 mrd. euroa. Tuotanto pohjautuu suurelta osin yrityksen ulkopuolelta hankittavien ostopanosten käytölle. Kokonaistuotosta runsas 60 % eli noin 2,8 mrd. euroa käytetään tuotantopanosten hankintaan kansantalouden muilta toimialoilta ja ulkomailta. Useat tuotannonalat, kuten rehu-, kemian- ja metalliteollisuus, valmistavat maa- ja puutarhatalouden tarvitsemia tuotantopanoksia.

Maa- ja puutarhatalouden tuottama arvonlisäys Suomen bruttokansantuotteen oli vuonna 2004 runsaat 1,5 mrd.

euroa. Tämä oli 1,2 prosenttia kaikkien toimialojen yhteenlasketusta bruttokansantuotteesta (BKT). Maa- ja puutarhatalouden BKT-osuus on vuosien mittaan pienentynyt, sillä kasvu kansantalouden muilla sektoreilla on ollut alkutuotantoa selvästi nopeampaa.

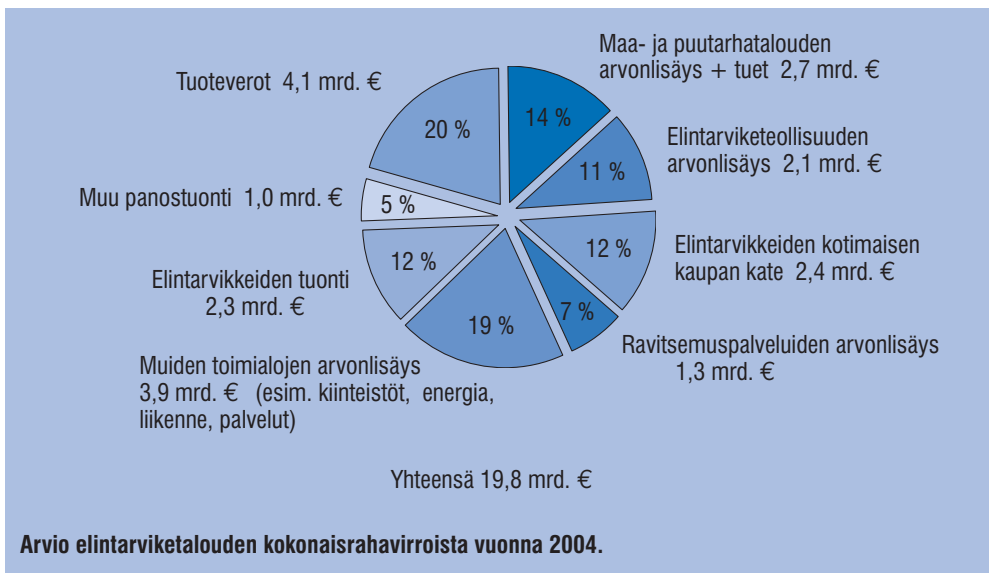
Maa- ja puutarhatalous on kiinteästi kytkeytynyt maa- ja puutarhataloustuotteita jalostavaan teollisuuteen. Viime vuosina lähes 80 % maa- ja puutarhatalouden tuotoksesta on siirtynyt kotimaiseen teollisuuteen jalostettavaksi. Koska elintarvikkeiden jalostus on keskittynyt ja kilpailun kiristyessä keskittyminen entisestään lisääntyy, tuottajille tarjoutuvien vaihtoehtoisten markkinakanavien lukumäärä vähenee.

Elintarvikkeiden jalostus

Elintarviketeollisuuden tuotannon bruttoarvo oli vuonna 2004 lähes 9 mrd. euroa eli vajaa 7 % koko teollisuustuotannon bruttoarvosta. Elintarviketeollisuuden arvonlisäys oli puolestaan 2,1 mrd. euroa, mikä on 1,6 % koko kansantalouden vastaavasta arvonlisäyksestä.

Elintarviketeollisuus on elektroniikka-, metsä- ja metalliteollisuuden ja koneiden valmistuksen jälkeen Suomen viidenneksi suurin teollisuudenala tuotannon jalostusarvolla mitattuna. Elintarviketeollisuuden päätoimialat ovat liha-, leipomo-, juoma- ja maidonjalostusteollisuus.

Kotimainen elintarviketeollisuus hankkii tarvitsemansa raaka-aineet pääosin kotimaiselta maa- ja puutarhataloudelta, vaikka raaka-aineiden tuonti onkin mahdollista. Käytännössä merkittävä osa elintarviketeollisuudesta on kuljetuskustannusten takia hyvin riippuvainen kotimaisesta raaka-aineesta. Meijeri- ja lihateollisuuden yhteys kotimaiseen perustuotantoon on lähes saumaton, koska näillä toimialoilla käytetty raaka-aine on pääosin kotimaista.

EU:iin liittyminen vuonna 1995 oli merkittävä virstanpylväs suomalaiselle elintarviketeollisuudelle muuttaen olennaisesti sen toimintaympäristöä. Kilpailukyvyyn tietoinen parantaminen tosin alkoi yksittäisten yritysten toimesta jo 1980-luvulla. Ylikapasiteettia vähennettiin, tuotannon kustannuksia karsittiin, tehottomia tuotantolaitoksia suljettiin ja samalla sijoitukset kohdennettiin uuden modernin jalostuskapasiteetin luomiseen.

Perinteisesti kotimarkkinoilla toiminut elintarviketeollisuus on myös kansainvälistynyt viime vuosina nopeasti. Ennen vuotta 1995 oli hyvin vähän yrityksiä, joilla oli toimintaa ulkomailla. Sen jälkeen tilanne on muuttunut hyvin radikaalisti. Suomalaisyrittäjistä etenkin liha- ja leipomoala on laajentunut Baltian maihin, Ruotsiin, Venäjälle ja Puolaan.

Elintarvikkeiden kotimainen kauppa

Alkutuotannon ja elintarviketeollisuuden ohella kaupan osuus kotimaisessa elintarviketukku- ja vähittäiskaupan riippuvuus kotimaisesta perustuotannosta on kuitenkin paljon löyhempiä kuin suurimassa osassa elintarviketeollisuutta.

Maatalouden välituotekäytöstä tukku- ja vähittäiskaupan osuus on huomattava. Elintarviketeollisuuden välituotekäytöstä kaupan osuus on pienempi, sillä teollisuus ostaa suuren osan raaka-aineestaan suoraan tuottajilta ja muita panoksia suoraan muilta teollisuuden toimialoilta.

Kuluttajien elintarvikemenoista tukku- ja vähittäiskauppaportaan osuus on kaikkiaan noin 2,4 mrd. euroa.

Kaupan osuutta elintarviketukun rahavirroista on tosin vaikea arvioida, sillä käytettävissä olevat tilastot eivät erottele elintarvikkeiden myyntiä muista päivittäistavaroiden myynnistä, eikä kaupan myyntikateprosentista elintarvikkeiden osalta ole täsmällistä tietoa.

Kaupan asema elintarviketukussa suhteessa kotimaiseen raaka-ainetuotantoon ja elintarviketeollisuuteen on EU-jäsenyyden myötä vahvistunut. Kauppa pystyy kilpailuttamaan kotimaista elintarviketeollisuutta erittäin tehokkaasti sekä keskenään että ulkomaisten yritysten kanssa.

Kotimaiset kaupan keskusliikkeet ovat joutuneet uudenlaisen kilpailutilanteen eteen saksalaisen ruokaketju Lidlin saavuttua vuonna 2002 Suomen markkinoille. Uuden kilpailijan tulo markkinoille on kiristänyt hintakilpailua. Lidlin myötä alkanut suomalaisen elintarvikekaupan kansainvälistyminen mittaakin kotimaisuuden arvon ja merkityksen.

Elintarvikkeiden ulkomaankauppa

Vapaa tuonti ja vienti EU-maiden kesken on pakottanut niin teollisuuden, kaupan kuin maataloudenkin toimimaan yhä enemmän markkinoilta tulevan kysynnän mukaan. Vuonna 2004 elintarvikkeiden tuonnin arvo oli 2,3 mrd. euroa. Tämä on vajaa 6 % koko tuonnin arvosta. Viennin arvo vajaa 1 mrd. euroa on 2 % koko viennin arvosta.

EU-jäsenyysaikana eli vuosina 1995–2005 ulkomaisten elintarvikkeiden osuus elintarvikemyynnistä on noussut Suomessa muutamalla prosenttiyksiköllä. Tuonnin osuus elintarvikkeissa on noin 15 %. Osa tuonnista on sellaisia alkutuotannon tuotteita, joita ei voida tuottaa Suomessa tai joiden kotimainen tuotanto ei ole riit-

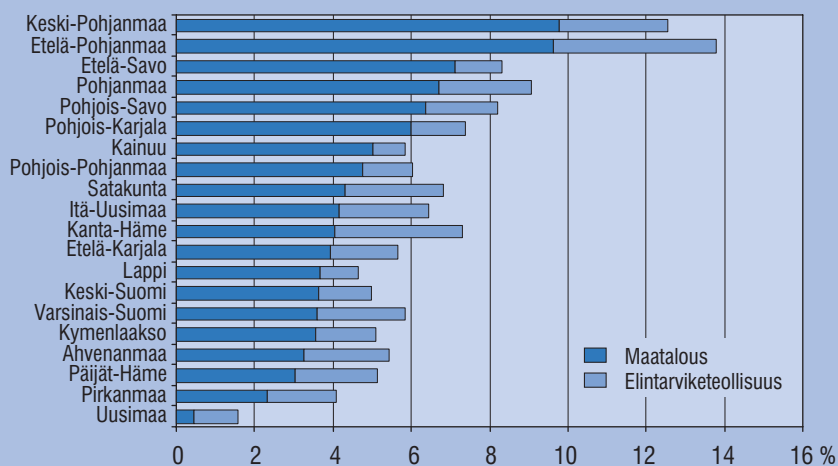
tävä. Osa ulkomaankaupasta on ristikkäiskauppaa.

Elintarvikeetalouden tuet ja verot

Valtio toimii elintarvikeketjussa samanaikaisesti sekä tuen antajana että erilaisten verojen kerääjänä. Se tukee verovaroin elintarvikeetaloutta tavoitteena toimialan kilpailuedellytysten turvaaminen.

Suomen maa- ja puutarhatalous sai EU:n yhteisen maatalouspolitiikan säännösten perusteella maksettavaa tukea vuonna 2004 yhteensä 1,2 mrd. euroa. Tuet ovat joko EU:n kokonaan rahoittamia tai EU:n ja Suomen yhteisesti rahoittamia. EU-tukien lisäksi maa- ja puutarhataloudelle maksettiin kansallista tukea noin 0,6 mrd. euroa.

Samanaikaisesti valtio kuitenkin kantaa peruselintarvikkeista 17 prosentin arvonlisäveron, joka on varsin korkea verrattuna EU-maihin keskimäärin. Elintarvikkeista kannettavan arvonlisäveron tuotto on vuositasolla noin 1,4 mrd. euroa. Alkoholijuomien valmisteverotuotto pieneni veron alentamisen myötä 1,4 mrd. eurosta 1,1 mrd. euroon.

Maatalouden ja elintarviketeollisuuden työpaikat (%) maakunnittain. Lähde: Alueellinen työssäkäyntitilasto 2004 (ennakko), Tilastokeskus.

Elintarviketalouden taloudelliset kytkennät

Maatalouden ja elintarviketeollisuuden tuotannossa käyttämien ja muille toimialoille tuottamien panosten kautta syntyy kansantalouden eri toimialojen välille riippuvuuk-
sien verkko. Näiden riippuvuuksien kaut-
ta elintarvikeketjun eri osissa tapahtuvien
tuotannon muutosten vaikutukset välitty-
vät koko kansantalouteen ja aluetalouksiin
tuotanto-, tulo- ja työllisyysvaikutuksina.

Maatalouden aiheuttamat kysyntävai-
kutukset ovat ratkaisevassa asemassa eri-
tyisesti maaseudulla monien palvelujen yllä-
pitämisessä. Tällaisia palveluja ovat kaup-
pa, liikennepalvelut ja myös monet julkiset
palvelut. Samoin osa maataloustuotteiden
jalostuksesta on sidottu alueellisella tasolla
paikalliseen raaka-ainetuotantoon.

Maakunnittain tarkasteltuna maatalou-
den BKT-osuus on korkein Keski- ja Ete-
lä-Pohjanmaalla (5 %) ja alhaisin Uudela-
maalla (0,2 %). Elintarviketeollisuuden
BKT-osuus on korkein Päijät-Hämeessä
(5 %) ja Etelä-Pohjanmaalla (4 %).

Elintarvikeketjun välittömät ja välilliset työllisyysvaikutukset

Elintarvikeketju on myös merkittävä työl-
listäjä. Se työllistää sekä välittömästi maa-

taloudessa ja elintarviketeollisuudessa että
välillisesti elintarvikeketjulle panoksia tuot-
tavilla toimialoilla sekä kuljetuksessa ja jake-
lussa. Elintarviketalouden kokonaistyöllistä-
vyys on lähes 300 000 vuosityöpaikkaa,
kun elintarviketalouden tuotteiden koti-
mainen käyttö ja vienti otetaan huomioon.
Tämä on noin 13 % koko työllisestä työ-
voimasta.

Maatalouden työllisten määrä oli vuon-
na 2004 lähes 93 000 henkilöä eli 3,9 %
työllisestä työvoimasta. Maatalous on edel-
leen merkittävä maaseudun työllistäjä pai-
kallisesti. Tällä hetkellä maatalous työllis-
tää maaseudun työikäisistä naisista joka vii-
dennen ja miehistä joka neljännen. Tilojen
nopea väheneminen on laskenut maatalou-
den työpaikkojen merkitystä maaseudun
kokonaistyöllisyydelle. Tuotanto ja työpai-
kat ovat keskittymässä eteläiseen ja länti-
seen Suomeen.

Elintarvikkeita jalostavan teollisuuden
osuus elintarvikeketjun työvoimasta on
vajaat 40 000 henkilöä, ravitsemistoimin-
nan reilut 59 000 henkilöä ja elintarvike-
kaupan osuudeksi arvioidaan noin 50 000.
Elintarviketeollisuudessa työskentelevien
määrä on vähentynyt koko ajan, vaikka
toisaalta 2000-luvulla on syntynyt vuosit-
tain 100–150 uutta yritystä elintarvikkei-
den jalostukseen.

Maatalouden ja elintarviketeollisuuden bruttokansantuoteosuus, perushintaan (käyvin hinnoin).

Vuosi	Bruttokansantuote			Osuus BKT:sta	
	Yhteensä milj. €	Maatalous milj. €	Elintarviketeollisuus milj. €	Maatalous %	Elintarviketeollisuus %
2004	129 929	1 539	2 113	1,2	1,6
2003	124 433	1 547	2 109	1,2	1,7
2002	122 594	1 688	2 075	1,4	1,7
2001	119 110	1 608	1 981	1,4	1,7
2000	113 769	1 602	1 752	1,4	1,5
1999	104 421	1 332	1 910	1,3	1,8
1998	101 618	1 185	2 018	1,2	2,0
1997	93 162	1 578	1 978	1,7	2,1
1996	86 460	1 610	1 989	1,9	2,3

Lähde: Kansantalouden tilinpito 1996–2004, Tilastokeskus. Uusittu sarja.

1.2. Maaseudun yrittäjyys

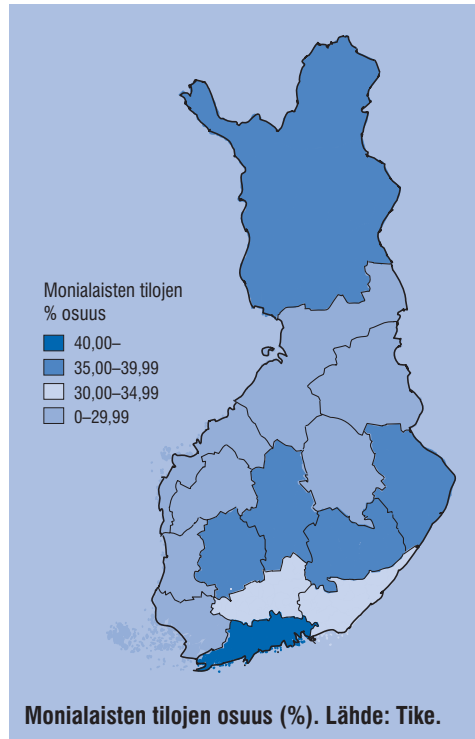
Maaseudun pienyritykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: perustuotantotiloihin, monialaisiin tiloihin ja muihin maaseudun pienyrityksiin. Perustuotantotiloilla harjoitetaan maa- ja metsätaloutta. Monialaisilla maatiloilla harjoitetaan maa- ja metsätalouden lisäksi myös muun toimialan yritystoimintaa. Muita maaseutuyrityksiä ovat puolestaan maaseudulla sijaitsevat pienyritykset, joilla ei ole maatilakytettä.

Yhteensä maaseudulla oli vuonna 2003 runsaat 130 000 pienyritystä, joista 39 % oli perustuotantotiloja, 18 % monialaisia tiloja ja 43 % muita pienyrityksiä. EU-jäsenyysaikana maaseudun pienyritysten kokonaismäärä on hieman pudonnut perustuotantotilojen määrän voimakkaan supistumisen myötä. Monialaisten tilojen ja maaseudun muiden pienyritysten määrä ja suhteellinen osuus on sitä vastoin hienokeltaan kasvanut.

Maaseudulla asuu noin kolmannes suomalaisista. Maaseudulla tarkoitetaan tällöin postinumeroalueittain määriteltyjä alueita, joiden väestötiheys on alle 50 henkilöä/km². Maaseutuväestön tuloilla ja maaseutuelinkeinoilla on näin merkittävä vaikutus koko maan talouteen. Käsite ”maaseutu” voidaan rajata monella muullakin tavalla tarkastelunäkökulmasta riippuen.

Monialaiset tilat

Muun yritystoiminnan harjoittaminen on perinteisesti ollut yleistä viljelijöiden keskuudessa, mutta 1990-luvulla uutta toimintaa aloitettiin erityisen vilkkaasti. Muun yritystoiminnan aloittaminen liittyy usein tilan toimintaympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin; maaseudun tuotteille ja palveluille on muodostunut uutta kysyntää, toisaalta maatalouden haasteet ovat saaneet viljelijäperheet hakemaan uusia toimeentulon lähteitä. Uutta toimintaa on perustettu erityisesti palvelualoille. Uusista yrityksistä 45 % on perustettu koneurakointiin,

6 % matkailuun ja 11 % luokkaan ”muut palvelut”.

Tiloja, jotka harjoittivat vuonna 2003 maatalouden ohella muuta yritystoimintaa, oli 23 550, eli 32 % suomalaisista tiloista oli monialaisia. Monialaisten tilojen määrä on kasvanut 8 % vuodesta 2000.

Monialaisten tilojen yritysjoukon sisällä on kuitenkin ollut melkoista vaihtuvuutta. Muuta yritystoimintaa harjoittavista tiloista noin 30 % oli vuonna 2003 sellaisia, jotka olivat aloittaneet sen vuoden 2000 jälkeen. Toisaalta tiloista, jotka vuonna 2000 olivat harjoittaneet muuta yritystoimintaa kuin maataloutta, noin 27 % oli lopettanut muun yritystoiminnan harjoittamisen.

Vuonna 2003 monialaisia tiloja oli lukumääräisesti eniten Varsinais-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla. Toisaalta suhteessa alueen tilojen lukumäärään tiloja on eniten Uudellamaalla. Tilat toimivat lukuisilla eri toimialoilla. Yleisin päätoimiala on koneurakointi, jota harjoitti kaikkiaan 38 % monialaisista tiloista vuonna 2003. Ylei-

siä toimialoja ovat myös matkailu, erilaiset muut palvelut sekä puun ja elintarvikkeiden jatkojalostus.

Noin kolmannes monialaisista tiloista harjoittaa useampaa kuin yhtä maatalouden ulkopuolista toimialaa. Muu yritystoiminta on suurimmalla osalla tiloista tiiviissä kytköksessä maatalouteen siten, että tilan kalustoa, rakennuksia, aluetta tai tuotteita käytetään yritystoimintaan ja tilan haltija, puoliso, perheenjäsen tai ainakin yksi tilayhtymän osakas osallistuu siihen.

Valtaosalla (65 %) tiloista muuta yritystoimintaa verotetaan yhdessä maatalouden kanssa maatilatalouden verolain alai-

senä. Noin kolmannes monialaisilla tiloilla harjoitettavasta muusta yritystoiminnasta on puolestaan tilastoitu Tilastokeskuksen ylläpitämään yritys- ja toimipaikkarekisteriin.

Tiloilla harjoitettava muu yritystoiminta on luonteeltaan usein melko pienimuotoista. Vuonna 2003 noin 39 %:lla tiloista yritystoiminnan liikevaihto oli alle 10 000 euroa, toisaalta seitsemällä prosentilla tiloista muun yritystoiminnan liikevaihto ylitti 200 000 euroa. Liikevaihdoltaan suurempien tilojen osuus on kasvanut viime vuosina, ja vastaavasti liikevaihdoltaan pienempien tilojen osuus on vähentynyt.

Monialaisten tilojen määrä vuosina 2000 ja 2003.

Toimiala	2000	2003
Monialaisia tiloja yhteensä	21 838	23 551
<i>Teollisuus</i>	4 786	4 141
Elintarvikkeiden jalostus	1 065	846
Muiden tuotteiden jatkojalostus	134	78
Puun jatkojalostus	1 349	1 134
Käsityöt	274	337
Energian tuotanto	959	969
Metallituotteiden valmistus	625	580
Muu valmistus	380	197
<i>Rakentaminen**</i>	*	697
<i>Kauppa</i>	1 056	1 234
<i>Palvelut</i>	15 019	16 143
Matkailu, majoitus, virkistyspalvelut	2 272	2 041
Urakointi	8 880	9 039
Hoito- ja hoivapalvelut	263	249
Kuljetus	1 055	1 083
Liike-elämää palveleva toiminta	*	736
Hevostalouden palvelut (tallipaikkojen vuokraus, hevosten valmennus)	*	717
Muut palvelut	2 549	2 278
<i>Muu alkutuotanto kuin maa- ja metsätalous</i>		1 328
Kalojen, rapujen yms. viljely tilalla	112	102
Turkistarhaus	632	647
Porotalous	*	423
Kalastus	*	156
Muut	233	*

*Toimialaluokitus osittain erilainen, kyseistä toimialaa ei kysytty ko. vuonna.

**Raivaus, purku ja pohjarakentaminen luettu koneurakointiin.

Lähde: Tike.

Maaseudun muut yritykset

Vuonna 2002 maaseudun pienyrityksiä oli kaikkiaan 65 400. Näiden yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli 12,4 mrd. euroa ja henkilöstö (yrittäjät + työntekijät) 107 300 henkilöä. Vuosina 1997–2002 yritysten määrä on kasvanut 2 %, henkilöstömäärä 9 % ja liikevaihto peräti 15 %. Pienyrityksellä tarkoitetaan yksitoimipaikkaisista yritystä, jonka liikevaihto on vähintään 8 409 euroa, mutta jonka henkilöstömäärä on alle 20 henkilöä.

Maaseudun pienyrityksistä joka kymmenes toimii muussa alkutuotannossa kuin maataloudessa. Vuonna 2003 noin 14 % toimi teollisuudessa, 17 % rakentamisessa ja kaupassa sekä 40 % palveluissa.

Palveluala on maaseudullakin suurin yksittäinen toimiala. Se on viime vuosina kasvanut voimakkaasti. Vuodesta 1997 vuoteen 2002 yritysten määrä on kasvanut 7 %, henkilöstömäärä 15 % ja liikevaihto 26 %. Uudessa maaseutupoliittisessa erityisohjelmassa korostetaan yksityisen palvelusektorin kehittämistä ja alueellisia vahvuuksia.

Viime vuosikymmeninä politiikassa on korostettu erityisesti maaseutumatkailua merkittävänä elinkeinona ja kehittämisalana. Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan maaseudulla on noin 3 200 ilman maatilakytKentää toimivaa matkailu-, majoitus- ja virkistyspalveluja tarjoavaa yritystä ja noin 2 100 matkailua harjoittavaa monialaista tilaa. Virallisen tilastoinnin ulkopuolelle jää huomattava määrä yrityksiä, joiden ympärivuotiseksi majoituskapasiteetiksi on arvioitu noin 30 000 vuodepaikkaa.

Maaseudun kehittymisen ja kilpailukyvyn kannalta myös teollisten työpaikkojen ylläpitämistä ja lisäämistä maaseudulle pidetään tärkeänä. Viidennes maaseudun pienyritysten työllistämistä henkilöstöstä työskentelee teollisuudessa, kun koko maassa teollisuus työllistää 14 % vastaavan kokoisten pienyritysten henkilöstöstä. Teollisuusyritysten lukumäärä on maaseudulla hieman laskenut viime vuosina, mutta toisaalta keskimääräinen yrityskoko ja

yhteenlaskettu henkilöstömäärä ovat kasvaneet.

Maaseutupolitiikassa on korostettu erityisesti elintarvikealan ja puun jalostuksen kehittämistä. Molemmat toimialat ovat hyvin leimallisesti maaseudulle sijoittuneita: elintarvikealan pienyrityksistä 55 % ja puun jatkojalostusta harjoittavista pienyrityksistä 67 % sijaitsee maaseudulla. Etenkin EU-jäsenyyden alkuvuosina molempien toimialojen yritysten määrä nousi nopeasti. Kasvu on kuitenkin taantunut 2000-luvun alkupuolella.

Hevostalous

Hevostalous on nopeasti kasvava toimiala, joka nojautuu maaseudun resursseihin ja alueiden omiin vahvuuksiin. Hevostaloudella tarkoitetaan tässä hevostaloutta, hevosten hoitopalveluiden tuottamista, valmennustoimintaa, ratsastuskoulutoimintaa ja matkailutoimintaa. Suomessa on noin 15 000 tallia, joista neljännes yrityksiä. Noin 73 % talleista toimii maatilojen yhteydessä.

Uusia yrityksiä perustetaan noin 200 kappaleen vuosivauhdilla. Nyt ala työllistää suoraan yhteensä noin 10 000 ihmistä, joista 4 000 päätoimisesti. Uusia työpaikkoja arvioidaan syntyvän vuosittain 250–500. Lisäksi rehuntuotanto, kauppa, rakentaminen, varustetuotanto, eläinlääkintä, kilpailutoiminta sekä koulutus ja neuvonta työllistävät koko- tai osa-aikaisesti yli 4 000 henkilöä.

Hevosten määrä on kasvanut noin 40 %:lla vuodesta 1995. Vuonna 2005 hevosia oli noin 70 000, joista noin 40 % maatilayrittäjien omistuksessa. Hevosten perusrhujen tuotanto sitoo arviolta 90 000 ha peltoa.

Hevostalouden rahavirrat kokonaiskustannusten mukaan arvioituna ovat noin 0,34 mrd. euroa. Raviurheilu on yksi suosituimmista urheilulajeista. Raveissa starttaa vuosittain yli 8 000 hevosta ja hevospelin kokonaisvaihto on vuosittain lähes 250 milj. euroa. Raviurheilun parissa harrasta-

jia on noin 50 000. Suomen Ratsastajainliiton hyväksymiä ratsastuskouluja ja harastetalleja on yhteensä yli 200 ja ratsastusta harrastaa noin 120 000 ihmistä. Hevosomistajien joukko on 35 000 ihmisen suuruinen.

Viimeisen viiden vuoden aikana alan toimintaympäristöön (tallit, ratsastusmaneesit jne.) on investoitu noin 80 miljoonaa euroa. Seuraavan viiden vuoden aikana ala arvioi investointien olevan yli 115 miljoonaa euroa. Tehdyt investoinnit vastaavat noin 40–50 % sikalainvestoinneista ja 50–75 % navettainvestoinneista.

Turkistarhaus

Turkistarhausta harjoitti vuonna 2005 noin 1 600 turkistilaa. Turkiseläinten kasvattajain liiton mukaan turkistuotanto työllistää Suomessa noin 22 000 henkilöä, joista suoraan 5 600 ja välillisesti 17 000 henkeä. Määrällisesti eniten kasvatetaan sinikettuja ja minkkejä. Muita tarhattavia turkiseläimiä ovat hopeakettu, suomensupi ja hilleri. Turkisalalle ovat tyypillisiä jyrkät suhdannevaihtelut. Turkistuotannosta 98 % suuntautuu vientiin. Suomi tuottaa maailman minkeistä 6 prosenttia ja siniketuista 50 prosenttia. Maamme turkistuotannon vientitulot ovat noin 200 milj. euroa vuodessa.

Poronhoito

Poronhoito on Pohjois-Suomessa tärkeä maaseutuyritysten toimiala, joka luo puit-

teita myös muulle toiminnalle kuten matkailulle. Poronomistajia oli poronhoitokaudella 2004/2005 yhteensä 5 134, joka on lähes viidennes vähemmän kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Poromäärä on pysynyt suunnilleen samansuuruisena koko vuosikymmenen. Kaudella 2004/2005 eloporoja oli noin 207 000 ja niitä teurastettiin 116 600 kappaletta. Lihantuotanto nousi noin 2,86 milj. kiloon.

1.3. Suomalainen maatalo

Tilojen lukumäärä ja kokojakauma

Vuonna 2005 Suomessa oli yli yhden peltohehtaarin suuruisia, tukea hakeneita maatiloja kaikkiaan noin 69 000 kappaletta. EU-jäsenyysaikana (vuosina 1995–2005) maatilojen määrä on vähentynyt 28 prosenttia; 95 562 tilasta on kymmenen vuoden aikana lopettanut 26 500 tilaa. Tilajoukko on siten pienentynyt keskimäärin 3,2 prosentin vuosivauhdilla. Suhteellisesti eniten vähenemistä on tapahtunut Itä-Suomessa (32 %) ja vähiten Pohjois-Suomessa (23 %). Väli-Suomessa (27 %) ja Etelä-Suomessa (27 %) muutos on ollut jotakuinkin yhtä suurta.

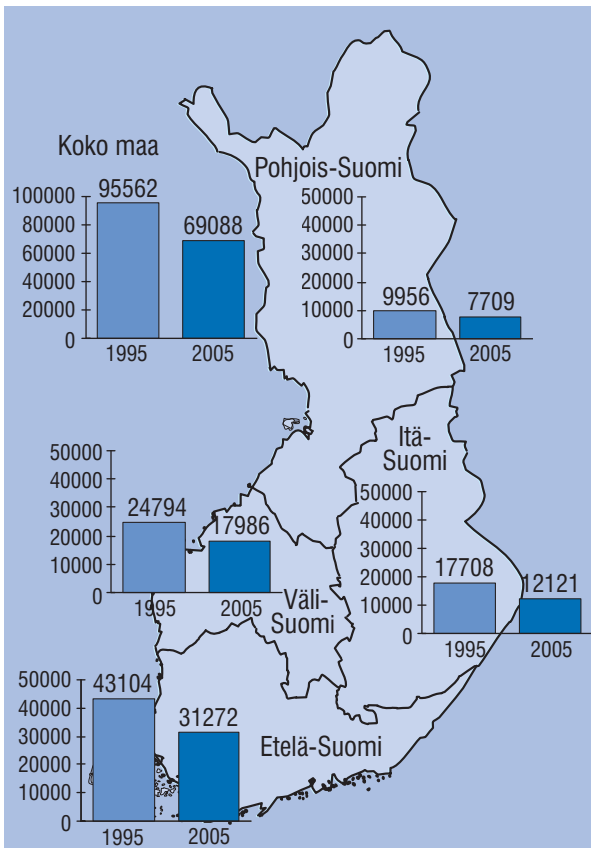
Vuonna 2005 tukea hakeneita tiloja oli noin 2 000 kappaletta (2,8 %) vähemmän kuin vuonna 2004. Tilamäärän absoluuttinen ja suhteellinen väheneminen oli pidemmän aikavälin keskimääräisellä tasolla. EU-jäsenyysaikana tilalukumäärä on vähentynyt eniten vuosina 1995–1996 ja 1999–2000, jolloin väheneminen oli noin

Tukea saaneiden tilojen määrä vuosina 1995–2005.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Koko maa	95 562	91 281	88 370	85 690	82 142	77 896	75 384	73 386	72 000	71 100	69 088
Etelä-Suomi ¹	43 104	41 351	39 998	38 623	37 037	35 319	34 192	33 375	32 771	32 245	31 272
Itä-Suomi	17 708	16 652	16 067	15 446	14 658	13 675	13 219	12 935	12 630	12 498	12 121
Väli-Suomi	24 794	23 694	22 914	22 072	21 108	20 019	19 443	19 023	18 656	18 458	17 986
Pohjois-Suomi	9 956	9 584	9 391	9 549	9 339	8 883	8 530	8 053	7 943	7 899	7 709

¹NUTS II mukaisen aluejaon suuralueet Uusimaa ja Ahvenanmaa on yhdistetty Etelä-Suomeen.

Lähde: MMM:n tukirekisteri/Tike.

Tukea saaneiden tilojen määrät vuosina 1995 ja 2005 (NUTS II mukaisen aluejaon suuralueet Uusimaa ja Ahvenanmaa on yhdistetty Etelä-Suomeen). Lähde: MMM:n tukirekisteri/Tike.

4 000 kappaletta eli noin 5 % tilalukumäärästä.

Tilamäärän vähentyessä on tilojen keskikoko suurentunut. Vuosina 1995–2005 tukea saaneiden tilojen keskikoko on kasvanut 44,3 %:lla 22,8 peltotehtaarista 32,9 hehtaariin. Keski-koon vuotuinen kasvu on vaihdellut runsaasta puolesta hehtaarista puoleentoista hehtaariin. Tilojen keskikoko kasvaa pienimpien tilojen määrän vähentyessä ja suurien tilojen lukumäärän lisääntyessä.

Rakennemuutosta kuvastaa erikokoisten tilojen suhteellisissa osuuksissa tapahtunut muutos: kymmenessä vuodessa alle 20 hehtaarin tilojen osuus on pienentynyt 56 %:sta 42 %:iin ja yli 50 hehtaarin tilojen osuus vastaavasti lähes kolminkertais-tunut 7 %:sta 19,3 %:iin. Tilojen keskikoon kasvusta huolimatta tilarakenne painottuu edelleen suhteellisen pieniin tiloihin. Suuret, yli sadan hehtaarin tilat edustavat noin 4 % tiloista.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana tilakoon kasvusta noin

Tukea saaneiden tilojen kokoluokkajakauma ja keskipeltoala vuonna 2005¹.

Peltoala	Etelä-Suomi ²		Itä-Suomi		Väli-Suomi		Pohjois-Suomi		Koko maa			
	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	1995 kpl	1995 %	2005 kpl	2005 %
<10 ha	5466	18	2649	22	3419	19	1582	21	22850	24	13116	19
10–20 ha	6757	22	3105	26	4484	25	1538	20	30698	32	15884	23
20–30 ha	5209	17	2169	18	3360	19	1230	16	19669	21	11968	18
30–50 ha	6408	21	2379	20	3666	21	1628	21	15414	16	14081	21
50–100 ha	5470	18	1409	12	2402	13	1319	17	5706	6	10600	16
>100 ha	1706	6	223	2	469	3	307	4	784	1	2705	4
Tilamäärä, kpl	31016		11934		17800		7604		95121		68354	
Keskipeltoala, ha/tila	36,23		28,24		29,82		33,53		22,77		32,86	

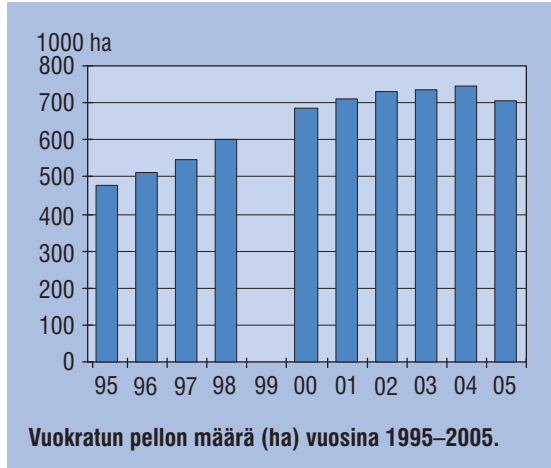
¹Ei sisällä kasvihuoneyrityksiä, joilla ei ole peltoa viljelyksessä.

²NUTS II mukaisen aluejaon suuralueet Uusimaa ja Ahvenanmaa on yhdistetty Etelä-Suomeen.

Lähde: MMM:n tukirekisteri/Tike.

kaksi kolmasosaa on tapahtunut peltoa vuokraamalla. Vuonna 2005 tukea saaneiden tilojen viljelyksessä olleesta 2,24 milj. hehtaaria noin 705 000 hehtaaria eli noin 31 % oli vuokratuuta. Vuonna 2005 pellonvuokraus kääntyi ensimmäisen kerran laskuun, sillä vuonna 2004 vuokratun pellon määrä oli noin 35 000 hehtaaria suurempi kuin vuonna 2005. Vuokratuuden osuuden alueellinen vaihtelu on suurta; Lapin ja Ahvenanmaan TE-keskusten alueilla sijaitsevien tilojen pelloista lähes 42 % on muilta vuokratuuta, kun taas Hämeen ja Varsinais-Suomen alueilla alle 30 % pellosta on vuokratuuta. Nopeasti yleistyneen pellonvuokrauksen voidaankin katsoa omalta osaltaan nopeuttaneen rakennekehitystä. Pellon vuokrausmahdollisuus on vapauttanut aktiiviviljelijöiden pääomia tuotannollisiin investointeihin, kuten rakennuksiin, koneisiin ja eläimiin. Tutkimustulokset ovat kuitenkin antaneet viitteitä siitä, että vuokratuuden perusparannustilanne kehittyi huonompaan suuntaan kuin omistajaviljelijöiden viljelemien peltöjen. Nyt havaittu pellonvuokrauksen väheneminen ei ole selitettävissä puhtailla peltomaakaupeilla, sillä niitä tehtiin ennakkotietojen perusteella vain noin 6 500 hehtaaria.

Peltoviljelyn konekapasiteetti on suomalaisilla maataloilla suhteellisen suuri tilojen keskimääräiseen viljelyksessä olevaan peltomaahan verrattuna. Suuri konekapasiteetin tarve johtuu pienen tilakoon lisäksi kasvukauden lyhydestä ja viljelyolosuhteiden epävarmuudesta. Koneyhteistyötä tilojen välillä haittaa peltoviljelytoiden suotuisimman ajankohdan lyhyys sekä peltolohkojen pieni koko, joka estää tehokkaiden koneiden täysimääräisen hyödyntämisen. Peruslohkojen keskimääräinen peltomaahan oli vuonna 2004 keskimäärin 2,3 ha vaihdellen Etelä-Suomen yli kolmesta hehtaaria Itä- ja Pohjois-Suomen alle kahteen hehtaariin. Maataloustuotanto perustuu Suomessa lähes yksinomaan perheviljelmiin. Tukea saaneista

tiloista 88,5 % on yksityishenkilöiden ja 10,4 % perikuntien sekä perheyhtiöiden ja -yhtymien omistuksessa. Osuuskunnat, osakeyhtiöt ja tuotantorenkaat omistivat 0,8 % tiloista sekä valtio, kunnat, koulut ja seurakunnat 0,1 %.

Viljelijöiden keski-ikä tukea saaneilla tiloilla on noin 50 vuotta. Vuodesta 1995 viljelijöiden keski-ikä on kohonnut lähes kolmella vuodella, mikä on osaltaan seurausta viime vuosien vähäisestä sukupolvenvaihdosten määrästä. Ahvenanmaalla, Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Kymenlaaksossa viljelijöiden keski-ikä on yli 50 vuotta.

Maatalouden yritys- ja tulotilaston (MYTT) tulokset osoittavat, että maatalouden liikevaihdon ja maatalouden tuloksen suhteessa velkoihin ei ole tapahtunut keskiarvotasolla suuria muutoksia. MYTT-aineistoon perustuva tarkastelu on kuitenkin osittain puutteellinen. Velkoja ja velvoitteita tarkasteltaessa ei ole otettu huomioon vuokratun pellon arvoa, joka on velkapääomaan rinnastettava erä. Vuokratuuden arvotustavasta riippuen sen pääoma-arvo on saattanut jo jopa ylittää muiden velkojen summan. Tämä johtuu sekä pellon vuokrauksen nopeasta lisääntymisestä että pellon hinnan noususta.

Rahoituslaitoksista haettu vieras pää-oma jakaantuu tiloittain hyvin epätasaisesti. Maito- ja sikatiloista noin 15 % ja viljailoista noin 40 % on velattomia. Niiden tilojen osuus, joilla velkaa on enemmän kuin vuotuinen liikevaihto, on maito- ja sikatiloista noin 18 % ja viljailoista noin 22 %.

Maatalouden tuotantorakenne

Maatalouden tuotantorakenne tilamäärällä mitattuna on muuttunut huomattavasti EU-jäsenyysaikana. Kotieläintilojen osuus kaikista tiloista on vähentynyt ja samalla kasvinviljelytilojen osuus on selvästi kasvanut. Vuonna 2005 tukea hakeneista tiloista 36 % oli kotieläintiloja ja noin 59 % kasvintuotanto yms. tiloja. Vastaavat luvut vuonna 1995 olivat 52 % kotieläintiloja ja 39 % kasvintuotantotiloja. Kotieläintalouden osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on silti säilynyt lähes ennallaan, ollen noin 82 % vuonna 2005.

Vuonna 2005 lypsykarjataloutta harjoitti päätuotantosuuntanaan noin 16 400 tilaa eli lähes 24 % tukea saaneista tiloista. Vuosina 1995–2005 tilojen määrä on vähentynyt tasaiseen tahtiin noin 15 600 tilalla eli noin 6,5 %:n vuosivauhdilla. Tuotannon kokonaisarvolla mitattuna lypsykarjatalous on edelleen Suomen maatalouden merkittävin tuotantosuunta. Maidon osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on ollut viime vuosina noin puolet (47 % vuonna 2005). Suhteellisesti lypsykarjatilaja on eniten Itä- ja Pohjois-Suomessa noin 39 %:n osuudella.

Sianlihan tuotantoon erikoistuneita tiloja oli vuonna 2005 noin 3 150 eli 4,6 % tukea hakeneista tiloista. Sikatilojen määrä on vähentynyt vuosien 1995–2005 aikana tasaisesti lähes 50 %:lla eli lähes 7 % vuodessa. Päätuotantosuuntanaan porsastuotantoa harjoitti 1 175 tilaa, sianlihan tuotantoa 933 ja yhdistelmätuotantoa noin 1 041 tilaa. Porsas- ja sianlihan tuotanto ovat keskittyneet Etelä- ja Länsi-Suomeen. Sianlihan osuus maataloustuotannon markkina-

hintaisesta tuotosta on noin 16 %. Se on tuotantoarvoltaan toiseksi tärkein yksittäinen maataloustuote maidon jälkeen.

Naudanlihantuotantoon erikoistuneita tiloja oli vuonna 2005 noin 4 430 eli 6,4 % kaikista tiloista. Naudanlihan osuus maataloustuotannon arvosta on lähes 11 %. Vuosina 1995–2005 tilojen määrä on vähentynyt noin 4 600 tilalla eli yli 7 %:lla vuodessa. EU-jäsenyyden alkuvuosina naudanlihantuotantoon erikoistuneiden tilojen määrä väheni huomattavasti nopeammin kuin vuosina 2001–2005.

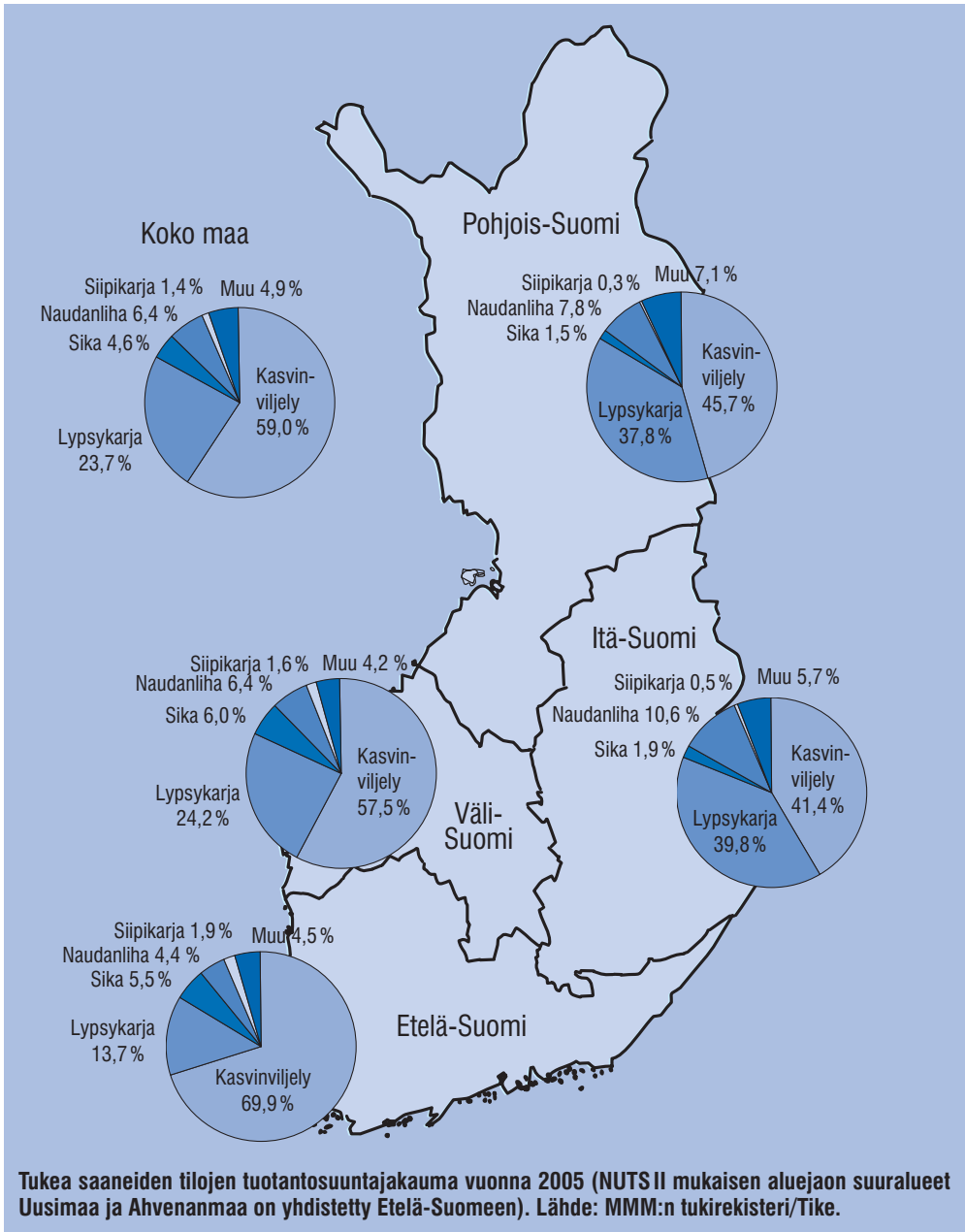
Siipikarjatilaja oli 972 eli noin puolet istaprosenttia tukea hakeneista tiloista. EU-vuosina siipikarjatilojen määrä on laskenut kaikkein eniten noin 9 % vuodessa. Vuonna 2005 noin 60 % tiloista oli erikoistunut kananmunantuotantoon, 28 % siipikarjanlihan tuotantoon ja 12 %:lla oli jalostuskanala tms. Siipikarjatalouden alueellinen sijoittuminen noudattelee pitkälti sianlihan tuotannon alueellista sijoittumista, eli tuotanto on keskittynyt Etelä- ja Länsi-Suomeen.

Tukea saaneista tiloista yli puolella (59 %) tuotantosuunta oli kasvinviljely. Tämä ryhmä on suuremmista tuotantosuunnista ainoa, jonka tilamäärän väheneminen on taittunut ja kääntynyt kasvuun viime vuosina. Kasvinviljelytiloja oli vuonna 2005 noin 3 500 enemmän kuin vuonna 1995. Kasvinviljelytiloista yli puolet sijaitsee Etelä-Suomen ja neljäsosa Väli-Suomen suuralueella. Kasvinviljelytuoton osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta oli lähes 18 % vuonna 2005.

Suomessa metsä on olennainen osa maatilaa. Vuonna 2005 tukea saaneilla maataloilla oli metsämaata keskimäärin 46 ha. Alueellinen vaihtelu on kuitenkin suurta. Varsinais-Suomessa sijaitsevalla tilalla on keskimäärin alle 30 ha, kun Lapsissa metsää on keskimäärin yli 100 hehtaaria. Metsästä maatilaa kohti saatu tulo on suurinta Etelä-Savossa ja pienintä Ahvenanmaalla.

Maataloustuotannon edellytykset, maatalouden nyky rakenne ja rakenteen kehittämismahdollisuudet vaihtelevat erittäin paljon maan eri osissa. EU-jäsenyysajalle on ollut ominaista tuotannon keskittyminen sekä alueellisesti että tilakohtaisesti.

Tuotanto vähenee erityisesti syrjäisillä alueilla niin valtakunnallisesti kuin alueellisesti. Tilakohtaisesti tuotanto keskittyy entistä suuremmille tiloille eli suurten tuotantoyksiköiden osuus kokonaistuotannosta kasvaa.

2. MAATALOUS- JA ELINTARVIKEMARKKINAT

2.1. Peltokasvituotanto

Satovuosi 2005 oli normaalia parempi. Viljan kokonaissato oli 4,058 miljardia kiloa, mikä on 12 prosenttia enemmän kuin vuonna 2004. Kylvöala pysyi ennallaan vajaan 1,2 miljoonassa hehtaarissa. Hyvästä satovuodesta kertoo myös se, että kylvetyt ja korjatut vilja-ala oli vain 2 000 hehtaaria, kun ero vuonna 2004 oli peräti 94 000 hehtaaria.

Sääolot

Vuoden 2005 säästä jäävät muistiin pitkät ennätysellisen lämpimät jaksot. Vuoden 2005 keskilämpötila vaihteli maan eteläosan noin 6 asteesta Pohjois-Lapin nollaan asteeseen. Maan etelä- ja keskiosassa vuosi 2005 oli sadan viime vuoden jakson kymmenenneksi lämpimän, maan pohjoisosassa kolmanneksi lämpimän. Vuoden keskilämpötila oli maan lounaisosassa vajaan asteen ja Lapissa noin 2 astetta vuosien 1971–2000 keskiarvoa korkeampi.

Erityisesti Lapissa sekä tammikuu että marraskuu olivat 5–6 astetta leudommat kuin vuosien 1971–2000 keskiarvo. Vuoden 2005 alin lämpötila, –36,5, mitattiin tammikuun 29. päivänä Sallan Naruskassa ja vuoden korkein lämpötila, 30,8 astetta saavutettiin Inarin Sevettijärvellä 9. päivänä heinäkuuta.

Kasvukausi 2005 oli harvinaisen normaali. Kasvukausi alkoi etelässä normaaliin aikaan (25.–26.4.) mutta kesti tavallista pidempään (22.10.) Keskiosissa maata alku ja loppu sattui tavallisiin aikoihin. Lapissa kasvukausi oli tavallista lyhyempi. Vaikka kasvukausi jäi pohjoisessa lyhyeksi, se oli sitäkin intensiivisempi. Lämpösummaa kertyi selvästi keskimääräistä enemmän, joillakin paikkakunnilla jopa lähes niin paljon kuin keskimäärin kerran 100 vuodessa. Helsingissä lämpösummaa kertyi 1 558 astetta (pitkän ajan keskiarvo 1 337), Jyvä-

kylässä 1 304 (1 127) ja Sodankylässä 931 astetta (770).

Touko-, heinä- ja elokuu olivat melko sateisia kuukausia. Kasvukausi, varsinkin Itä-Suomessa alkoi hyvinkin sateisena. Itä-Suomessa kylvöt olivat pahimmillaan kaksi viikkoa keskeytyksissä sateiden takia. Satokunnassa viljan taimettumiseen kului kaksi viikkoa normaalin yhden sijasta. Heinäkuussa satoi runsaasti maan länsiosassa ja Lapissa. Elokuun sademäärät olivat etenkin maan etelä- ja lounaisosassa hyvin suuret. Rukiin puinnin aikaan sadetta tuli kiusaksi asti. Sakoluvut romahtivat. Vain kolmannes muutenkin niukasta ruissadosta saatiin talteen leipäviljakelpoisena. Loppuosa puintikaudesta sujui kuivemmissä merkeissä.

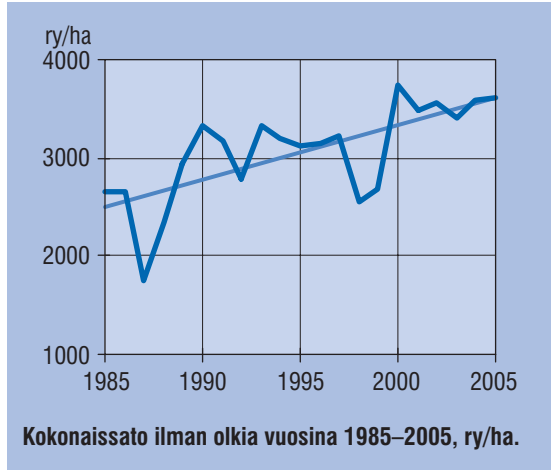
Koko vuoden aikana sadetta kertyi lähes koko maassa 550–750, rannikoilla ja Pohjois-Lapissa noin 500 millimetriä. Nämä sademäärät olivat monin paikoin maan etelä- ja keskiosassa vain hieman tavallista runsaammat, mutta Pohjois-Suomessa ne olivat jopa 20–40 % keskimääräistä runsaammat.

Pinta-alat ja satotasot

Suomen pinta-ala on 33,8 milj. ha, josta käytössä olevaa maatalousmaata on n. 2,2 milj. ha (6,5 %). Viljelty ala (ml. kesanto) on yhteensä 2 234 000 ha. Viljelty ala on kasvanut tasaisesti yhteensä 57 800 ha vuodesta 1999 lähtien. Edelliseen vuoteen verrattuna viljakasvien pinta-ala aleni 3 %, mutta nurmikasviala pysyi ennallaan. Kesantoala kasvoi 23 %. Viimeisen viiden vuoden aikana viljakasviala on kasvanut 2 % kun vastaavasti nurmikasviala on pienentynyt 7 %. Viljoista syysvehnän pinta-ala väheni suhteellisesti eniten, runsas 36 000 hehtaaria, eli 76 %. Kevätvehnä-ala puolestaan kasvoi eniten, noin 15 700 hehtaaria eli 8 %. Nurmikasveista laidun-ala kasvoi 5 % ja kuivaheinä-ala 16 %.

Rehuviljan kokonaissato kasvoi edellisestä vuodesta 5 %. Rehuviljan kokonaisala pysyi lähes ennallaan, joten kokonaissadon kasvu johtui hehtaarisadon kasvusta. Ohra-ala on kasvanut selvästi aikaisempina vuosina, mutta kaura-ala on kääntynyt laskuun. Ohran hehtaarisato oli 3 540 kg/ha ja kauran 3 110 kg/ha. Rehuviljan laatu oli pääosin hyvä.

Leipäviljan tuotantoala on kasvanut viimeisen seitsemän vuoden ajan, joskin vuotuinen vaihtelu on ollut suurta. Leipäviljojen kokonaissato oli 833 miljoonaa kiloa, mikä on 1 % vähemmän kuin edellisenä vuonna. Vaikka syys- ja kevätvehnän satotasot kasvoivatkin, kokonaissadon lasku johtui 14 % edellisvuotta pienemmästä viljelyalasta. Kevätvehnäala on lähes kaksinkertaistunut viimeisen seitsemän vuoden aikana. Syysvehnän viljelyalat ovat vaihdelleet vuosittain voimakkaasti ja viime vuon-

na viljelyala putosi neljännekseen edellisestä vuodesta.

Kevät- ja syysvehnäsatoa puitiin 801 milj. kg. Vehnän vuotuinen tarve on 650 milj. kg. Keskimäärin leipäviljan hehtaarisadot olivat vähän paremmat kuin aikaisempina vuosina, mutta vehnällä oli

Tärkeimpien viljelykasvien korjatut pinta-alat ja sadot vuosina 2004 ja 2005.

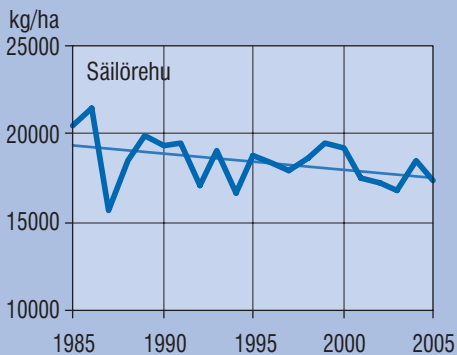
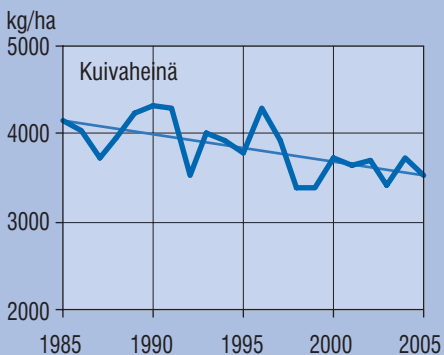
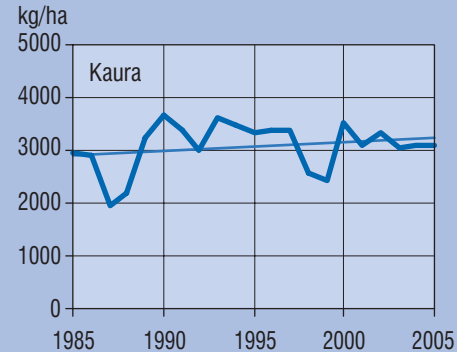
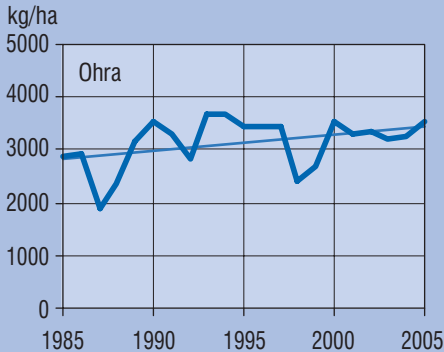
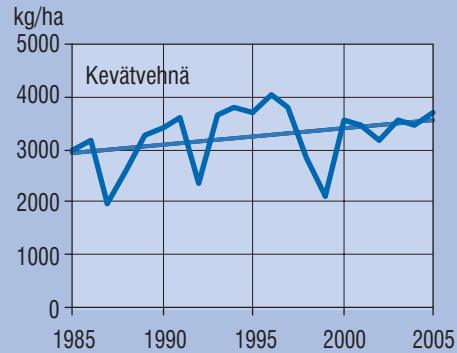
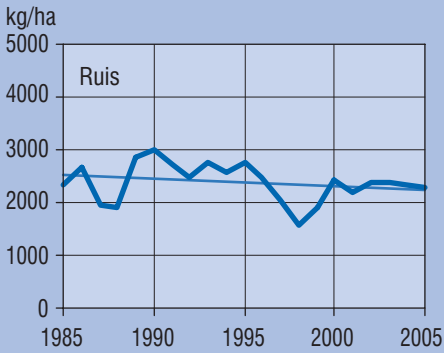
	2004			2005		
	Ala 1 000 ha	Sato 100 kg/ha	yht. milj. kg	Ala 1 000 ha	Sato 100 kg/ha	yht. milj. kg
Syysvehnä	46,7	35,3	165	11,6	38,5	45
Kevätvehnä	178,5	34,6	617	203,2	37,2	756
Ruis	26,9	23,2	62	14,2	22,9	32
Ohra	531,8	32,4	1 725	594,0	35,4	2 103
Kaura	325,8	30,8	1 002	345,4	31,1	1 073
Seosvilja	16,2	27,3	44	16,3	29,4	48
Herne	2,7	20,5	6	3,7	22,0	8
Peruna	27,3	227,0	619	28,9	257,0	743
Sokerijuurikas	30,3	350,9	1 064	31,2	379,3	1 183
Kuivaheinä	91,1	37,3	339	107,1	35,3	338
Tuorerehu	16,4	99,7	163	16,4	116,1	190
Säilörehu	412,4	184,5	7 611	397,5	174,0	6 915
Rypsi	65,7	10,9	72	72,6	13,8	100
Muut kasvit	35,2			44,8		
Laidun	86,9			91,5		
Yhteensä	1 894,7	3 592¹	6 388²	1 978,4	3 616¹	
Kesanto	195,9			241,0		

¹ ry/ha ilman olkia, ² milj. ry ilman olkia, ^{1,2} Uudet rehuyksikkökertoimet
Lähde: Tike

laatuongelmia. Leipäviljan laatuvaatimukset täyttävää vehnää, jossa valkuainen on vähintään 11,5 prosenttia, sakoluku vähintään 180 ja hehtolitrapaino vähintään 78 kiloa, tuotettiin viime vuonna noin 257 miljoonaa kiloa. Määrä on 32 % koko vehnäsadosta. Syysvehnystä 10 % ja kevätvehnystä 33 % täytti leipäviljakelpoisuuden. Interventiekelpoisuuden saavutti 515 milj. kg vehnystä, eli 64 % koko määrästä.

Rukiin kokonaissato 32,4 milj. kg, oli

vain noin puolet edellisen vuoden sadosta. Kokonaissato jäi alhaiseksi edellisen syksyn huonojen kylvöolo-suhteiden ja puolta pienemmän kylvöalan johdosta. Rukiin puinnin aikaan sadetta tuli kiusaksi asti. Sakoluvut romahtivat. Vain kolmannes muutenkin niukasta ruissadosta saatiin talteen leipäviljakelpoisena. Rukiin keskimääräinen hehtolitrapaino, 71 kiloa, oli hieman kahta edellistä vuotta korkeampi. Sakoluku oli vastaavasti alempi. Vain 30 prosentissa

Tärkeimpien kasvien hehtaarisadot vuosina 1985–2005. Lähde: Tike.

näytteistä sakoluku oli yli 120 ja 50 prosentissa näytteistä se jäi alle 90:n. Surkastuneiden jyvien osuus oli hieman edellistä vuotta alhaisempi.

Syksyllä 2005 syysviljan kylvöala kasvoi lähes kolmanneksen edellisvuodesta. Ruista kylvettiin 13 800 hehtaaria, eli lähes kolmannes enemmän kuin sitä oli kasvussa. Rukiin suorakylvöala oli 3 300 hehtaaria eli noin neljäsosa rukiin kylvöalasta. Rukiin pieni kylvöala merkitsee, että ulkomaisen rukiin osuus leivissä pöyryy suurena. Rukiin omavaraisuus on 32 %.

Vuonna 2005 syysvehnää kylvettiin 30 300 hehtaarialle. Kylvöala on vaihdellut voimakkaasti edellisinä vuosina. Kylvösä on nyt melkein kolme kertaa enemmän syysvehnää kuin sitä viime syksynä puitiin. Syysvehnän kylvöalasta arviolta kolmannes eli noin 11 000 hehtaaria tehtiin suorakylvönä.

Säilörehun kokonaissato oli 6 915 milj. kg ja se laski 9 % edellisvuodesta. Kuivaheinäala kasvoi hieman edellisvuodesta, ollen 107 200 ha. Säilörehun pinta-ala oli 397 500 hehtaaria ja se hieman väheni edellisvuodesta.

Perunan kokonaissato oli 742,7 miljoonaa kiloa ja kasvoi 21 % edellisvuodesta. Tämä johtui toiseksi korkeimmasta hehtaarisadosta kautta aikojen. Keskihehtaarisato oli 25 700 kg.

Sokerijuurikkaan kokonaissato oli

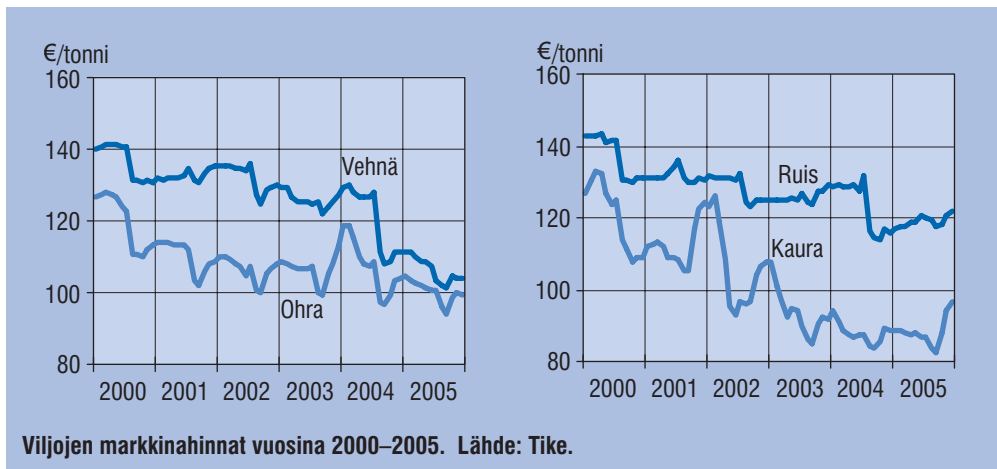
1 183,3 milj. kg, mikä on 11 % enemmän kuin edellisvuonna. Sokerijuurikkaan viljelyala kasvoi 2 % edellisvuodesta ja sokerijuurikkasta oli kasvussa 31 300 hehtaaria. Hehtaarisato kasvoi 8 % edellisvuodesta. Suurin osa sokerijuurikkaasta oli hyvälaatuista ja vähämultaista. Sokeripitoisuus vaihteli Salon tehtailla 16,7–18,2 ja Säky-län tehtailla 15,8–17,3 prosentin välillä.

Vuonna 2005 rypsiä ja rapsia viljeltiin 76 500 hehtaarin alalta 106 miljoonaa kiloa. Sato oli selvästi parempi kuin edellisenä vuonna ja parempi kuin kertaakaan kymmenen vuoteen. Keskimääräinen hehtaarisato oli 1 380 kiloa. Rypsi oli myös keskimääräistä korkeampilaatuista: lehtivihreäpitoisuus oli keskimäärin koko maassa 5 mg/kg, öljypitoisuus 39,8 prosenttia ja rikkapitoisuus vain 3,2 prosenttia.

Viljelykasvien markkinahinnat

Kaikista viljoista maksettiin vuonna 2005 keskimäärin 6 % edellisvuotta heikompaa hintaa. Rehuohran keskimääräinen hinta aleni 7 % edellisvuotisesta ollen 100 euroa/tonni. Samoin aleni mallasohran hinta. Mallasohran hinta on laskenut tasaisesti jo parin vuoden ajan, joulukuussa 2005 se oli enää 108,53 euroa/tonni, kun se vielä tammiukuussa 2004 oli 133,06 euroa/tonni.

Kauran hinta laski alkuvuonna reippaasti edellisvuoden tapaan, mutta nou-

si nopeasi vuoden kolmen viimeisen kuu-
kauden aikana. Vuoden keskihinnaksi no-
teerattiin 88,15 euroa tonnilta, joka oli sa-
maa luokkaa kuin edellisenä vuonna. Oh-
ran hinnan alennuttua kauran ja ohran hin-
tatasot ovat usean vuoden tauon jälkeen
lähtyneet toisiaan. Tammikuussa 2005
rehuohran hinta oli 15 % korkeampi kuin
kauran hinta, mutta joulukuussa hintaero
oli enää 3 %.

Kauraa korjattiin syksyllä 2005 noin
1,1 miljardia kiloa, josta kotimaassa kulu-
tetaan 830 miljoonaa kiloa. Vientiin jäi lä-
hes 300 miljoonaa kiloa. Kaura ei ole in-
terventiokasvi ja tästä syystä se on muita
viljalajeja alttiimpi hintavaihteluille.

Kanadassa korjattiin syksyllä 2005
kauraa 3,4 milj. kg, joka oli 7 % vähem-
män kuin edellisenä syksynä. Keskisato oli
2,59 tonnia hehtaarilta. Kokonaissadon
lasku piti kauran maailmanmarkkinahin-
nan korkealla. Marras-joulukuussa kauran
maailmanmarkkinahinta nousi 20 % yltä-
en 97 euroon tonnilta. Nousun taustalla
ovat Kanadan hankalat korjuusäät, joiden
takia tavallista suurempi osa kauraista jäi
korjaamatta ja talteen saaduissakin oli laa-
tuongelmia. Maailmanmarkkinahintojen
nousu ei ole suoraan vaikuttanut Suomen
tuottajahintoihin, jotka ovat nousseet etu-
päässä EU:n sisämarkkinoiden kysynnän
johdosta. Myös vientitukien aleneminen
on padonnut tehokkaasti hintojen nousua
kotimaassa. Vientituet ovat laskeneet sa-

Viljojen markkinahinnat eräissä EU-maissa vuonna 2005, €/1 000 kg ¹ .				
	Ruis	Vehnä	Ohra	Kaura
Suomi	118,09	109,58	101,70	87,84
Ruotsi	97,14	100,65	90,91	69,97
Tanska	91,26	100,44	102,45	98,52
Saksa	85,78	94,72	94,51	76,87
Ranska	-	-	-	-
Englanti	-	103,22	99,05	95,04
Espanja	116,49	132,86	119,19	129,95

¹1. vuosipuoliskon hinnat painottamattomina keskiarvoina.
Lähde: Eurostat.

Viljan markkinahinnat Suomessa vuosina 1995– 2005, €/1 000 kg¹.

	Ruis	Vehnä	Ohra	Kaura
2005	118,41	106,21	99,51	87,13
2004	120,90	119,80	106,51	87,32
2003	124,88	126,66	105,57	92,21
2002	126,57	131,79	106,00	104,38
2001	131,31	132,36	109,66	111,37
2000	131,19	134,55	119,41	117,73
1999	142,96	137,91	122,78	114,37
1998	146,32	142,96	122,78	111,00
1997	149,69	148,01	124,46	117,73
1996	151,37	153,05	126,14	124,46
1995	149,69	146,32	122,78	117,73

Lähde: Tike (Viljavaaka ja Tietokappi).

maa tahtia kauran hinnan nousun kanssa.
Kauran tuotannon odotetaan kasvavan Ka-
nadassa ensi kasvukautena. Synnä viljelyha-
lukkuuden lisääntymiseen on kohtuullisen
hyvä hintataso sekä kauran halvat tuotan-
tokustannukset muihin tuotantokasveihin
verrattuna.

Leipäviljan hinnat olivat vuonna 2005
keskimäärin aikaisempia vuosia alempia,
mutta loppuvuodesta rukiin hinta alkoi
nousta lähemmäs pitkän ajan keskiarvoa.
Vehnän markkinahinta oli vuoden alkupuol-
iskolla edellisen vuoden vastaavaa ajanjak-
soa 14 % alhaisempi ja syksyn avaushinnat
olivat 6 % edellisyksyä alempia. EU:n kes-
keisissä vehnäntuottajamaissa hinnan pu-
dotukset ovat olleet vielä suurempia, keski-
määrin yli 20 %.

Vuonna 2005 rypsin ja rapsin keskihin-
ta oli 16 % alempi kuin vuonna 2004. Al-
kuvuodesta 2005 öljykasvien hinta oli al-
haalla, mutta loppuvuodesta se saavutti pit-
kän aikavälin keskiarvon. Hinta määräytyy
maailmanmarkkinahinnan mukaan, joka
noteerataan Pariisin Matif-pörsissä.

Syksyn 2005 suuren perunasadon joh-
dosta perunan hinta painui alimmalle tasol-
le moniin vuosiin. Vuonna 2005 ruoka-
perunan keskihinta, 187,36 euroa tonnilta,
oli 18 % alhaisempi kuin vuonna 2004.

Ilmastonmuutos tuo uusia mahdollisuuksia ja haasteita kasvintuotannollemme

Pirjo Peltonen-Sainio, Kaija Hakala, Timo Kaukoranta, Kristiina Regina ja Kari Tiilikkala

Ilmastonmuutos etenee itseään vahvistavana prosessina. Hillintätoimet auttavat meitä hidastamaan muutosta, mutta eivät pysäytä sitä. Pysymme myös toistaiseksi epätietoisina, voidaanko viimeaikaiset, poikkeukselliset sääilmiöt lukea jo ilmastonmuutoksen oireiksi tai peräti aikaansaannoksiksi. Viime vuosi oli maailmanlaajuisesti historiallisen lämmin ja ilmastonmuutoksellekin tyypillisiltä ääri-ilmiöiltä, hirmumyrskyiltä, loppuivat nimet ennen vuoden vaihtumista. Lisäksi äärimmäinen kuivuus ja monet metsäpalot ovat piinanneet Välimeren maita. Viime kesien ajan. Havainnot muistuttavat yllättävän paljon ilmastonmuutoksen ennustettuja vaikutuksia. Emme kuitenkaan voi olla varmoja, mitkä tapahtumat ovat sittenkin satunnaisvaihtelua ja mitkä lämpenemisen seurausta. Satunnaisvaihtelun sumentaessa trendit ”totuus” hahmottuu vasta takautuvasti, vuosien saatossa.

Euroopan maataloustuotannon painopiste siirtyy pohjoisemmaksi

Ilmastonmuutos ei tule olemaan tasapuolinen, eikä välttämättä kohtele ankarimmin niitä, jotka sitä eniten edistävät tai päinvastoin. Kasvihuoneilmion voimistuminen ei muuta tuotanto-oloja yhtenevästi myöskään Euroopan sisällä. Etelä-Eurooppa ja aseittain myös osa Keski-Eurooppaa tulee kärsimään yhä ankarammasta, maataloustuotantoa voimakkaasti rajoittavasta, paikoitellen jopa lamauttavasta kuivuudesta sekä haitallisen korkeista lämpötiloista. Pohjois-Euroopan ilmasto muuttunee nykyistä selvästi lauhemmaksi, jolloin eurooppalaisen maataloustuotannon painopiste siirtynee askel askeleelta pohjoisemmaksi. Monet ennustetuista muutoksista hyödyttävätkin Pohjolan maataloutta, mutta muutosten nopeus, ennustetut suuret säävaihtelut ja ilmiöön liittyvät kielteiset tekijät aiheuttavat syystäkin epävarmuutta.

Ilmastonmuutoksen etenemisnopeudesta ei ole varmuutta ja ilmastoskenaarioita on useita yhden sijaan. Ennusteet ovat kuitenkin varsin yksimielisiä parin lähimmän vuosikymmenen lämpötilamuutoksista. Ennustettaessa vuosisatamme puoliväliä ne ovat kuitenkin jo tehneet merkittävää pesäeroa toisiinsa nähden. 1960–1990-lukuihin verrattuna Suomen keskilämpötilan ennustetaan kohoavan, vuosivaihtelu huomioiden, reilusta yhdestä asteesta noin kolmeen asteeseen vuoteen 2040 mennessä. Talvi- ja kevätkuukaudet lämpenevät selvästi kesää ja syksyä voimakkaammin.

Hitaimman ennusteen mukaiset muutokset häviävät näkymättömiin vielä parin vuosikymmenen ajan, mutta nopeamman muutoksen ennusteiden mukaan Etelä-Suomessa vallitsisivat varsin pian nykyisen Etelä-Ruotsin, Baltian ja Puolan lämpöolot. Tällöin nykyisen Etelä-Suomen olot siirtyisivät keskiseen Suomeen. Lämpösummaa kertyisi 50–200 astevuorokautta enemmän kutakin vuosikymmentä kohti, jolloin kasvukausi vastaavasti piteneisi aina parista päivästä puoleentoista viikkoon. Ennusteiden mukaan lämpeneminen jatkuu tästä eteenpäinkin. Muutoksen voimakkuus on kuitenkin riippuvainen kasvihuonepäästöjen määrästä.

Potentiaalilin lunastaminen edellyttää haasteisiin vastaamista

Maa- ja puutarhatalous ovat metsätalouden ohella sektoreita, joihin ilmastonmuutos vaikuttaa voimakkaimmin. Edellä kuvattu, pidentyvä kasvukausi antaa mahdollisuuden viljelyn monivuotoisuuden lisäämiselle uusien, myöhäisten, mahdollisesti syysmuotoisten peltokasvilajien ja -lajikkeiden myötä. Myös puutarhatuotanto saattaa monipuolistua nykyisestäään ja onnistua levittäytymään entistä laajemmalle alueelle. Ilmastonmuutoksen merkitystä monivuotisten puutarhakasvien tuotantoon ei ole kuitenkaan tutkittu Suomessa ja Pohjois-Euroopassa. Kanadassa on tehty osittain mallipohjainen selvitys muutoksen vaikutuksista. Erityisesti talvikauden sää määrää niiden sopeutumisalueen samoin kuin metsäpuilla.

Suomen Ilmastonmuutoksen tutkimusohjelmassa (SILMU) tehty työ osoitti mallikasvein, kuinka lämpötilan nousu ja ilmakehän hiilidioksidipitoisuuden kohoaminen lisäävät merkittävästi peltokasvien tuotantopotentiaalia. Satopotentialin parantuminen ei kuitenkaan yksinään riitä tekemään ilmiöstä myönteistä maataloustuotannollemme. Olennaisia kysymyksiä ovat, miten ilmasto kokonaisuudessaan muuttuu, lisääntyvätkö riskit ja tuotannon epävarmuus sekä voiko luvassa oleva satopotentiali jäädä niiden vaikutuksesta osittain toteutumatta ja, jos voi, niin missä määrin? Mahdollisista kasvintuotannon rajoittimista merkittävimmät liittyvät sadannan riittävyteen ja vuotuiseen jakaumaan, syysmuotoisten kasvien menestymiseen, kasvintuhoojien esiintymiseen sekä pitkään päivään.

Tuotannon riskit ja epävarmuus voivat lisääntyä

Vuotuisen sademäärän ennakoidaan kasvavan lievästi, mutta sateet lisääntyvät erityisesti talven aikana. Kasvukauden alkupuolella ilmenevä kuivuus on tärkein, nykyistä peltokasvituotantomme epävarmuutta ja vuotuista vaihtelua aiheuttava tekijä. Kuivuuden merkitys saattaa jopa korostua tulevaisuudessa. Kun kasvukausi pitenee ja kasvupotentiaali lisääntyy, vaativat nykyistä runsaammat kasvustot enemmän vettä. Jos kasvukauden kokonaissademäärä pysyy lähes ennallaan, tulee sadannan vajauksesta yhä merkittävämpi tuotannon rajoitin. On myös olemassa riski, että ilmastonmuutokselle tyypilliset ääri-ilmiöt, kuten rankkasateet yleistyvät. Jos yhä suurempi osa kasvukauden aikaisista sateista saadaankin rankkasateiden muodossa, heikentyy sadannan hyötysuhde merkittävästi.

Tapaamme usein rinnastaa Suomen tulevaisuuden kasvuoloja nyt vallitseviin oloihin Keski-Euroopassa vertaamalla lämpötilassa tapahtuvia muutoksia. Suomen kasvuoloja ei voi kuitenkaan rinnastaa mihinkään vallitseviin oloihin maailmassa. Päivän pituus ja päivittäinen valon määrä eivät muutu ilmastonmuutoksen myötä ja juuri ne tekevät oloistamme poikkeukselliset myös tulevaisuudessa. On todennäköistä, että pitkä päivä tulee rajoittamaan ennakoitavissa olevan, ilmastonmuutoksen kasvattaman satopotentialin toteutumista, koska se nopeuttaa monien viljelykasvien kehitystä. Tällöin tarjolla olevaa mahdollisuutta pidemmästä kasvukaudesta ei onnistutakaan hyödyntämään täysmääräisenä. Toisaalta syysmuotoisten kasvien viljelypinta-alojen laajentuminen on eräs varteenotettava, monipuolisia vaikutuksia tuova mahdollisuus. Lupaus leudommista talvista ei kuitenkaan poista ääri-ilmiöiden mahdollisen yleistymisen tuomia talvehtimiseen liittyviä riskejä ja epävarmuutta.

Ilmastonmuutoksen todennäköisesti lisäämistä riskeistä on jo ennakkointia ja tuntuu käytännön viljelmillä. Vaihtelevien talvehtimisolojen ja kuivuuden aiheuttaminen

Keskimääräiset lämpötilan ja sademäärän muutokset sekä niiden vaihteluväli (suluissa) Suomessa kahden IPCC:n ilmastoskenaariion mukaan. Kulutusyhteiskuntaskenaariossa (A2) CO₂-päästöt kasvavat nopeasti ja kestävään kehitykseen tähtäävässä skenaariossa (B2) hitaasti.

Aika	Lämpötilan nousu (°C)		Sademäärän muutos (%)	
	Skenaario A2	Skenaario B2	Skenaario A2	Skenaario B2
Talvi				
2010–2039	2,2 (1,2–4,5)	2,6 (1,8–4,4)	9 (–1–32)	11 (1–26)
2070–2099	6,8 (5,9–8,7)	5,1 (3,8–7,4)	28 (14–60)	20 (7–49)
Kevät				
2010–2039	2,1 (1,1–3,4)	2,2 (1,1–4,2)	6 (–2–16)	12 (2–25)
2070–2099	5,6 (3,5–9,4)	4,4 (2,8–8,1)	21 (8–44)	17 (5–31)
Kesä				
2010–2039	1,2 (0,6–1,6)	1,3 (1,1–1,5)	4 (–5–12)	4 (–7–17)
2070–2099	3,4 (2,4–4,3)	2,5 (2,0–3,2)	3 (–8–12)	5 (–3–14)
Syksy				
2010–2039	1,8 (1,1–2,6)	1,7 (0,9–2,9)	6 (1–14)	7 (3–15)
2070–2099	4,5 (2,9–5,6)	3,3 (2,1–4,4)	15 (8–28)	15 (3–31)
Vuosi				
2010–2039	1,8 (1,3–2,8)	2,0 (1,5–2,8)	6 (2–13)	8 (3–16)
2070–2099	5,1 (4,4–5,9)	3,8 (3,0–5,0)	15 (8–29)	14 (6–28)

Lähde: Jylhä, K., Tuomenvirta, H. & Ruosteenoja, K. 2004. *Climate change projections for Finland during the 21st century. Boreal Environmental Research* 9: 127–152.

ongelmien lisäksi uudet taudit ovat lisänneet torjunta-aineiden käyttöä, tuholaiset (kirvat, punkit, juurikasankeroinen) ovat runsastuneet ja tulokaslajit (koloradonkuoriainen, espanjansiruetana) levinneet yhä pohjoisemmille alueille. Kasvinsuojeluaineiden myyntilastot ovat kääntyneet jo uuteen nousuun. Epävarmuustekijät heikentävät merkittävästi tuotantopanosten käytön hyötysuhdetta ja nakertavat siten kilpailukykyämme sekä asettavat erityishaasteita luonnonvarojen kestäväälle käytölle.

Leudot jaksot talvella ja korkeammat kesälämpötilat kiihdyttävät mikrobitoimintaa maassa, samalla kun valunta maan läpi kasvaa talvikautena. Nämä muutokset ovat omiaan lisäämään typen huuhtoutumista tulevaisuudessa. Viimeaikaiset tulokset viittaavat myös siihen, että maaperän eroosio kiihtyy leutoina talvina etenkin sellaisilla mailla, jotka ovat talvella ilman kasvipeitettä, kun taas pysyvästi kasvipeitteiset pellot eivät reagoi läheskään yhtä herkästi. Myös vuotuiset kasvihuonekaasupäästöt peltomaista lisääntyvät, jolloin maatalousmaan hiilivarastot ovat vaarassa pienentyä.

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen vaatii ennakointia

Ilmastonmuutoksen lupausta lisääntyneestä pelto- ja puutarhakasvien satopotentialista ja monipuolistuvasta laji- ja lajikerajonnasta ei pystytä hyödyntämään täysmääräisenä ilman ennakointia ja varautumista. Maa- ja puutarhataloutemme menestymisen kannalta on tärkeää, että tunnistamme niin myönteiset kuin kielteiset tulevaisuuden viljelykasvien menestymiseen ja kilpailukykyyn vaikuttavat tekijät. Voimme sopeutua moniin, erityisesti myönteisiin tekijöihin spontaanisti, mutta meidän tulee ennalta varautua mahdollisiin rajoittimiin, jotta reagointiaika on riittävä tilanteen korjaamiseksi.

2.2. Kotieläintuotanto

Maito

Meijereihin toimitettiin vuonna 2005 noin 2 293 miljoonaa litraa maitoa. Määrä oli puoli prosenttia (10 milj. litraa) pienempi kuin vuonna 2004. Alkuvuoden tuotos-tiedoissa tuotanto laski tätäkin enemmän, mutta heinäkuun jälkeinen tuotannon li-säys lievensi muutosta. Loppuvuoden kor-keiden tuotoslukujen arvioitiin johtuneen laadultaan ja määrältään korkeasta nur-misadosta. Lypsylehmien keskituotos nou-si 1,4 % edellisvuodesta. Vuoden 2005 kes-kituotos oli 7 505 litraa.

Suomen maidontuotanto alitti Suo-men maakohtaisen maitokiintiön vuon-na 2005 päättyneellä kiintiökaudella 46 miljoonalla litralla. Gallup Elintarviketie-don ennusteen mukaan kiintiökaudella 2005/2006 maidontuotanto jää 35 miljoonaa litraa alle maakiintiön. Tällöin kiintiön täyttymisaste olisi 98,5 %. Ennusteen mu-kaan lehmien poikimiset vähenevät, mutta tuotostaso nousee vuoden 2006 aikana. Si-ten vuonna 2006 maitoa tuotettaisiin 2 295 milj. litraa.

Suomessa oli vuoden 2005 lopussa 15 351 maidontuotantotilaa. Joulukuun tietojen mukaan luomumaitoa tuotettiin 133 tilalla. Hieman yli tuhat tilaa lopetti maidontuotannon vuonna 2005, joten

meijeriin maitoa toimittavien tilojen mää-rä väheni 6,4 %. Lypsylehmien määrä las-ki joulukuussa 312 900 lehmään (-4 900 lehmää ja -1,5 %). Lehmämäärän muutos oli edellisvuotta pienempi. Lehmien teu-rastukset vähenivät 7 %.

Keskimääräinen karjakoko nousi kesäl-lä yli 20 lehmään. Karjakoko kasvoi vuoden aikana noin 0,9 lehmällä. Suomen karja-koko on kuitenkin edelleen selvästi alhai-sempi kuin useimmissa muissa vanhoissa EU-maissa. Koko EU:n maidontuotanto kasvoi 1,1 % vuonna 2005.

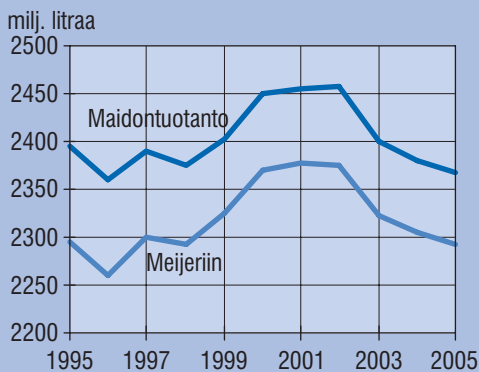
Maidon ja piimän kulutus vähentyi noin prosentin. Jogurtin kulutus puoles-taan lisääntyi lähes 5 %. Lisäys kohdis-tui erityisesti tuontiin, joka lisääntyi 7 %. Myös tuoreiden maitotuotteiden kokonais-tuonti lisääntyi. Maitojauheiden kokonais-valmistus laski vajaan 23 milj. kg:hen.

Voin valmistusmäärä vuonna 2005 oli 2 % edellisvuotta pienempi. Voita kulutetiin kotimaassa 11 % edellisvuotta vähem-män. Voivarastot vähenivät, vaikka voin vienti vähentyi hieman. Kotimaisen ku-lutuksen osuus voin tuotannosta laski 24 %:iin. Rasvaseokset sen sijaan valmistetaan kotimaan kulutukseen.

Juustojen kulutus lisääntyi 2 %. Muut juustot kasvattivat kulutusosuuttaan perin-teisten emmentalin ja edamin kustannuk-sella. Juustojen tuonti lisääntyi 14 %. Jo kolmannes kulutetusta juustosta oli tuonti-juustoa. Tilannetta tasapainottaa se, että entistä suurempi osa (38 % vuon-na 2005) kotimaisesta juustosta myy-dään vientimarkkinoille.

Naudanliha

Suomen asema naudanlihan netto-tuojana vahvistui, sillä jo 15 % kulu-tuksesta oli tuontilihaa. Naudanlihaa tuotettiin 84 milj. kiloa (-8 %) vuon-na 2005. Erityisesti alkuvuoden tuo-tanto jäi edellisvuotta vähäisemmäksi. Naudanlihan kulutus laski noin pro-sentin ollen 96 milj. kiloa.

Maidontuotanto ja meijereiden vastaanottama maito-määrä vuosina 1995–2005.

Nautojen keskiteuraspaino oli lähellä vuoden 2004 painoa. Pitkällä aikavälillä keskiteuraspainot ovat kuitenkin nousseet voimakkaasti. Esimerkiksi teurassonnien keskipaino oli vuonna 2005 noin 318 kiloa, kun se vuonna 2000 oli 275 kiloa.

Sonneja teurastettiin 158 000 kappaletta ja lehmää 100 500 kappaletta. Eniten väheni sonnien teurastus, mutta suhteellisesti mitaten voimakkain muutos (-12 %) oli hiehojen teurastuksissa. Välytysvasikkojen ja syntyneiden vasikkojen määrä (noin 340 000 kpl) laski 2–3 % edellisvuodesta. Emolehmien määrä nousi 13 % edellisvuodesta. Joulukuun alussa Suomessa oli 35 700 emolehmiä. Emolehmien määrä nousee myös vuonna 2006, koska hiehoja oli loppuvuonna 2005 lähes 16 % edellisvuotta vähemmän.

Naudanlihan vienti laski lähes 70 % ollen vain 1,5 milj. kiloa. Tuonti puolestaan kasvoi 47 % ollen 14,6 milj. kiloa. Lähes 80 % viennistä suuntautui Ruotsiin. Naudanlihan tuonti lisääntyi eniten Brasiliasta ja Tanskasta. Naudanlihan tuonti Ruotsista väheni.

EU:n komission arvion mukaan naudanlihan tuotanto vähenee lähivuosina niin, että EU säilyy nettotuojana. Lyhyellä aikavälillä Iso-Britanniasta saataneen mark-

kinoille noin 170 milj. kiloa lisää naudanlihaa, sillä komissio lopetti äskettäin BSE:n vuoksi määrätyn ns. OMTS-ohjelman.

Sianliha

Sianlihaa tuotettiin vuonna 2005 runsaat 203 milj. kiloa, eli 3 % enemmän kuin vuotta aiemmin. Sikojen keskiteuraspaino nousi lähes puoli kiloa. Sikoja teurastettiin 2,2 miljoonaa kappaletta, eli 2 % enemmän kuin vuonna 2004. Lihasisikojen keskiteuraspaino on viime vuosina vakiintunut 82–83 kiloon, joskin kausivaihtelu on ollut tätä suurempaa.

Sianlihaa kulutettiin 176 miljoonaa kiloa. Sianlihan kulutus laski noin prosentit edellisvuodesta. Arvioiden mukaan kotimaisen kinkun asema vahvistui joulumarkkinoilla.

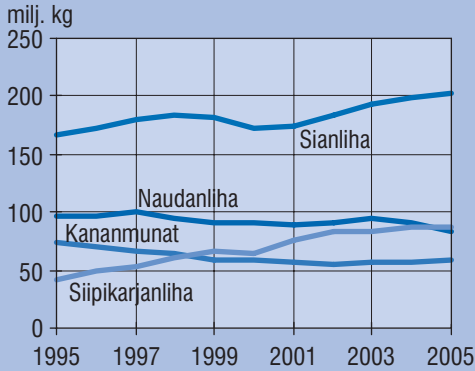
Sianlihan asema lihateollisuuden tärkeimpänä vientituotteena vahvistui, sillä vientimäärä kasvoi lähes 41 milj. kiloon (+6 %). Tärkeimpiä vientikohteita olivat edelleen Japani, Venäjä, Viro ja Ruotsi, joiden yhteenlaskettu osuus ruholiham viennistä oli lähes 70 %. Vienti Venäjälle kasvoi noin viidenneksen. Varastoissa olevan lihan määrä kasvoi noin kolmanneksella. Sianlihaa tuotiin Suomeen 12 % ja

Kotieläintuotanto vuosina 1995–2005¹.

	Meijerimaito milj. litraa	Naudanliha milj. kg	Sianliha milj. kg	Kananmunat milj. kg	Siipikarjanliha milj. kg
2005	2 293	84	203	58	87
2004	2 304	91	198	57	87
2003	2 323	94	193	56	84
2002	2 376	91	184	55	83
2001	2 378	90	174	57	76
2000	2 371	91	173	59	64
1999	2 325	90	182	59	66
1998	2 300	93	184	64	61
1997	2 301	99	180	67	53
1996	2 261	96	172	71	49
1995	2 296	96	168	75	43

¹ Lihan kuumapainovähennys alkaen 1.7.1995 on 2 %.

Lähteet: Tike, Gallup Elintarviketieto.

Naudan-, sian- ja siipikarjanlihan sekä kananmunien tuotanto vuosina 1995–2005.

Siipikarjanliha

Siipikarjanlihan tuotannon kasvu on tasaantunut, sillä parina viime vuonna tuotanto on ollut 87 milj. kiloa. Siipikarjanlihan kulutus kuitenkin kasvoi vuonna 2005 noin prosentin ollen 84 milj. kiloa. Myös ulkomaankauppa lisääntyi. Siipikarjan lihan vienti kasvoi 4 % ja tuonti 9 %. Vuonna 2006 siipikarjanlihan kulutuksen arvioidaan nousevan 85 miljoonaan ja tuotannon 88 miljoonaan kiloon.

Broileria tuotettiin 72 milj. kiloa vuonna 2005. Broilerin kulutus nousi 69 milj. kiloon. Kulutuksen ja tuotannon kasvu oli alle 2 %. Broilerin vienti sen sijaan kasvoi runsaat 7 % ja tuonti peräti 25 %. Erityisesti vienti EU:n ulkopuolisiin maihin lisääntyi. Broilerin viennistä kolmannes suuntautui Venäjälle, jonne vienti kasvoi runsaat 60 %. Tuotenimikkeistä eniten lisääntyi siivellisten palojen vienti, joita oli runsas kolmannes viennistä. Broilerin lihaa tuotiin lähinnä Brasiliasta, Tanskasta, Saksasta ja Ranskasta. Tuonti Brasiliasta kaksinkertaistui. Myös broilerin tuonti luuttomina paloina kaksinkertaistui.

Kalkkunat tuotannon kasvu vauhditti siipikarjanlihan tuotannon kasvua 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Nyt tuotanto ja kulutus näyttävät vakiintuneen vajaan 14 miljoonaan kiloon. Vuoteen 2004 verrattuna tuotanto laski 5 % ja kulutus 3 %. Kalkkunaa tuotiin 12 % ja vietiin 4 % vähemmän kuin edellisvuonna. Kalkkunan viennistä lähes puolet suuntautui Venäjälle tai Puolaan. Suurimmat tuojamaat olivat Brasilia ja Saksa.

Broilerilla kulutuksen kotimaisuusaste on 93 % ja kalkkunalla 84 %. Luvut ovat selvästi korkeampia kuin monissa muissa EU-maissa. Osasyynä tähän lienee se, että Suomessa kulutetun siipikarjanlihan jalostusaste on korkeampi kuin muissa EU-maissa ja liha kulutetaan pakastamattomana tuoretuotteena, jolloin kotimainen tuotanto saa kilpailuetuja suhteessa massatuotannon maihin.

lihavalmisteita 42 % enemmän kuin vuonna 2004. Tärkeimpiä kauppakumppaneita olivat Tanska ja Saksa, joiden osuus ruoholiha tuonnista on parina viime vuonna ollut 80 % tienoilla, ja lihavalmisteiden osalta Ruotsi ja Saksa. Sianlihan viennin osuus tuotannosta oli 20 % ja tuonnin osuus kulutuksesta oli 9 %.

Suurimmat teurastamot välittivät porsaita lähes 5 % enemmän kuin vuonna 2004. Emakkotilojen määrä väheni noin 11 %, mutta emakoiden määrä oli lähes sama kuin edellisvuonna. Porsastuotos puolestaan nousi edellisvuoteen verrattuna. Sikapaikkojen määrään ei liene odotettavissa lähiaikoina nousua, sillä sikaloiden investointiavustusten hakukieltoa päätettiin jatkaa syksyllä 2005.

Gallup Elintarviketiedon laatiman ennusteen mukaan tuotanto nousee 205 miljoonaan kiloon vuonna 2006. Myös kulutuksen arvioidaan nousevan prosentilla noin 177 miljoonaan kiloon.

Vanhat jäsenmaat tuottavat 85 % EU:n sianlihasta, mutta tuotantoa arvioidaan siirtyvät uusiin jäsenmaihiin, joissa tuotantokustannukset ovat alhaiset ja joissa myös kysynnän odotetaan kasvavan. EU:n komission arvion mukaan koko EU:n sianlihantuotanto olisi vuonna 2006 noin 21,3 miljoonaa tonnia ja kulutus 19,9 miljoonaa tonnia.

Kananmunat

Kananmunien kokonaistuotanto nousi vuonna 2005 noin 57 milj. kiloon. Muutos edellisvuoteen verrattuna oli noin prosentti. Tuotannon lisäys johtui erityisesti tilapakkauksen lisääntymisestä noin kolmanneksella, sillä keskuspakkaamojen tuotanto laski 5 %. Syksyllä kananpoikia haudottiin edellisvuotta enemmän, joten kananmunien tuotanto saattaa nousta hieman vuonna 2006.

Kananmunia myytiin kotimaassa 47 milj. kg, eli saman verran kuin vuotta aiemmin. Keskuspakkaamot kuitenkin myivät kuorimunia kotimaahan 7 % vähemmän kuin edellisvuonna. Myös munavalmisteiden myynti vähentyi. Edellisvuosien tapaan kananmunien vientitarve (11 milj. kg) lisääntyi, nyt 5 %. Munavalmisteiden vienti oli yli kaksinkertainen vuoteen 2004 verrattuna.

Tuottajahinnat

Suomalaisille maidontuottajille maksetaan hieman korkeampaa tuottajahintaa kuin EU:n tuottajille keskimäärin. Suomessa hinnat ovat muuta EU:ta vakaammat, eivätkä markkinoiden muutokset vaikuta kovin herkästi tuottajahintoihin. Maidon tuottajahinta (hinta laatuksineen) oli vuonna 2005 keskimäärin noin 32,99 €/100 l (-4 %). Lisäksi maksettiin tuotantotukea

Kotieläintuotteiden markkinahintojen vertailu eräissä EU-maissa vuonna 2005¹, €/100 kg.

	Maito	Sianliha (E)	Naudanliha (sonni)	Siipikarjanliha	Kananmunat
Suomi	32,54	138,49	255,49	197,07	86,65
Ruotsi	29,65	139,01	250,80	177,99	133,31
Tanska	28,82	121,81	271,61	162,83	132,89
Viro	25,46	135,56	185,74	147,68	78,14
Saksa	27,15	147,00	289,55	169,92	76,51
Ranska	28,18	135,56	305,40	171,46	75,96

¹Tilastointi muuttunut viime vuodesta. Maidolla tammi-syyskuun keskiarvo, muilla tammi-joulukuun hintojen keskiarvo tai keskihinta.

Lähde: Euroopan komissio.

Tärkeimpien kotieläintuotteiden tuottajahinnat lisineen vuosina 1995–2005 (€/100 kg, maito €/100 l). Lukuihin sisältyy hintatuki.

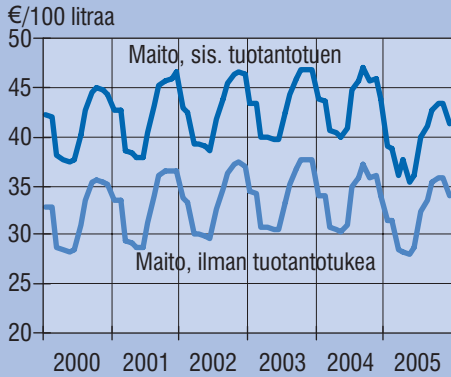
	Maito	Naudanliha	Sianliha	Kananmunat
2005	41,96	205,00	129,00	60,00
2004	45,56	190,00	120,00	74,00
2003	45,80	186,00	115,00	80,00
2002	45,99	190,00	137,00	79,00
2001	45,45	208,00	150,00	69,00
2000	44,21	206,05	129,18	81,58
1999	43,76	215,97	112,53	74,34
1998	44,71	223,71	126,15	64,59
1997	45,84	209,24	139,94	60,89
1996	44,88	222,87	133,89	70,31
1995	47,04	348,68	177,62	89,48

Lähde: Tike.

keskimäärin 7,62 €/100 l. Erityisesti kesällä maksettu alhainen tuottajahinta painoi vuoden keskihintaa. Maidon lopullinen hinta ratkeaa vasta meijereiden tilinpäätösten yhteydessä, jolloin päätetään tuloksen perusteella maksettavasta jälkitilistä. Vuonna 2004 maidon jälkitili oli keskimäärin 1,35 €/100 l.

Maidon hinnan kausiporrastus johtaa suureen hinnan vaihteluun vuodenaikojen välillä. Marraskuussa 2005 tuottajille maksettiin normimaidosta 34,92 €/100 l, eli 5 senttiä vähemmän kuin vuotta aikaisemmin ja noin 7 € vähemmän kuin toukokuussa 2005. Marraskuussa ero ylimmän ja alimman normimaidosta maksetun tiliyshinnan välillä oli 4,15 €/100 l.

Naudanlihan markkinatilanne oli EU:ssa vakaa ja tuottajahintojen nousu jatkui vuonna 2005. Osaltaan tilanteeseen vaikutti brasilialaisen naudanlihan tuontikielto. Esimerkiksi sonnilihan keskihinta (2,41 €/kg) Suomessa nousi 6 % edellisvuodesta. Vuoden 2005 lopussa sonnilihasta maksettiin keskimäärin 2,51 €/kg ja lehmänlihasta noin 1,54 €/kg. Sonnistak maksettiin korkeinta hintaa syyskuussa. Sonninlihan hinta oli Suomessa alkuvuonna alhaisempi kuin EU:n keskihinta.

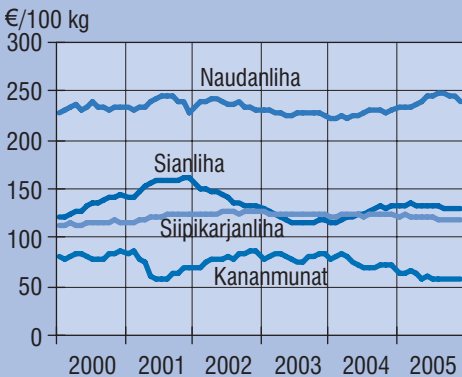

Maidon hinta vuosina 2000–2005. Lähde: Tike.

Syksyllä sonninihän hinta nousi muiden nautalaatujen tavoin lähelle EU:n keskihintaa.

Sonnivasikan keskihinta nousi noin 2 % edellisvuodesta. Sonniternivasikan hinta vaihteli tammi-syyskuussa välillä 166–175 €/kpl. Syksyllä vasikoita välitettiin alkuvuotta enemmän ja hinta laski 154 euroon. Lehmävasikan ostohinta sen sijaan kääntyi syksyllä nousuun. Vasikkojen hintavaihtelut johtuivat lähinnä välityspainojen muutoksista.

Sianlihan ja porsaiden tuottajahinnat nousivat edellisvuoteen verrattuna 8 %. Sianlihan tuottajahintataso oli Suomessa poikkeuksellisen vakaa. Esimerkiksi E-luokan lihan hinta oli lähes koko vuoden

Naudan-, sian- ja siipikarjanlihan sekä kananmunien hinnat ilman tukea vuosina 2000–2005. Lähde: Tike.

välillä 1,35–1,40 €/kg. Lihasiasta maksettiin keskimäärin 1,33 €/kg ja kaikesta sianlihasta 1,29 €/kg. Syksyllä sianlihan hinta kääntyi hienoiseen laskuun, jonka arvioitiin jatkuvan myös vuonna 2006. Porsaan (25 kg) ostohinta oli pääsääntöisesti 56 ja 58 euron välillä.

Sianlihan markkinatilannetta EU:ssa helpottivat muiden tuotantosuuntien eläntautiongelmien. Suomessa sianlihan hinta seurasi EU:n keskihintatasoa, joskin viikoittainen hintavaihtelu oli Suomessa vähäistä. Suomessa tuottajahinta oli 10–15 % korkeampi kuin Tanskassa. EU-maissa voidaan havaita yhteys maan sianlihaomavaraisuuden ja sianlihan hinnan suhteen, joten sianlihan viennin lisääntyminen todennäköisesti vaikuttaa jossain määrin myös Suomen hintatasoon.

Broilerin lihan tuottajahinta Suomessa laski vuonna 2005. Tammikuussa broilerikilosta maksettiin 1,17 euroa, vuoden lopussa enää 1,13 euroa. Edellisen keran broilerin hinta oli näin alhainen vuonna 2000. Kalkkunan tuottajahinta vuonna 2005 oli keskimäärin 1,53 €/kg. Sekä broilerin että kalkkunanlihan keskihinta laski 2 % edellisvuodesta.

Kananmunien yltarjonta on painanut niiden tuottajahinnan Suomessa alhaisiksi verrattuna muuhun EU:hun. Kananmunien tuottajahinta laski vuonna 2005 noin 0,60 euroon kilolta (–19 %). Loppuvuodesta tuottajahinta oli 10–15 senttiä alhaisempi kuin Ruotsissa tai Tanskassa. Myös pakkaamoiden osuus kananmunien kuluttajahinnasta laski loppuvuonna selvästi.

EU:n siipikarjantuotteiden markkinoihin vaikuttivat uutiset lintuinfluenssan leviämisestä maailmalla. Tämä heikensi erityisesti raakojen siipikarjantuotteiden kysyntää joissain jäsenmaissa.

Tuottoisa ja kestävä eläinjalostus

Asko Mäki-Tanila

Eläinjalostus tuotantoketjun avainlenkki

Eläintuotteiden ketju alkaa jalostuspäätöksistä ja uuden tuotantopolven aikaan saamisesta. Näin nämä kaksi ratkaisevat sen, minkälaisia eläimiä on käytössä elintarviketuotantoon – tai eläinlajista riippuen muuhun tarkoitukseen. Valinta on erittäin tehokas väline parantaa eläintuotantoa, koska saadut muutokset ovat kumulatiivisia ja pysyviä ja niiden vaikutus tuntuu koko tuotantoketjussa.

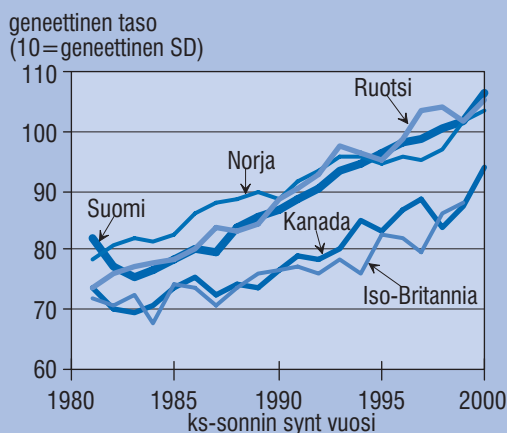
Valinnan ja lisääntymisteknologian sovellusten tarjoamat mahdollisuudet näyttävät entistä mielenkiintoisimmilta kun niitä tarkastellaan yhteiskunnan, talouden ja kestävä kehityksen kannalta. Kestävälle kehitykselle on kolme tukipilaria – ihmiset ja yhteiskunta, ympäristö ja sen tila ja kannattavuus ja taloudellinen hyöty. Englanniksi samakirjaimisesti *people, planet ja profit*. Geneettisen tiedon ja lisääntymisteknologian käytön tavoitteet ovat kiteytettyinä 1) turvallinen ja terveellinen ruoka, 2) kestävät ja terveet eläimet, 3) tasapaino valinnan tehon ja vaihtelun säilyttämisen välillä, 4) yhteiskunnallinen vastuu ja 5) kilpailukykyinen toisista erottuva omavaraisuus

Tavoitteita voi avata kohdittain: tarvitaan ruuan parempaa laatua, pienempää tauti- (erityisesti zoonoosi-) ja jäämääriskä, elinvoimaisia, erilaisiin tuotantoympäristöihin soveltuvia ja taudinvastustuskykyisiä eläimiä ja uusimmilla lajeilla – kuten turkiseläimillä ja kaloilla – kotieläin- ja tuotantokäyttöön valikoituneita kantoja. Geneettinen vaihtelu kannattaa mukauttaa alueellisiin eroihin (maatiaisrodut, alueelliset tuotteet ja kulttuurierot). Teknologian uudet sovellukset on keskustelutettava avoimesti yhteiskunnan arvomaailmaa vasten.

Eläinjalostuksen taloudellinen arvo

Eläintuotannon arvo (tilataso) on Suomessa 1,44 mrd. € (EU-15:ssa 116 mrd. €) ja on koko maatalouden tuotannon arvosta 67 % (40 %). Suomen luvuista puuttuvat hevos-, turkis- ja kalatalous. Esimerkiksi turkistalouden tuotto on 250 milj. €, suurin piirtein samaa luokkaa kuin sikatalouden markkina-arvoinen tuotto.

Suomalainen eläinjalostus on ohjelmakoordinaation, keinosiemennyksen, tilojen välisen yhteistyön ja tutkimus- ja kehitystyön ansiosta saanut kaikilla eläinlajeilla kansainvälisesti hyviä tuloksia (Kuva). Eläinjalostuksen ja -keinosiemennyksen strateginen mer-

Punaisten lypsyrotujen geneettisen tason muuttuminen eri maissa. Interbull-organisaation laskemat tulokset ovat vertailukelpoisia eri maissa yhteisesti käytettyjen keinosiemennyssonnien avulla.

kitys on kertaluokkia suurempi kuin niitä harjoittavien jalostusorganisaatioiden koko. Yhdessä vuodessa geneettinen taso paranee 1–2 %. Varovaisen arvion mukaan eläinjalostuksen aiheuttama hyöty on Euroopassa joka vuosi melkein 2 mrd. €. Ja yhtenä vuonna tehty ponnistus tuo pysyvän ja edellisten vuosien perään tulevan muutoksen.

Eniten Suomessa on tutkittu sianjalostuksen vaikutusta talouteen. MTT Taloustutkimuksella on laskettu jalostustyön vaikutusta sikapaikan katteeseen. Jalostus parantaa sikapaikan vuosikatetta 1,5 €:lla. Koska kerran saatu eläinaineksen petraus jää tuotantoketjuun pysyväksi, on tämän parannuksen pitkäaikainen vaikutus 10 vuoden aikaperspektiivillä nykyhetkeen verrattuna (erilaiset epävarmuudetkin sisältävän) 5 %:n korkokannalla 6 €. Koko maan sikapaikkamäärän (karkeasti 500 000) mukaan yhden vuoden jalostustyön arvo on noin $500\,000 \times 6 \text{ €} = 3 \text{ milj. €}$ ja 20 vuoden aikajänteellä 7,5 milj. €.

Vaikka eläinjalostuksessa toimivat organisaatiot tarjoavat palvelujaan jopa maailmanlaajuisesti, ovat itse yritykset kooltaan pk-luokkaa. Koska Suomessa tilat osallistuvat aktiivisesti jalostukseen, kustannuksia ei ole helppo erottaa tuotannon muun kehittämisen kustannuksista – tarkastelujen mukaan ne ovat vajaa kymmenes hyödyistä. Euroopassa eläinjalostussektorin kustannuksiksi on arvioitu 150 milj. €. Hyötysuhde on siis erinomainen. Tehokkaat jalostusjärjestöt harrastavat myös vientiä, mikä entisestään parantaa jalostusoperaatioiden talouskuntoa.

Lypsykarjalla voidaan tehdä samanlainen harjoitus. Yksi tarkastelukulma on arvioida mikä vaikutus on lisääntymisteknologian käytöllä. Alkiohuuhteluiden ja -siirtojen avulla voidaan tehostaa lehmien valintaa. MTT:llä ja Alkiokeskus Oy:llä on yhteinen ayrshire-rodun ASMO-ohjelma, jonka vaikutus siirtyy keinosiemennyksen välityksellä koko maan lehmäjoukkoon. Maidon tuotanto-ominaisuuksien parantumisesta tuleva lisätulo on maidontuottajille 10 ensimmäisen toimintavuoden jälkeen 6 milj. € ja 20 vuoden jälkeen yli 20 milj. €. Toiminnan menoihin verrattuna hyöty on moninkertainen.

Eläinten terveys on kvalitatiivinen tulo – ja tuodut taudit peruuttamaton tappio

Suomessa eläinten terveys on ensiluokkainen. Tämä on tuotannon talouden ja imagon ja kansanterveyden kannalta mittaamattoman suuri etu. Hyvä terveystilanne takaa sen että teollisuuden saama eläintuotteiden raaka-aine on laadultaan maailman parhainta. Eläinten hyvällä terveydellä ja sitä uhkaavalla tautiriskillä on implikaatioita myös jalostustoimintaan. Koska suomalaisen jalostuksen tulokset ovat niin hyviä, geneettisistä syistä ei ole painetta tuontiin. Toiseksi, omien jalostuseläinten ja -sperman viennille ei ole tautisyyistä esteitä.

Kolmanneksi, kansainvälinen 'genetiikkabusiness' ulottuu Suomeen saakka ja erilaiset agentit ja myyjät ovat saaneet jalansijaa. Tämä merkitsee tautiriskin kasvamista tiloilla eläinten, sperman, munasolujen ja alkioiden laajentuneen kuljettamisen takia. Hallitsemattomana tuonti on eläintautien kannalta varomattomuutta, hallitunakin suuri riski. Esimerkiksi suomalaisilta sioilta ei ole toistaiseksi tavattu tauteja, joiden ensimmäinen infektiotaalto pyyhkäisee nopeasti koko sikakannan läpi ja aiheuttaa tuotantoon suuria taloudellisia tappioita ennen vastustuskyvyn rakentumista. Taudin aiheuttama saneeraus voi heikosti kannattavassa yksikössä merkitä tuotannon lopettamista.

Suomessa sioilla ei esiinny muualla yleistä PRRS- (lisääntymis- ja hengitystiesynd-

roomaa), vieroituksen jälkeistä PMWS-tautia eikä sikainfluenssaa. Tanskassa tauteja on yleisesti, Ruotsissa melko paljon ja Norjassa on tavattu ensimmäiset tapaukset. Jo lievemmistä taudeista Suomi on kunnianhimoisesti ja uskottavasti laittanut tavoitteeksi hävittää sikaloista Ruotsissa hyvin yleisen ja sikäläisiä jalostussikaloitakin vaivaavan porsasyskän. Monta kertaluokkaa vakavampia uhkia ovat muualla Euroopassa aika-ajoin riehuvat sikarutto ja suu- ja sorkkatauti. Sama pätee ihmiselle vaarallisiin salmonella-lajeihin. Ruotsalaiset kansanterveysasiantuntijat estivät muutama vuosi sitten Tanskan jalostussikojen säännöllisen tuonnin vaarallisen salmonellan takia.

Lopuksi monesti unohdettu asia: hyvän terveystilanteen takia eri tiloilta tulleiden eläinten yhteinen kasvatusta ja testaus on edelleen Suomessa helposti järjestävissä. Tämä on suuri etu ja kustannushyöty sikojen jalostuksessa. Ennen Suomessa oli useita testausasemia, nyt operaatiot voidaan keskittää edullisesti yhteen Längelmäellä sijaitsevaan testiasemaan. Muissa maissa ei päästä näin kustannustehokkaaseen ratkaisuun.

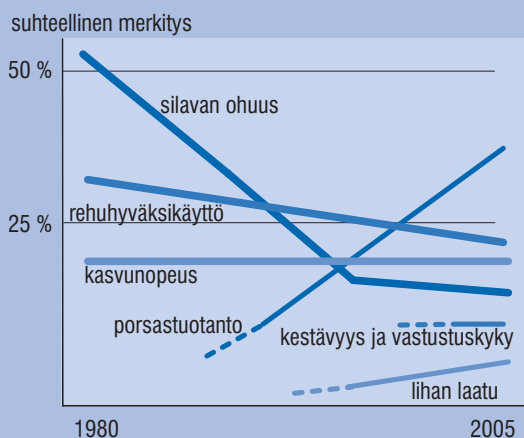
Jalostustavoitteiden puntarointi ja muuttuminen

Eläinjalostus ja lisääntymistekniikat antavat mahdollisuuksia tuotannon biologisen hyötysuhteen ja eläinten kestävyuden ja hyvinvoinnin kehittämisessä. Valinnalla on parannettu rehujen hyväksikäyttöä. Typen ja fosforin käytön tehostuminen (ja sitä kautta ravinnehukien väheneminen) on eläinjalostuksen yksi tärkeimmistä mahdollisuuksista.

Valintaan käytetään suuri määrä tietoja: rehunkulutus, kasvu, rakenne, tuotos, terveys, käyttäytyminen. Yksittäisten komponenttien paino valinnassa voidaan arvioida taloudellisen lisähyödyn ja sen vaatiman panoksen avulla. Usein tämän päälle laitetaan jossakin ominaisuudessa halutun muutoksen vaatima lisäpaino. Jalostuksen tavoite on laajentunut tuotannon tehokkuudesta eläimen fysiologisen kokonaisuuden (hyvinvointi, terveys, lisääntyminen) huomioon ottamiseen (Kuva).

Vielä on yksi ratkaiseva tekijä. Aina voidaan valinnan suuntaa muuttaa, perinnöllistä vaihtelua kyllä riittää. Jatkuvasti tapahtuvien mutaatioiden takia eläinkantoihin tulee sukupolvessa 0,1 % uutta vaihtelua. Vaihtelun ja valinnan vaikutuksen ymmärtäminen ja tutkimusta varten kerättävät tiedot ovat jalostusohjelmien selkänöjä. Genomiikkatutkimuksen avulla eläimistä ja niiden fysiologiasta saadaan lisää tietoa ja keinoja entistä tasapainoisempaan valintaan.

Sioilla tuotantoeläimet ovat monesti risteytyseläimiä. Risteytys ei ole itsessään valintaa vaan vaatii taakseen oikein mitoitettua puhaiden rotujen jalostusohjelmia. Ja risteytyselinvoimasta tai ominaisuuksien yhdistämismahdollisuuksista tulevien taloudellisten etujen ja usean rodun valinnan aiheuttamien kustannusten yhteen soittamista.

Sikojen jalostuksen tavoitteet muuttuvat koko ajan. Kuva on likimääräinen havainnollistus viimeaikaisista päätrendeistä.

2.3. Puutarhatuotanto

Puutarhatalouden tuotannon arvo oli vuonna 2005 noin 352 milj. euroa. Edellisvuoteen verrattuna tuotannon arvo laski 10 milj. euroa eli noin 3 %. Tuotannon arvoa laski avomaavihannesten edellisvuotta selvästi heikompi hintataso.

Sääoloiltaan vuosi oli kasvintuotannon kannalta melko hyvä. Alkukesä oli viileä ja kuiva, mikä viivästytti hieman etenkin avomaan vihannesten kasvuun lähtöä. Keskikesällä oli lämmintä ja sadetta saatiin sopivasti, jolloin etenkin avomaan vihannesten sadot onnistuivat hyvin koko maassa. Omenasadosta saatiin poikkeuksellisen runsas, ja myös marjakasvien sadot olivat hyvät.

Puutarhayritysrekisterin mukaan puutarhatuotantoa harjoittavien yritysten lukumäärä oli 6563 vuonna 2004. Kasvihuonetuotantoa harjoittavia yrityksiä oli 2307. Avomaan puutarhatuotantoa, eli vihannes-, marja-, hedelmä- tai taimitarhatuotantoa harjoittavia yrityksiä oli puolestaan 5265. Osalla näistä yrityksistä on sekä avomaan- että kasvihuonetuotantoa.

Avomaatuotantoa harjoitetaan usein perusmaatalouden yhteydessä. Avomaanvihannestuotanto on sijoittunut pääosin maan lounaisosiin, marjojen tuotanto maan itäosiin ja omenantuotanto Ahvenanmaalle sekä mantereella Lounais-Suomeen. Kasvihuonevihannesten viljelyalasta vajaa

puolet sijaitsee Pohjanmaalla. Koristekasvituotanto jakaantuu sen sijaan tasaisesti koko maahan.

Kasvihuonetuotannon osuus puutarhatuotannon arvosta on noin 60 % ja avomaantuotannon osuus noin 40 %.

Kasvihuonetuotanto

Viime vuosina kasvihuonetuotannon viljelypinta-aloissa ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia. Tukikelpoinen pinta-ala kasvoi vuonna 2005 edellisvuodesta hieman (6 ha, eli 1,5 %), mutta yritysten lukumäärä väheni noin 70:llä eli 4,3 %. Tukea saaneita kasvihuoneyrityksiä oli yhteensä 1522. Yritysten koko oli keskimäärin 2660 m². Tuotannossa oli 405 ha.

Kasvihuonetuotannon pinta-alasta 60 % on vihannestuotannossa ja 40 % koristekasveilla. Vihannestuotannon viljelyalasta noin puolet on tomaatinviljelyssä ja kolmasosalla pinta-alasta (76 ha) viljellään kurkkua. Kasvihuonevihannesten kokonaissadosta tomaatin ja kurkun osuus on 95 %.

Tomaatin tuotantoala pysyi vuonna 2005 lähes samana kuin edellisessä vuonna, ollen noin 117 ha. Tomaatin ympärivuotinen tuotanto lisävalojen avulla on viime vuosina lisääntynyt nopeasti. Ympärivuotista valotusta käytetään noin viidenneskellä tomaattipinta-alasta.

Lohkokokosten mukaiset puutarhaviljelyn pinta-alat vuosina 2000–2005, ha.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avomaapuutarhatuotantoala yhteensä	16948	16515	16466	16469	16025	15417
Avomaan vihannokset	9107	8797	8918	8983	8837	8254
Marjat	7355	7200	7004	6886	6552	6495
Hedelmät	486	519	544	600	636	667
Kasvihuoneviljely yhteensä	398	400	400	398	399	405
– vihannesviljely	234	236	237	236	239	245
– koristekasvien viljely	164	164	164	163	161	160

Lähde: MMM, Tukirekisteri.

Tärkeimpien avomaan puutarhatuotteiden viljelyalat ja sadot vuonna 2004.

	Ala ha	Sato kg/ha	Yht. 1 000 kg
<i>Avomaavihannekset</i>			
Tarhaherne	2 335	2 525	5 896
Porkkana	1 698	33 569	56 987
Ruokasipuli	1 020	23 149	23 602
Valkokaali	593	30 216	17 929
Avomaankurkku	339	30 479	10 343
Kiinankaali	297	18 789	5 574
Lanttu	470	32 911	15 452
Punajuurikas	414	28 894	11 976
Kukkakaali	409	7 938	3 244
Muut kasvit	1 353		
Yhteensä	8 927	18 498	165 131
– josta sopimustuotantoa	2 304	21 735	50 084
<i>Marjat ja omenat¹</i>			
Mansikka	3 060	3 135	9 593
Musta- ja viherherukka	1 751	914	1 601
Vadelma	409	925	378
Muut marjat	542		
Yhteensä	5 763	2 113	12 174
– josta sopimustuotantoa	1 109	1 621	1 798
Omena	497	5 383	2 675
¹ satoikäinen pinta-ala			
Lähde: Tike, Puutarhayritysrekisteri 2004.			

Kurkun ala kasvoi muutamalla hehtaarilla vuodesta 2004. Kehittyneet viljelymenetelmät ovat viime vuosina nostaneet neliometriä kohden saatuja keskisatoja. Kurkun ympärivuotista viljelyä on jo yli kolmasosalla pinta-alasta.

Kasvihuonevihannesten viljelyalat (m²) ja sadot (kg/m²) vuonna 2004.

	Ala 1 000 m ²	Sato kg/m ²	Yhteensä 1 000 kg
Yhteensä	2 588	27	69 308
Tomaatti	1 171	30	34 599
Kurkku	757	41	31 018
Muut vihannekset	660		
Lähde: Tike, Puutarhayritysrekisteri 2004.			

Ruukkuvihanneksia tuotettiin Suomessa 59 milj. kpl vuonna 2004. Ruukkuvihannesten tuotanto on kaksinkertaistunut EU-jäsenyyden aikana, vuonna 1995 tuotanto oli vain noin 30 milj. kpl.

Koristekasvituotannon pinta-ala on viime vuosina vähentynyt muutamalla hehtaarilla, olleen 160 ha vuonna 2005. Leikkokukkien ja -vihreiden viljelyssä oleva tukikelpoinen ala oli 36 ha. Tästä alasta 78 % oli ruusuntuotannossa. Puhtaasti ruukku- ja ryhmäkasvien viljelyssä oleva ala oli puolestaan 99 ha. Näiden lisäksi sekä leikkokukkien sekä ruukku- että ryhmäkasvien yhdistelmätuotannossa olevaa pinta-alaa oli 25 ha.

Ryhmäkasveja viljeltiin vuonna 2004 yli 45 milj. kpl ja kukkivia ruukkukasveja noin 12,1 milj. kpl. Viljellyimpiä ryhmäkasveja ovat edelleen orvokki, petunia, lobelia ja pelargoni sekä kukkivista ruukkukasveista joulutähti, pauliinabegonia ja paavalinkukka. Viime vuosina yleistyneet kesäkukka-ampellit ovat lisänneet suosiotaan. Vuonna 2003 amppeleita myytiin noin kaksi miljoonaa kappaletta.

Avomaantuotanto

Avomaan puutarhatuotannon ala väheni noin 600 ha eli 4 % vuonna 2005. Tuotannossa oli 15 417 ha, josta 10 500 ha sai avomaan puutarhatuotannon tukea. Viljellystä pinta-alasta vihannesten osuus oli 55 %, marjojen 42 % ja omenan 4 %. Tukirekisterin ulkopuolisen taimitarhatuotannon pinta-ala oli 630 ha. Suomessa eniten viljeltyjä avomaanvihanneksia ovat tarhaherne, porkkana, ruokasipuli sekä keräkaali.

Teollisuuden sopimustuotannossa oli vuonna 2004 noin 26 % avomaan myynti-

tuotannon kokonaisalasta. Tärkeimmät sopimustuotannon viljelykasvit ovat tarha-herne, avomaankurkku, punajuuri ja porkkana. Sopimustuotannon ala on vähentynyt EU-jäsenyyden aikana noin 17 % eli 474 ha. Teollisuuden sopimuksilla tuottavien yritysten määrä on enää kolmannes vuoden 1995 tasosta. Tuotannon määrät ovat pysyneet tästä huolimatta lähes entisillä tasoilla.

Marjantuotannon viljelyalasta 53 % (noin 3400 ha) ja tuotantomäärästä noin 80 % on mansikantuotannossa. Mansikan viljelyala on pienentynyt 7 % (250 ha) vuosina 2003–2005. Mansikan tuotannossa on tehostettujen viljelymenetelmien avulla pystytty nostamaan satotasoa selvästi, joten viljelyalan pieneminen ei näy kokonaissatotasossa. Tosin vuosittaiset satovaihtelut voivat olla erittäin suuria riippuen kasvustojen talvehtimisen onnistumisesta ja kasvukauden sääoloista.

Omenan viljelyala on kasvanut vuosi vuodelta, ja oli 630 ha vuonna 2005. Myös pensasmustikan ala on kasvanut 72 hehtaariin (33 %) vuosina 2003–2005. Sen sijaan vadelman ja mustaherukan viljelyalat ovat pysyneet vuoden 2003 tasolla. Teollisuuden sopimustuotantoa oli vuonna 2004 noin 15 % marjantuotannon kokonaisadosta.

Avomaantuotantoon kuuluvan taimitarhaviljelyn pinta-ala oli 630 ha vuonna 2004. Taimitarhaviljelyn pinta-alassa ei ole

tapahtunut merkittäviä muutoksia viime vuosien aikana.

Puutarhatuotteiden markkinat

Vuonna 2005 kasvihuonevihannesten hinnat muuttuivat edellisvuoteen verrattuna hieman. Tomaatin keskihinta on pysynyt jo usean vuoden samalla tasolla ollen 1,15 €/kg vuonna 2005. Tomaatin kuukausihinta painui alimmillaan noin 66 senttiin kilolta satohuipun aikaan heinäkuussa. Kurkun keskihinta laski 8 % edellisvuodesta ja painui 99 senttiin kilolta. Hinta oli alin neljään vuoteen. Heinäkuun helteillä satoa saatiin paljon, ja kurkun hinta laski jopa 71 senttiin kilolta.

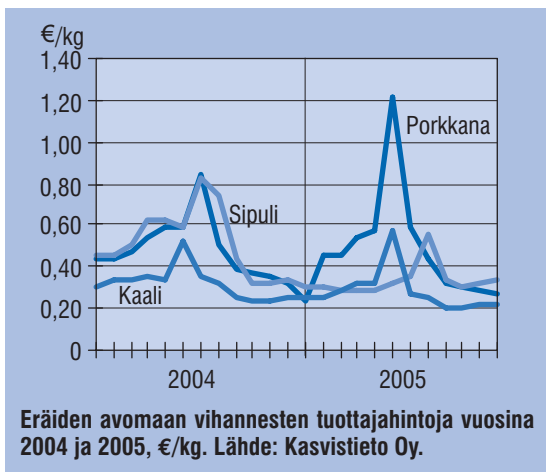
Leikkoruusun keskihinta oli hieman edellisvuotta parempi. Leikkoruusun viljelyala on viime vuosina vähentynyt, ja tarjonnan supistumisella on ollut suotuinen vaikutus tuottajahintaan. Taimi- ja ryhmäkasvien markkinat toimivat hyvin kesän tasaisen menekin ansiosta. Alkukesän sesongin jälkeen ryhmäkasvien kysyntä jatkui tasaisena elokuulle asti.

Avomaanvihannesten keskimääräinen hintataso oli vuonna 2005 huomattavasti alempi kuin muutamana aiempana vuotena. Keräkaalin ja porkkanan hinnat laskivat 18 % vuodesta 2004, ja olivat alimmillaan kolmeen vuoteen. Sipulisadot olivat hyvät jo toisena vuonna peräkkäin, ja sipulin hinta laski edellisvuodesta 31 % ollen 33 sent-

Keskeisten puutarhatuotteiden arvonlisäveroton tuottajahinta vuosina 2000–2005, €/kg.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Kasvihuonetuotanto</i>						
Ruusuu (€/kpl)	0,32	0,32	0,32	0,36	0,40	0,41
Tomaatti	0,99	1,18	1,12	1,15	1,16	1,15
Kurkku	1,08	0,98	1,05	1,16	1,08	0,99
<i>Avomaatuotanto</i>						
Valkokaali	0,17	0,21	0,32	0,38	0,33	0,27
Sipuli	0,42	0,41	0,52	0,50	0,47	0,33
Porkkana	0,41	0,48	0,39	0,47	0,45	0,37
Mansikka	2,01	1,66	2,33	3,52	3,05	2,68

Lähteet: Hedelmän- ja marjanviljelijäin liitto, Kasvistieto Oy, Kauppapuutarhaliitto ry.

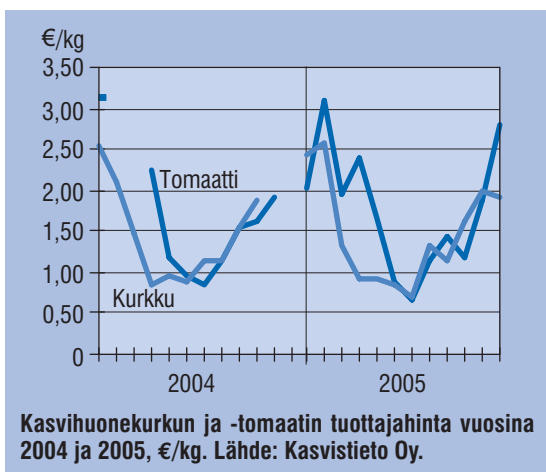

tiä/kg. Sipulin hinta on ollut näin alhainen viimeksi vuonna 1996.

Mansikan keskihinta laski edellisvuodesta 2,68 euroon/kg eli 12 %. Hintaa laski suhteellisen hyvä sato (noin 12 milj. kg). Lämmin keskikesä lyhensi mansikan satokautta, mutta markkinat toimivat hyvin.

Myös mustaherukan ja vadelman kokonaissadosta muodostui hyvä. Omenasato oli noin 40 % tavanomaista suurempi. Myös kotipuutarhoilla omenia saatiin runsaasti, mikä vähensi omenan kysyntää vähittäiskaupassa ja siten keskihinta jäi hyvin alhaiseksi (0,87 €/kg). Hinta on 41 % alhaisempi kuin vuonna 2004.

Puutarhatuotteille on usein ominaista voimakas kausittainen tuottajahinnan vaih-

telu. Tämä johtuu kotimaisen sadon valmistumisesta, kasvukauden olosuhteista sekä näiden tekijöiden perusteella markkinoille tulevasta kotimaisesta tarjonnasta. Myös tuonnilla on vaikutusta hintatasoon. On myös huomattava, että avomaanvihannesten hintojen vuosikeskiarvot sisältävät kahden satokauden tuotantoa, alkuvuodesta 2005 myytiin vuoden 2004 tuotantoa. Esimerkiksi kaalisadot olivat vuonna 2005 edellisvuotta paremmat. Tämä näkyy noin 6 senttiä/kg alemmina tuottajahintoina vuoden 2005 loppupuolella.

Myös keräkaalin tuottajahinta laski vuonna 2005. Loppuvuoden 2005 hinnat olivat noin 6 senttiä kilolta alkuvuoden hintoja alhaisemmat. Vihannesten keskimääräiseen hintaan vaikuttaa kesän varhaisuotannon myyntisesonki. Porkkanalla varhaisuotannon tuottajahinta oli erityisen korkea 2005. Kasvihuonekurkun ja -tomaatin tuottajahinnat ovat tyypillisesti korkeimmat talviaikaan, jolloin tuotantomäärät ovat alimmillaan ja -kustannukset korkeimmillaan. Kurkun ja tomaatin ympärivuotisen valoviljelyn edelleen lisääntyessä kevätkauden hintataso lähenee yhä aikaisemmin kesän hintoja.

Vihannesten kulutus on pysynyt Suomessa melko tasaisena 2000-luvulla. Tuoreita kasviksia ml. peruna, kulutetaan noin 115 kg henkeä kohti vuodessa. Tästä vihanneksia ja juureksia kulutetaan 53 kg henkeä kohden. Kasvihuonevihannesten osuus on noin puolet. Suosituin vihannes on tomaatti, jota jokainen suomalainen syö noin 11 kg vuodessa. Toiseksi eniten syödään porkkanaa, noin 9 kg, ja kolmanneksi eniten kasvihuonekurkkua, noin 8 kg henkeä kohti vuodessa.

Kysynnän tyydyttämiseksi tuoretta tomaattia tuodaan ulkomailta vuosittain noin 20 milj. kg. Tuonti painottuu talviaikaan, kun kotimainen tuotanto on alimmillaan. Eniten tomaattia tuodaan Espanjasta.

2.4. Elintarvikemarkkinat

Kuluttajahinnat

Vuonna 2005 elintarvikkeet kallistui-
vat Suomessa vain 0,2 %. Kuluttajahinta-
indeksin vuosimuutos oli 0,7 %, joten elin-
tarvikkeiden hintakehitys oli selvästi keski-
määräistä inflaatiokehitystä hitaampaa.

Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna
elintarvikkeiden hinnat ovat nousseet jon-
kin verran yleistä kuluttajahintakehitystä
nopeammin. Vuodesta 2000 vuoteen
2005 ruoan hinta on kallistunut nimelli-
sesti 8,8 %. Yleinen kuluttajahintaindeksi
on noussut samassa ajassa 5,5 %.

Ruoan hintakehityksen lisäksi on mie-
lenkiintoista tarkastella kuluttajan maksa-
man hinnan jakautumista elintarvikkeet-
jun sisällä. Aiempaa suurempi osuus ruo-
an hinnasta jää nykyään kaupalle, jonka
neuvotteluasema elintarviketehtävissä suh-
teessa elintarviketeollisuuteen ja kotimai-
seen raaka-ainetuotantoon on viime vuosi-
na selvästi vahvistunut. Kaupan osuus ruo-
an verollisesta kuluttajahinnasta on kasva-
nut kaikkiaan muutaman prosentin viiden
viime vuoden aikana.

Perusmaitotuotteissa kuten kevytmai-
dossa ja edamjuustossa kaupan osuus on
kasvanut jopa useita prosentteja suhteessa
meijerien myyntihintoihin. Myös kanan-

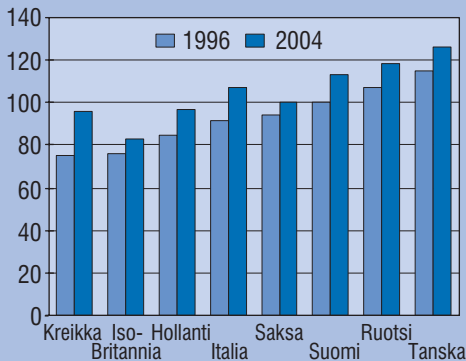
Keskimääräisen kokonaiskuluttajahintaindeksin ja elintarvikkeiden kuluttajahintaindeksin kehitys Suomessa vuosina 1995–2005, 1995=100.

	Kuluttaja- hintaindeksi	Elintarvikkeiden hintaindeksi
2005	114,1	111,2
2004	113,3	111,0
2003	113,1	110,2
2002	112,5	109,5
2001	110,8	106,5
2000	108,0	102,0
1999	104,4	101,0
1998	103,2	101,3
1997	101,8	99,6
1996	100,6	98,2
1995	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus

munissa kauppa on lisännyt selvästi omaa
katettaan. Esimerkiksi kevytmaidon myyn-
nistä kauppa sai vuonna 1999 noin 11 sen-
tiä litralta, mutta viisi vuotta myöhemmin
jo 17–18 senttiä. Sitä vastoin maidon-
tuottajan kevytmaidon raaka-aineesta saa-
ma hinta pysyi vuosien 1999–2004 lähes
ennallaan, 24 sentissä litralta. Myöskään
meijeriteollisuuden saamassa jalostusmar-
ginaalissa (19–20 senttiä litralta) ei tapah-
tunut muutoksia.

Kaupan merkitys kotimaiselle elin-
tarviketuotannolle korostuu entises-
tään lähivuosina. Tukku- ja vähittäis-
kaupan alalla on useita voimakkaita
muutostrendejä, jotka luovat haasteita
suomalaiselle elintarviketuotannolle.
Kaupan kansainvälistymisen, keski-
tymisen ja ketjuuntumisen myötä
syntyy aikaisempaa vahvempia kaup-
paketjuja. Lisäksi halpakauppaketju-
jen ilmestyminen sekä kauppaketjujen
omien tavaramerkkien kasvava mark-
kinaosuus muokkaavat markkina-
rakennetta. Omat merkit vahvistavat
kaupan otetta toimitusketjun hallin-
taan ja koko elintarviketehtävään.

Elintarvikkeiden kuluttajahintataso eräissä EU-maissa vuosina 1996 (Suomi=100) ja 2004.

Maitotuotteiden, margariinin, lihan ja kananmunien kulutus henkilöä kohden vuosina 1995–2005, kg.

	Maito- nesteet ¹	Voi	Margariini	Juusto	Jäätelö	Naudan- liha ²	Sianliha ²	Siipikar- janliha	Kanan- munat ³
2005 ^e	184,8	2,3	6,6	18,8	14,0	18,6	33,5	16,1	9,4
2004	186,2	2,6	6,6	18,4	13,4	18,6	33,8	16,0	9,4
2003	185,1	2,4	6,8	16,7	13,8	18,0	33,5	15,8	9,3
2002	190,0	3,0	7,6	16,6	13,5	17,9	31,9	15,4	9,7
2001	191,7	3,5	7,8	16,5	13,3	17,9	32,7	14,5	9,7
2000	193,9	3,8	7,7	16,5	13,5	19,0	33,0	13,2	10,1
1999	195,8	3,9	8,1	16,6	13,9	18,8	34,3	12,6	10,0
1998	198,5	4,3	8,4	15,9	13,2	19,2	34,1	11,9	10,3
1997	199,4	4,5	8,5	14,8	13,8	19,3	32,2	10,7	10,4
1996	203,8	4,9	8,6	14,8	13,4	19,1	32,9	9,9	11,0
1995	203,2	5,3	8,3	14,8	14,1	19,4	33,3	8,7	11,8

¹ Nestemäinen maito, hapanmaitotuotteet ja kerma.

² Heinäkuusta 1995 alkaen teuraspainosta on tehty 2%:n kuumapainovähennys

³ Kananmunien kulutuslaskennan käytäntö muuttui vuodesta 2001.

Lähteet: ETT ja Tike.

Vertailtaessa kahdeksan eri EU-maan elintarvikkeiden kuluttajahintatasojen kehitystä vuodesta 1996 vuoteen 2004 voidaan havaita, ettei maiden keskinäisissä suhteissa ole tapahtunut suuria muutoksia. Suomi on ollut hintatasoltaan Ruotsia ja Tanskaa halvempi, mutta muita vertailumaita kalliimpi sekä vuonna 1996 että vuonna 2004.

Elintarvikkeiden hintatasoon vaikuttavat raaka-ainehintojen, jalostuksen ja kaupan marginaalien lisäksi mm. suuret välillisten verojen erot eri euromaisissa ja eri tuotteissa. Esimerkiksi Suomen elintarvikkeiden arvonlisäverokanta 17 prosenttia on noin 10 prosenttiyksikköä euromaiden keskiarvoa korkeampi eli aiheuttaa Suomelle suoraan 10 prosenttia korkeammat vertailuhinnat.

Eräiden elintarvikkeiden keskimääräiset kuluttajahinnat vuosina 2001–2005, €/kg.

	2001	2002	2003	2004	2005	muutos % 2001–2005
Kevytmaito, €/l	0,67	0,71	0,72	0,73	0,74	10,0
Voi	4,94	4,83	4,87	4,92	4,96	0,3
Margariini	2,30	2,26	2,37	2,36	2,35	2,0
Emmentaljuusto	9,62	9,84	10,35	10,65	10,58	10,0
Naudan ulkopaisti	8,50	8,35	8,26	8,34	9,05	6,5
Porsaankyljykset	7,26	7,84	7,64	7,69	7,87	8,3
Broilerin koipi-reisipalat	2,65	2,71	2,47	2,10	2,03	-23,4
Kananmunat	2,21	2,13	2,24	2,36	2,33	5,5
Vehnäjauhot	0,62	0,63	0,62	0,61	0,59	-4,5
Reikäleipä	2,78	2,81	2,97	3,09	3,15	13,3
Tomaatti	2,53	3,03	3,04	2,94	2,99	18,2
Ruokaperuna	0,60	0,61	0,58	0,72	0,65	8,9

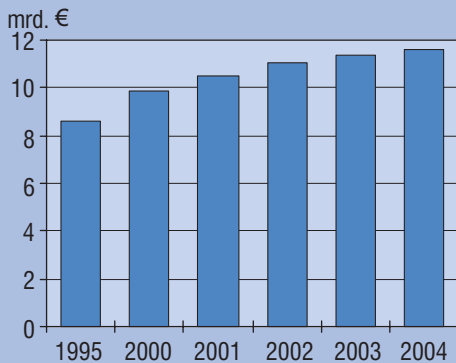
Lähde: Tilastokeskus, kuluttajahintatilasto.

Vähittäiskaupan rakennemuutokset

EU-jäsenyy vuosina päivittäistavaramyyn- ti on laajentunut voimakkaasti. Jäsenyyden myötä tapahtunut elintarvikkeiden hinnan- pudotus johti myynnin arvon 3 %:n las- kuun, ollen 8569 milj. € vuonna 1995, mutta sen jälkeen vähittäiskaupan myynti on noussut tasaisesti. Vuonna 2004 päivit- täistavaroiden myynti oli 11 639 milj. €, eli 1,7 % korkeampi kuin vuotta aiemmin. Myynnin määrä kasvoi 3,3 % edellisvuode- sta, mutta hinnat laskivat 1,5 %.

Hintojen lasku on merkki vähittäis- kaupan yhä kiristyvästä kilpailusta. Elin- tarvikkeiden vähittäismyynti on muuttunut vauhdikkaasti ja alan rakennemuutokset lis- säävät kilpailua elintarvikeketjussa.

Päivittäistavarojen myynti keskittyy yhä suurempiin yksikköihin. Myynnin keskittyminen ilmenee sekä toimipaikko- jen määrän jyrkässä laskussa että johtavi- en ketjujen markkinaosuuksissa. Maaseu- dun ja haja-asutusalueiden pienkauppojen, eli kyläkauppojen määrä on lähes puolit- tunut EU-vuosien aikana. Vuonna 1995 pieniä valintamyymälöitä ja pienmyymä- löitä oli lähes 2300, mutta vuonna 2004 niiden luku painui alle 1200 ja myynnin osuus laski 11 %:sta 6 %:iin. Samanaikai- sesti hypermarkettien myynnin osuus nousi 15 %:sta 23 %:iin ja isojen supermarket- tien osuus kasvoi 20 %:sta peräti 32 %:iin. Vuonna 2004 päivittäistavaraa myyviä toi-

Päivittäistavarojen myynnin arvo Suomessa. Lähde: AC Nielsen.

Vähittäiskauppayritysten markkinaosuuksia 2000–2004.

	2000	2001	2002	2003	2004
K-ryhmä	37,6	36,5	36,0	35,8	35,3
S-ryhmä	28,9	30,5	31,1	31,1	34,3
Tradeka/Elanto	12,4	12,6	12,9	12,7	10,0
Spar	9,1	8,7	8,1	7,4	6,8
Muut yritykset	12,0	11,7	11,9	13,0	13,6
Yhteensä	100	100	100	100	100

Lähde: AC Nielsen.

mipaikkoja oli liki 4200 ja puolet koko myynnistä kulki 396 suurimman myymä- län kautta.

Päivittäistavara-kaupan alalla on myös tapahtunut merkittäviä suurten ketjujen keskeisiä uudelleenjärjestelyjä viime vuosina. S-ryhmä on kasvattanut markkina- osuuttaan varsin vauhdikkaasti ja se saa- vutti vuonna 2004 tehdyllä HOK-Elanto fuusiolla K-ryhmän, jonka osuus on puolestaan kaventunut viime vuosina. Trade- kan osuus on pysynyt lähes samana, kun huomioon otetaan Elannon kolmen pro- sentin osuuden siirtyminen S-ryhmään vuonna 2004. Sen sijaan Sparin osuus on jatkuvasti vähentynyt. Muiden yritysten osuutta kasvatti Suomeen rantautunut ja nopeasti levittäytynyt saksalaisyritys Lidl, jonka osuudeksi arvioitiin 1,8 % vuonna 2003 ja 2,8 % vuonna 2004.

Rakennemuutoksia on havaittavissa myös tuotetyypeittäin. Vuonna 2004 kaupan omien merkkien osuus myyn- nin arvosta oli 10 % Suomessa, kun taas Euroopan markkinoilla vastaa- va osuus oli 23 %. Samana vuonna 38 maata käsittävässä kansainvälisessä vertailussa kaupan omat merkit kas- vattivat osuuttaan Suomessa seitse- männeksi nopeimmin, 16 %:lla.

Kansainvälisesti kaupan omat merkit valloittavat markkinoita vähit- täiskaupan keskittymisen ja laatikko- myymälöiden leviämisen myötä. Suo- messa johtavat kotimaiset ketjut ovat aktiivisesti kehittäneet omien merkki-

Suomen elintarviketeollisuuden tunnuslukuja 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Liikevaihto (käypään hintaan, mrd. EUR)	7,7	7,8	8,0	7,8	7,5	7,9	8,3	8,4	8,5	8,9
Liikevaihto (vuoden 2003 hinnoin, mrd. EUR)	8,8	8,8	9,0	8,6	8,2	8,4	8,5	8,5	8,5	8,9
Henkilöstö (tuhat)	44,9	44,6	44,2	42,8	40,7	39,9	38,6	38,0	38,2	37,5
Liikevaihto henkeä kohti (tuhat EUR)	172	175	182	183	184	198	214	220	222	237

Lähde: Tilastokeskus, Suomen yritykset 1995–2004.

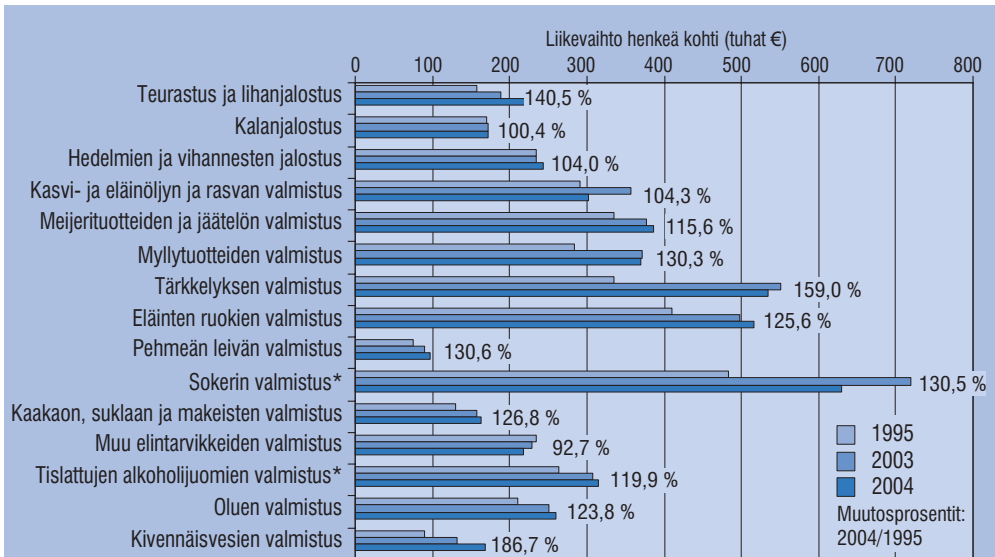
en valikoimaa ja laatikkomyymälöiden nopea eteneminen on vauhdittanut nousua entisestään.

Haasteita elintarviketeollisuudelle

Vähittäiskaupan rakennemuutokset luovat suuria haasteita kotimaiselle elintarviketeollisuudelle. On yhä vaikeampaa säilyttää neuvotteluvoima keskittyviä vähittäiskauppaketjuja vastaan. Logistiikan tehostamiseen pyrkiessään kauppaketjut hankkivat yhä enemmän elintarvikkeita suurilta jalostajilta, mutta kaupan rakennemuutokset koettelevat myös suuria elintarvikeyrityksiä.

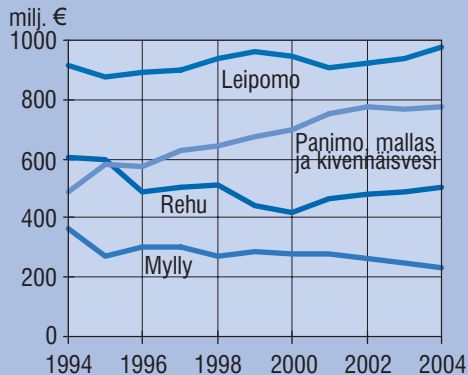
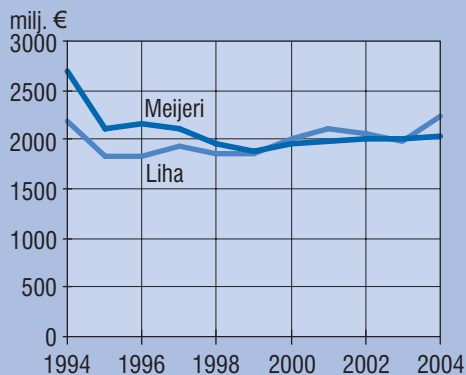
Sekä kaupan omien merkkien että laatikkomyymäläkonseptin eteneminen painavat elintarvikkeiden hintoja alas. Keskimääräinen hintaero kaupan omien ja jalostajien merkkien välillä oli 36 %, minkä seurauksena elintarviketuottajien omien merkkien myynti laski 3 % vuonna 2004.

Kaupan omien merkkiensä tuottamisen kilpailuttaminen, tuontitavaroiden uhka sekä laatikkomyymälöiden halpa hintataso ja suppea valikoima kiristävät kilpailua kotimaisten tavarantoimittajien keskuudessa ja painavat tuotannon katetta. Jalostajat ovat vastanneet haasteisiin tuotantoa tehostamalla, toimintavaiheita ulkoistamalla sekä erikoistumisella.

*Vuoden 1995 sijalla vuoden 1997 luku.

Liikevaihto per henkilö elintarviketeollisuuden toimialoilla. Lähteet: Tilastokeskus, Suomen yritykset 1995–2004.

Suomen liha- ja meijeriteollisuuden sekä muutaman elintarviketeollisuuden toimialan liikevaihto vuoden 2003 hinnoin.

Elintarviketeollisuuden liikevaihto nousi vähän yli 400 miljoonalla eurolla saatuttaen 8,9 miljardia euroa vuonna 2004. Kiintein hinnoin laskettuna alan liikevaihto ylitti vuoden 1995 tason ja oli lähes yhtä korkealla kuin vientimenestyksellisen EU-jäsenyyden alkuvaiheen parhaimpina vuonna 1997. Viime ajan kasvu on kuitenkin peräisin pääasiassa kotimaan markkinoista, sillä vienti muodosti liikevaihdosta vain 10,3 % vuonna 2004, eli 0,4 prosenttiyksikköä vähemmän kuin edellisvuonna. Vuonna 1997 viennin osuus oli 12,9 %.

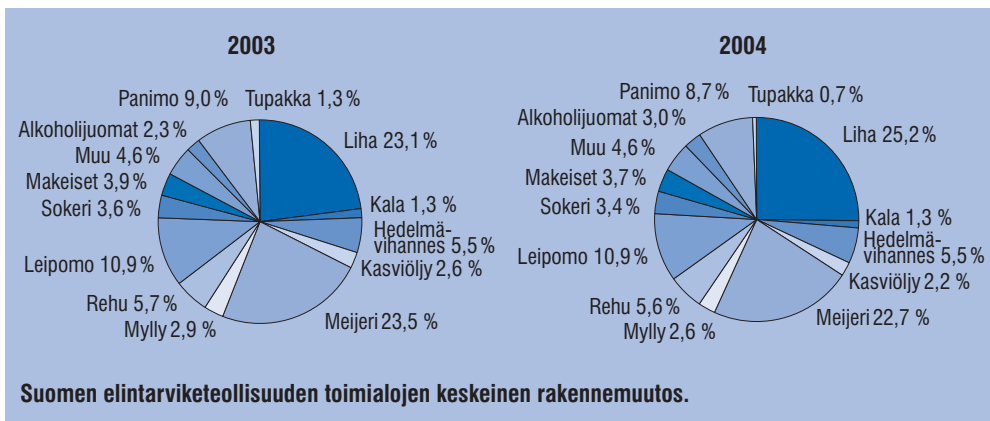
Työllisyys jatkoi pitkäaikaista laskuaan. Vuonna 2004 henkilöstö väheni 630 työntekijällä. Tämän ja reilusti nousseen liikevaihdon yhteisenä seurauksena liikevaihto henkeä kohti parani merkittävästi. Edell...

lisvuosien hitaamman kehityksen jälkeen se nousi vuonna 2004 yli 6 %:lla yltäen 237000 euroon.

Liikevaihto henkeä kohti kehittyi melko eri tahtiin toimialoittain. Vuoden 1995 tasoon verrattaessa vuoden 2004 luvut näyttävät kasvua joka toimialalla lukuun ottamatta sisällöltään jatkuvasti vaihtelevaa sekaryhmää ”muut elintarvikkeet”.

Toimialojen rakennekehitys

Suurista toimialoista vuosi 2004 oli liha-teollisuuden menestysvuosi, reaali-liikevaihto nousi lähes 12 %:lla, 2,2 miljardiin euroon. Tämä 267 miljoonan euron nousu selittää 70 % koko elintarviketeollisuuden liikevaihdon kasvusta. Vaikka vienti on

vuosi vuodelta kasvanut hieman, sen osuus lihateollisuudessa oli vain vähän yli 5 %. Kasvu tuli pääosin kotimaan markkinoilta, jossa lihan kulutus oli jälleen kerran edellisvuotta korkeampi.

Toisen suurimman toimialan, meijeriteollisuuden, reaali-liikevaihto kasvoi 6 miljoonalla eurolla pysyen reilun 2 miljardin euron tasolla. Kotimaan markkinoiden merkitys on vahvistunut myös meijeriteollisuudessa vuosituhannen vaihteen 80 %:sta 83 %:iin vuonna 2004. Vienti-vaikkeudet selittyvät EU:n laajentumisella ja uusien jäsenmaiden kiristämällä kilpailulla etenkin EU:n ulkopuolisten maiden markkinoilla.

Muista toimialoista leipomoteollisuuden reaali-liikevaihto kasvoi 38 miljoonalla eurolla ylittäen 978 miljoonaa euroa. Näin se ylitti EU-ajan tähänastisen huipputason vuoden 1999 arvon. Leipomoteollisuus on tuoreusvaatimusten ja makutottomusten vuoksi keskittynyt kotimaan markkinoihin. Leipomotuotteiden hinnat nousivat keskimäärin 1,2 % vuonna 2004, jauhojen hinnat puolestaan laskivat. Hintakehitys heijastuu alojen reaali-liikevaihdon muutoksissa.

Toimialojen välisessä rakenteessa on vuodesta 2003 vuoteen 2004 nähtävissä selkeitä muutoksia. Lihateollisuuden osuus kasvoi 2 prosenttiyksikköä ja näin se vastaa jo yli neljännessä koko elintarviketeollisuuden liikevaihdosta. Meijeriteollisuuden osuus sen sijaan laski 0,8 prosenttiyksikköä ollen 22,7 %. Pienempiä aloja koskevista muutoksista on mainitsemisen arvoinen alkoholit tuotannon osuuden nousu 2,3 %:sta 3 %:iin, jota voi osittain selittää veronalennuksesta johtuvalla lisääntyneellä kulutuksella.

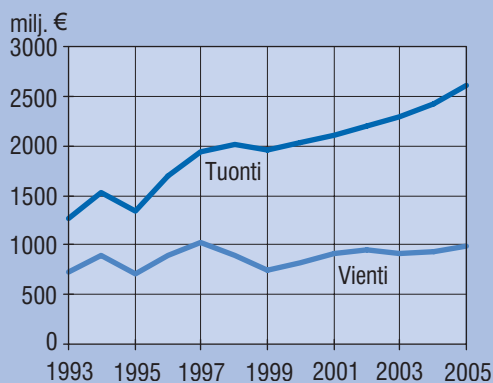
Ulkomaankauppa

Vuonna 2005 elintarvikkeita viettiin Suomesta yhteensä 980 miljoonaa euron arvosta, mikä on 4,5 %

enemmän kuin edellisvuonna. Suomen elintarvikvientiiä kuvaa nousu- ja laskukausien vaihtelu. Vienti on kasvanut tasaisesti EU-jäsenyyden alkuvaikeuksien jälkeen ja kasvoi ennätykseen vuonna 1997, mutta Venäjän ruplan devalvaatio romahdutti sen vuonna 1998. Vuodesta 2001 viennin taso on vakiintunut ja on viime vuoden nousun ansiosta lähestymässä 1990-luvun ennätystasoa.

Lähes puolet viennistä suuntautuu naapurimaihin. Venäjä on edelleen suomalaisen elintarvikviennin pääkohde viidenneksen osuudella, toisena on Ruotsi 16 %:n ja kolmantena Viro 10 %:n osuudella. Elintarvikviennin merkittävien yksittäinen tuoteryhmä ovat edelleen juustot. Vuonna 2005 juustojen viennin volyymi lisääntyi 6 %:lla. Muita tärkeitä vientituotteita ovat voi, sokeriteollisuuden tuotteet, sianliha, vilja ja alkoholijuomat.

Elintarvikkeita tuotiin Suomeen 2601 miljoonan euron arvosta vuonna 2005, mikä on edellisvuoden tuontia 7 % enemmän. Koska tuonnin nousuvauhti ylitti viennin nousun, elintarvikekaupan alijäämä laajeni huomattavasti. Alijäämäisyys on perinteisesti johtunut hedelmien, raakakahvin, alkoholijuomien ja tupakan tuonnin laajuudesta. Muita tärkeitä tuontituotteita ovat mm. vihannekset, juusto ja viljavalmisteet.

Maataloustuotteiden vienti ja tuonti (CN 01–24) vuosina 1993–2005, milj. euroa. Lähde: Tullihallitus.

Kuluttajat, kunnalliset päättäjät ja lähiruoan tulevaisuus

Sari Forsman-Hugg¹, Johanna Mäkelä² ja Anne Arvola³

EU-jäsenyyden myötä suomalaisen alkutuotannon ja elintarviketalouden tulevaisuutta on pohdittu paljon. Elintarvikemarkkinoiden globalisaatiokehityksen rinnalle on nostettu paikalliset merkitykset ja arvot. Suomessa tämä on herättänyt keskustelua sekä kotimaisesta/suomalaisesta elintarviketuotannosta yleensä että lähiruoasta erityisesti. Näyttää siltä, että suomalainenkin elintarviketalous yhtä aikaa sekä globalisoituu ja lokalisoituu. Lähiruoan roolia ja luonnetta on ruodittu erilaisissa työryhmissä, ja sen käyttöä on pyritty edistämään erilaisilla strategioilla, aloitteilla ja konkreettisilla toimintamalleilla. Myös viime vuonna julkaistussa Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnan (KULTU) ehdotuksessa kansalliseksi ohjelmaksi korostetaan lähiruoan roolia yhtenä keinona ylläpitää suomalaista maatalous- ja elintarviketuotantoa.

Lähiruoka on herättänyt myös tutkijoiden kiinnostuksen. Jos lähiruoka nähdään yhtenä kannatettavana vaihtoehtona, on tarkasteltava sitä, millaisia näkemyksiä ja mielikuvia lähiruokaan Suomessa liitetään. Samalla on pohdittava, millainen voisi suomalaisen lähiruoan tulevaisuus olla elintarvikemarkkinoiden muuttuessa entistä globaaleimmiksi ja miten lähiruokaa kannattaisi markkinoida? Näitä kysymyksiä on pohdittu Kuluttajatutkimuskeskuksen, MTT:n ja VTT:n yhteistyöhankkeessa ”Kuluttajat, päättäjät ja lähi- tai luomuruoka. Mahdollisuuksia pk-sektorille”. Kuluttajille ja kunnallisille päättäjille suunnattuun kyselyyn vastasi 1 695 kuluttajaa, 212 kunnallisten suurkeittiöiden edustajaa sekä 144 kunnanjohton edustajaa eri puolilta Suomea.

Kiinnostava mutta profiililtaan jäsentymätön ja haasteellinen lähiruoka

Sekä kuluttajien että päättäjien suhtautuminen lähiruokaan on varsin myönteistä. Lähiruoan ominaisuuksia arvioitaessa niitä pidetään hieman ”tavanomaisen” suomalaisen ruoan ominaisuuksia parempina. Samalla pulmana on kuitenkin se, että lähiruoan profiili on jäsentymätön. Lähiruoka ei aina erotu muusta suomalaisesta ruoasta, ja esimerkiksi kuluttajien mielestä lähiruokaa on vaikea tunnistaa ruokakaupassa. Lisäksi käsitykset lähiruoasta vaihtelevat. Osittain tämä johtuu siitä, että lähiruoalle ei ole yksiselitteistä määritelmää, toisin kuin esimerkiksi luomuruoalle, jonka tuotantotapa on lainsäädännöllä määritelty. Tämä näkyy siinä, millaisia esimerkiksi etäisyyteen liittyviä ulottuvuuksia kuluttajat ja päättäjät lähiruokaan liittävät. Useimmalle kuluttajalle ja päättäjälle lähiruoka-sana tarkoitti suomalaista, ostopaikan lähellä tuotettua ruokaa. Lähiruoka ja suomalainen ruoka näyttäisivät kuitenkin olevan eri asia. Esimerkiksi kuluttajista noin kolmannes piti kaikkialla Suomessa tuotettua ruokaa lähiruoksi sopivana, mutta yhtä moni oli täysin päinvastaista mieltä. Sitä vastoin ulkomailla tai ulkomaisista raaka-aineista valmistettua ruokaa vain harva kuluttaja tai päättäjä oli valmis hyväksymään lähiruoaksi.

Yksi ratkaisu lähiruoan profiloinnin edistämiseksi voisi olla lähiruoan käsitteen sitominen määrätietoisemmin paikallisuuteen, kuten tietyn maakunnan ruokaperintee-

¹ MTT Taloustutkimus

² Kuluttajatutkimuskeskus

³ VTT Elintarvikkeiden biotekniikka

seen. Näin lähiruokakäsitteelle voitaisiin rakentaa uutta sisältöä paikallisen identiteetin kautta, jolloin voisi korostaa lähiruokaan usein liitettäviä imago- ja aluetaloudellisia hyötyjä. Samalla olisi mahdollista, että nimenomaan paikallisuus voisi tuoda lisää sisältöä suomalaisuudelle. Lähiruoalle voisi tuoda uutta nostetta sen kiinnittäminen osaksi suomalaista alueellista ruokakulttuuria. Suomalainen ruokakulttuuri on koostunut ja koostuu osin yhä alueellisista ruokakulttuureista.

Kuluttajat ja päättäjät toivoisivat lisää lähiruokaa mutta eivät usko suotuisaan kehitykseen

Lähiruoan tulevaisuutta luodattaessa mielenkiintoisia olivat näkemykset elintarviketalouden tulevaisuudesta vuoteen 2010 mennessä. Kuluttajia ja päättäjiä pyydettiin ottamaan kantaa kehitykseen, jota pitää todennäköisenä, ja kehitykseen, jota pitää toivottuna. Kuluttajista ja suurkeittiöiden edustajista 90 % ja kunnanjohtosta peräti 94 % toivoisi lähiruoan käytön lisääntyvän vuoteen 2010 mennessä. Kuitenkin vain noin puolet vastaajaryhmien edustajista piti lähiruoan käytön lisääntymistä todennäköisenä. Sitä vastoin elintarviketalouden globalisaatiokehitykseen uskottiin vahvasti. Niin kuluttajat kuin päättäjätkin arvioivat elintarvikekaupan entisestään kansainvälistyvän, kuljetusmatkojen lisääntyvän sekä raaka-aineiden tuotannon ja jalostuksen siirtyvän edullisten tuotantokustannusten maihin. Samalla kuitenkin toivottiin, että paikallisten ruokakulttuurien merkitys kasvaisi ja pienten kotimaisten pienyritysten kilpailukyky paranisi.

Myös joukkoruokailun tärkeys ja julkisten suurkeittiöiden rooli on tunnistettu tärkeäksi lähiruoan käytön edistämisen väyläksi. Suurkeittiöiden edustajat ja kunnanjohto eivät kuitenkaan uskoneet lähiruoan käytön lisääntymiseen oman kuntansa ruokapalveluissa yhtä paljon, kuin mitä pidettiin todennäköisenä lähiruoan käytön lisääntymisenä yleisesti elintarviketaloudessa. Kunnanjohtosta vain kolmannes ja suurkeittiöiden edustajista hieman harvempi uskoi lähiruoan käytön lisääntyvän oman kuntansa ruokapalveluissa, vaikka lisääntymistä toivoi kolme neljännestä päättäjistä. Toisaalta suurkeittiöiden edustajista yli puolet uskoi ruoanvalmistuksen keskittämisen kunnissa lisääntyvän, kunnallisten ruokapalvelujen määrärahojen pienenevän ja tuontiruoan sekä valmisruokien ja puolivalmisteiden käytön lisääntyvän.

Myönteinen kehitys vaatii toimenpiteitä

Kuluttajien ja päättäjien lähiruoan tulevaisuutta luodattaessa on merkillepantavaa, että vastaajilla on elintarviketalouden tulevaisuutta arvioidessaan niin suuria eroja todennäköisenä pidetyn ja toivottavan kehityskulun suhteen. Vastauksia arvioitaessa voidaan kysyä, näkevätkö kansalaiset omat vaikutusmahdollisuutensa näin vähäisiksi? Päättäjien osalta voidaan myös pohtia, eivätkö he juuri omilla päätöksillään, aloitteillaan ja valinnoillaan voisi omissa kunnissaan vaikuttaa myönteisesti lähiruoan käytön lisäämiseen. Pelkkä tahtotila ei riitä. Jos todennäköinen kehitys halutaan tuoda lähemmäksi toivottua kehitystä, se edellyttää, että asian eteen tehdään myös poliittisia päätöksiä.

Vaikka lähiruoka nähdään myönteisenä käsitteenä ja sen käytön toivottaisiin lisääntyvän, lähiruoan tulevaisuus on haasteellinen. Rakentavana lähestymistapana voisi olla luopuminen globalisaation ja lokalisaation jyrkästä vastakkainasettelusta ja liittämään lähiruokakeskustelu luontevaksi osaksi ja mahdolliseksi vaihtoehdoksi elintarviketalouden kansainvälistymiskehityksessä.

3. MAATALOUSPOLITIikka

Suomen maatalouspolitiikan kansallisten tavoitteiden keskeinen lähtökohta on ollut suomalaisen maatalouden pysyvän, olosuhteista aiheutuvan kilpailukykyhaitan kompensoiminen, jotta kotimainen tuotanto voi menestyä EU:n yhteismarkkinoilla. Tähän pyritään sekä EU:n yhteisen maatalouspolitiikan kehittämällä Suomen tarpeita vastaavaan suuntaan että liittymishetjien mahdollistamalla kansallisilla toimenpiteillä.

3.1. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka

EU:n maataloustuotteiden markkinoita ohjataan hallinnollisin keinoin kuten useimmissa teollisuusmaissa. Unionin sisäisten markkinoiden hintataso pidetään maailmanmarkkinahintoja korkeammalla tasolla pääasiassa hintapolitiikan keinoin. Yhteistä politiikkaa toteutetaan tuotekoh- taisten markkinajärjestelmien avulla. Peruslähtökohta on, että unionin sisäisten hintojen aleneminen määrätyn tason alapuolel-

le estetään julkisin interventioin ja samalla tuontielintarvikkeiden hintataso kohotetaan EU-hintojen tasolle tullien avulla. Lisäksi vientiä edistetään vientituella.

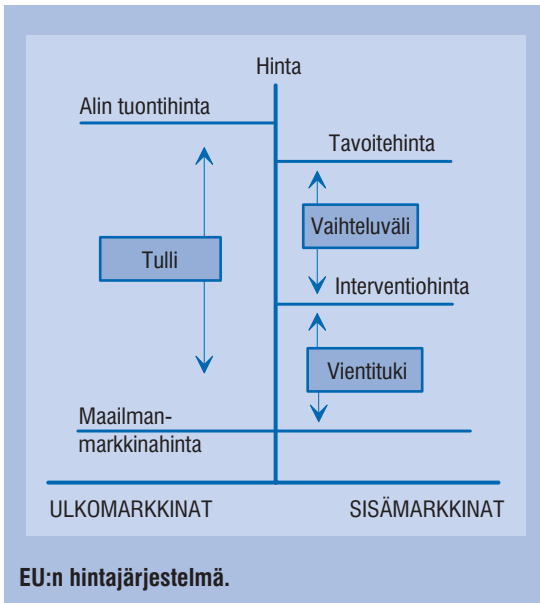
Markkinoita säädellään EU:ssa myös tuotanto- ja tukioikeuskiintiöiden kautta. Tuotantokiintiöt ovat käytössä maidolla ja sokerilla. Tukikiintiöt ovat olleet käytössä vilja- ja öljykasvien viljelyalan, perunatärk- kelyksen, emolehmien, sonnien ja uuhien osalta. Suomen osalta tuotanto- ja tuki- kiintiöiden suuruus on määritelty liittymis- sopimuksessa.

Vuosina 1992 ja 1999 tehtyjen poli- tiikkauudistusten myötä viljojen ja naudan- lihan interventiohintoja alennettiin EU:ssa kohti maailmanmarkkinahintoja. Hintojen alennukset kompensoitiin suorilla tuil- la, minkä seurauksena eläin- ja pinta-ala- perusteisten tukien asema muodostui kes- keiseksi tuotekohtaisissa hinta- ja markkina- järjestelmissä.

EU:n maatalouspolitiikan uudistus

Kesäkuussa 2003 sovitun EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksen myötä pääosa EU:n peltokasvi- ja kotieläintuista irrotetaan tuotannosta ja jäsenmaihin perustetaan uusi tuotan- ton sitomaton tilatukijärjestelmä. Tilatukeen sisällytetään pääosa EU:n kokonaan rahoittamista tuista. Tukeen liitetään samalla uusia, ympäristöön, pellon viljelykunnan ylläpitoon, elin- tarviketurvallisuuteen, eläinten hyvin- vointiin ja työturvallisuuteen liittyviä ehtoja.

Uudistukseen sisältyy myös ns. modulaatio, jolla asteittain kasvava osuus maataloustuista siirretään EU:n budjetin kautta maaseudun kehittämis- toimenpiteisiin. Modulaatio ei koske kunkin tilan tuen ensimmäistä 5 000 euroa. Sen ylittävältä osalta leikkaus

EU:n hintajärjestelmä.

on 4 % vuonna 2006 ja 5 % vuodesta 2007 eteenpäin.

Maitopolitiikkaa uudistetaan alentamalla voiminterventiohintaa yhteensä 25 % ja rasvattoman maitojauheen 15 % vuosina 2004–2007. Tämän seurauksena voim sekä maitotuotteiden rasvaosan hinnat tulevat selvästi alenemaan EU:ssa.

Rajujen leikkausten vastapainona maitokiintiöjärjestelmää jatketaan aina vuoteen 2015 saakka. Korvauksena interventiohintojen alennuksesta seuraavasta maidon tuottajahinnan alenemisesta vuosina 2004–2007 maidontuottajat saavat lypsyylehmäpalkkion, joka irrotetaan tuotannosta viimeistään vuonna 2007 ja liitetään tilatukeen. Suomessa tämä tapahtuu vuonna 2006.

EU:n maatalouspolitiikka Suomessa

Suomen maatalous saa yhteisen maatalouspolitiikan mukaista tukea vuonna 2006 yhteensä 1 293 milj. euroa. Tuki koostuu peltokasvien ja kotieläinten ns. CAP-tuesta (543 milj. euroa), epäsuotuisten maatalousalueiden luonnonhaittakorvauksesta (423 milj. euroa) ja ympäristötuesta (327 milj. euroa). Tuet ovat joko EU:n kokonaan rahoittamia tai EU:n ja Suomen yhteisesti rahoittamia.

CAP-tuet liittyvät kiinteästi yhteisen maatalouspolitiikan markkinajärjestelmien toimintaan, ja ne rahoitetaan kokonaisuudessaan EU:n budjetista. Luonnonhaittakorvauksesta EU maksaa noin 32 % ja ympäristötuesta 55 %. Loput maksetaan kansallisista varoista.

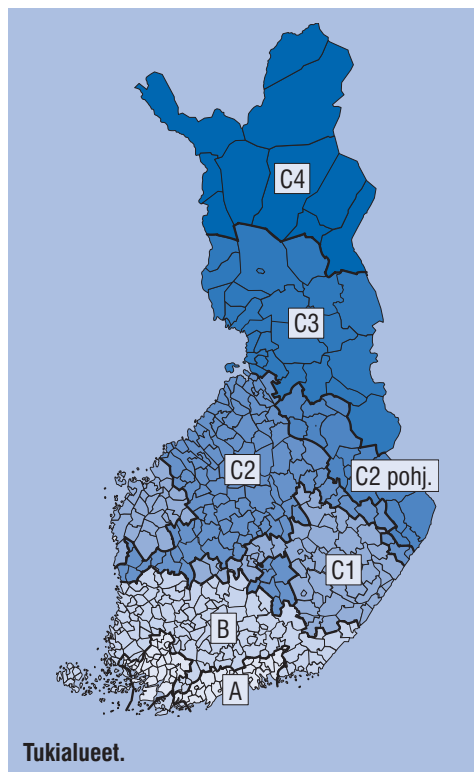
EU-tukien lisäksi maataloilille maksetaan vuonna 2006 kansallista tukea yhteensä noin 614 milj. euroa. Kansallinen tuki koostuu pohjoisesta tuesta (329 milj. euroa), Etelä-Suomen kansallisesta tuesta (97 milj. euroa), ympäristötuen kansallisesta lisäosasta (55 milj. euroa), luonnonhaittakorvauksen kansallisesta lisäosasta (120 milj. euroa) ja eräistä muista tukimuodoista.

Tukien kohdentamiseksi Suomi on jaettu seitsemään tukialueeseen. Koko maassa maksettavia tukia ovat CAP-tuki, ympäristötuki sekä luonnonhaittakorvaus ja sen kansallinen lisäosa.

Pohjoista tukea maksetaan C-tukialueella. Tuen porrastusta varten pohjoisen tuen alue on jaettu viiteen osaan. Tukialueilla A ja B maksetaan Etelä-Suomen kansallista tukea (ns. vakavien vaikeuksien tukea) sekä ympäristötuen kansallista lisäosaa.

CAP-tuet

Vuonna 2006 Suomessa otetaan käyttöön EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksen yhteydessä sovittu tilatukijärjestelmä, jonka kautta pääosa EU:n kokonaan rahoittamista ns. CAP-tuista jatkossa maksetaan. CAP-tuki jakautuu kahteen pääkomponenttiin: tuotannosta irrotettuun tilatukeen ja tuotantosidonnaiseen osaan.

Suomessa tuotantosidonnaista CAP-tukea maksetaan edelleen emolehmillle, sonneille ja uuhille sekä tärkkelysperunalle ja timoteille, kun taas peltokasvien CAP-tuki irrotetaan lähes kokonaan tuotannosta vuodesta 2006 alkaen. Näin ollen Suomessa noin 90 prosenttia CAP-tuista irrotetaan tuotannosta.

CAP-tuen ehtona on täydentävien ehtojen noudattaminen. Pelto on pidettävä hyvässä viljelykunnossa ja lisäksi on huolehdittava tietyistä eläinten hyvinvointiin ja ympäristön tilaan liittyvistä minimivaitimuksista. Suomi on lisäksi kansallisesti päättänyt, että jos viljelijä kesannoi enemmän kuin velvoitekesannon verran, tämä hoidettu, viljelemätön pelto tulee olla nurmipeitteinen ollakseen tukikelpoista.

Suomessa tilatukijärjestelmä toteutetaan yhdistelmämallin pohjalta. Entisistä CAP-tuista muodostetaan tukioikeuksia, jotka muodostuvat alueellisesta tasatuki-osasta ja mahdollisesta tilakohtaisesta lisäosasta. Tukioikeuksien arvot vahvistetaan loppuvuodesta 2006.

Jäsenmaan päätöksellä voidaan tietyille tuotteille maksaa myös tuotantosidonnaisista tuotantopalkkiota. Suomessa tätä tukea on päätetty maksaa erälle peltokasveille ja naudoille.

Luonnonhaittakorvaus (LFA)

Tietyt maaseutualueet on luokiteltu EU:ssa epäsuotuisiksi alueiksi. Luonnonhaittakorvaus eli LFA-tuki on tarkoitettu turvaamaan maaseutuelinkeinojen jatkuvuus näillä alueilla ja säilyttämään samalla maaseutu asuttuna. Suomessa tuki kattaa koko viljelyn peltoalan (2,16 miljoonaa hehtaaria).

Vuonna 2005 LFA-tukea maksettiin Suomessa yhteensä 423 milj. euroa. Myös vuodelle 2006 tukea on budjetoitu maksettavaksi 423 milj. euroa. Suomessa EU:n rahoitusosuus luonnonhaittakorvausten osalta on tavoite I-alueilla 50 % ja muualla Suomessa 25 %. Keskimääräinen rahoitusosuus on 32 %. Tukea maksetaan A-alueella 150 €/ha, B- ja C1-alueella 200 €/ha ja C2–C4-alueella 210 €/ha.

Ympäristötuki

Vuonna 1995 käyttönotetulla maatalouden ympäristötuelle korvataan tuotannon vähenemisestä ja kustannusten lisääntymisestä aiheutuneet tulonmenetykset viljelijöille, jotka sitoutuvat maatalouden ympäristökuormitusta vähentäviin toimenpiteisiin.

Tuki jakautuu perustoimenpiteisiin, lisätoimenpiteisiin ja erityistukisopimuksiin. Ympäristöllinen pääpaino on vesien-

EU:n rahoittamat ja osarahoitteiset tuet, milj. euroa.

	2001	2002	2003	2004 ^e	2005 ^e	2006 ^{arvio}
Yhteensä	1 134	1 148	1 185	1 220	1 260	1 293
CAP-tulotuki	435	443	456	502	515	543
Peltokasvien CAP-tuki	345	345	345	362	351	
Muut peltoalatuet	10	10	10	10	10	
CAP-eläintuki	80	88	101	130	154	
Luonnonhaittakorvaus	418	422	423	423	423	423
EU:n osuus	130	131	137	137	137	137
Kansallinen osuus	288	291	286	286	286	286
Ympäristötuki	281	283	306	295	322	327
EU:n osuus	157	158	167	166	177	117
Kansallinen osuus	124	125	139	129	145	210
EU:n osuus yhteensä	722	732	760	805	829	797
Kansallinen osuus yhteensä	412	416	425	415	431	496

suojelussa. Lisäksi pyritään rajoittamaan päästöjä ilmaan, vähentämään torjunta-aineiden käytöstä aiheutuvia riskejä sekä huolehtimaan maaseutumaisesta ja luonnon biologisesta monimuotoisuudesta.

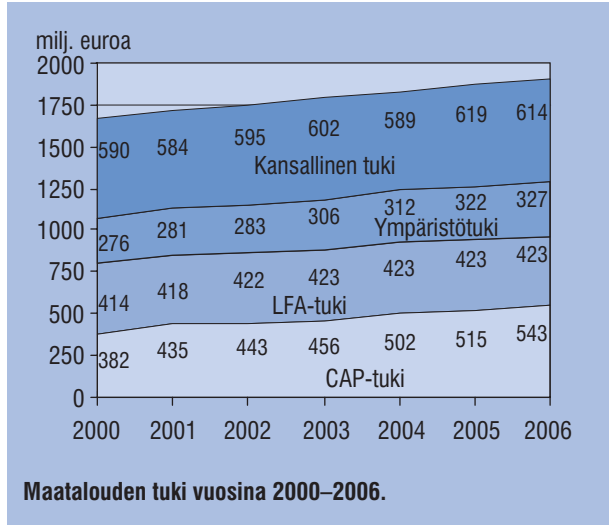
Vuonna 2005 ympäristötukea maksettiin 322 milj. euroa. Vuodelle 2006 tukea on budjetoitu maksettavaksi 327 milj. euroa.

Viljelijöistä 94 prosenttia ja peltopinta-alasta 98 prosenttia on mukana järjestelmässä, jonka mukaisesti tiloille on perustettu vesistöjen suojakaistat, lannoitteiden käyttömääriä on alennettu, kasvinsuojeluruiskut testattu ja karjankannan käyttöä on tehostettu.

3.2. Kansallinen tuki

Kansallisista varoista maksettavat pohjoinen tuki, Etelä-Suomen kansallinen tuki, luonnonhaittakorvauksen ja ympäristötuen kansalliset lisäosat sekä eräät muut tukimuodot muodostavat kokonaisuuden, jolla pyritään varmistamaan suomalaisen maatalouden toimintaedellytykset maan eri osissa ja eri tuotantosuunnissa. EU-jäsenyysneuvottelujen yhteydessä sovittiin peruseriaatteista, joita sovelletaan kansallisen tuen tasoa ja alueellista jakoa määritettäessä. Tuen avulla ei saa lisätä tuotantoa eikä tuen määrä saa ylittää liittymistä edeltänyttä kokonaistukitasoa. Lisäksi tuki asetettiin siirtymäkaudella vuosittain alenevaksi sillä perusteella, että suomalaistilojen kilpailukyvyyn oletetaan paranevan tilakoon kasvun ja muun sopeutumisen myötä.

Vuoden 2005 tuotannolle maa- ja puutarhatalouden kansallista tukea maksettiin yhteensä 619 milj. euroa. Vuonna 2006 kansalliseen tukeen on varattu yhteensä noin 614 milj. euroa. Tukea maksetaan hehtaareiden ja eläinten lukumäärän perusteella sekä maidon lisähintana. Puu-

tarhatuotannolle tukea maksetaan varastointitukina ja avomaapuutarhatuotannon pinta-alaperusteisena hehtaaritukena sekä kasvihuonetukena.

Merkittävin muutos kansallisissa tuissa on vuonna 2006 se, että maidon kansallista tukea maksetaan enintään tilakohtaisen maidon viitemäärään saakka. Samalla tuen maksatus siirtyy mejereiltä maataloushallinnon hoidettavaksi.

Pohjoinen tuki

Suomen liittymissopimus (artikla 142) sisältää oikeuden maksaa kansallista pohjoista tukea 62. leveyspiirin pohjoispuolisille ja siihen rajoittuville alueille eli C-tukialueille. Runtas 1,4 milj. ha eli 55,5 % Suomen viljelykelpoisesta peltoalasta on määritelty tukeen oikeutetuksi alueeksi.

Pohjoinen tuki koostuu maidon tuotantotuesta, kotieläinten lukumäärän perusteella maksettavista tuista ja viljelyalaaan perustuvista tuista. Pohjoisen tuen järjestelmä sisältää myös kasvihuonetuotannon tuen ja puutarhatuotteiden, metsämarjojen ja -sienten varastointituen sekä porojen eläinkohtaisen tuen.

Vuoden 2005 tuotannolle pohjoista tukea maksettiin yhteensä noin 330 milj. euroa. Merkittävimmät yksittäiset tuki-

muodot olivat maidon pohjoinen tuotantotuki (200 milj. €) ja pohjoinen kotieläin-yksikkötuki (105 milj. €).

Etelä-Suomen kansallinen tuki

Etelä-Suomen eli AB-tukialueen kansallinen tuki perustuu Suomen liittymissopimuksen artiklaan 141. Artikla on mahdollistanut kansallisen tuen maksamisen liittymisestä aiheutuviin vakaviin vaikeuksiin. Artikla 141 ei kuitenkaan määrittele vakavia vaikeuksia eikä rajaa tuen kestoaikaa.

Suomalaiset ovat tulkinneet artiklan tarkoittavan valtuutusta pitkäaikaisen tuen maksuun. EU:n komissio on puolestaan nähnyt sen lähinnä määräaikaisena ratkaisuna. Komission mukaan Suomen olisi kasvatettava tilakokoja kilpailukyvyyn parantamiseksi, jolloin kansallisia tukia ei lopulta enää tarvittaisi.

Suomen on neuvoteltava artiklan 141 perusteella maksettavan tuen käyttämistä komission kanssa määräajoin. Lokakuussa 2003 saavutetun neuvottelutuloksen perusteella Suomi voi myöntää sekä kansallisia suoria tukia että korotettua investointitukea Etelä-Suomen kotieläintaloudelle ja puutarhatuotannolle vuoden 2007 loppuun saakka. Tukijärjestelmän jatkoa vuoden 2007 jälkeen tarkastellaan uudelleen Suomen Euroopan komissiolle vuonna 2006 toimitettavien tietojen perusteella.

Vuonna 2005 Etelä-Suomen kansallista tukea maksettiin 99 milj. euroa ja vuonna 2006 sitä maksetaan 97 milj. euroa.

Ympäristötuen kansallinen lisäosa

Kasvinviljelyn kansallista tukea maksettiin vuodesta 1997 vuoteen 2003. Tuen kokonaismäärä kasvoi 21 milj. eurosta noin 100 milj. euroon. Hehtaariperusteista tukea maksettiin lähinnä tärkeimmille peltokasveille ja avomaavihankeksille A- ja B-tukialueilla. Lisäksi tukea maksettiin koko maassa rehunurmelle.

Vuodesta 2004 lähtien kasvinviljelyn tuki on maksettu ympäristötuen kansallisen lisäosan muodossa. Lisäosa määritellään suhteessa ko. kasvin ympäristötukeen (%). Lisäosaa maksetaan A- ja B-tukialueilla. Pohjoisen tuen alueella vastaava tukimäärä maksetaan pohjoisena tukena.

Luonnonhaittakorvauksen kansallinen lisäosa

Luonnonhaittakorvauksen kansallista lisäosaa on maksettu koko maassa vuodesta 2005 alkaen. Lisäosasta sovittiin alustavasti Suomen ja komission välisissä 141-neuvotteluissa vuonna 2003. Lisäosan pohjaosaa maksetaan peltoalalle tukialueilla A, B ja C1 enintään 20 €/ha ja alueilla C2–C4 enintään 25 €/ha. Lisäksi kotieläintilojen peltoalalle maksetaan kotieläin- ja korotusta enintään 80 €/ha. Vuonna 2005 tukea maksettiin 93,7 % hehtaarikohtaisesta maksimimäärästä. EU-osarahoitetun luonnonhaittakorvauksen ja kansallisen lisäosan määrä voi olla yhteensä keskimäärin enintään 250 €/ha.

Maatalouden kansallinen tuki, milj. euroa (tuotantovuoteen kohdistuvat tuet).

	2001	2002	2003 ^e	2004 ^e	2005 ^e	2006 ^{arvio}
Yhteensä	583,5	594,7	601,8	588,6	619,4	614,2
Pohjoinen tuki	354,9	353,8	357,6	387,1	330,4	328,7
Etelä-Suomen kansallinen tuki	134,9	133,6	130,8	127,3	99,0	97,0
Kasvinviljelyn kansallinen tuki	80,5	93,0	98,7			
Ympäristötuen kansallinen lisäosa				60,0	55,0	55,0
LFA-tuen kansallinen lisäosa					120,4	120,4
Muut kansalliset tuet	13,2	14,3	14,7	14,2	14,6	13,1

CAP-uudistuksen vaikutukset maatalouden tuotantoon Suomessa

Heikki Lehtonen

Suurin osa suoraan EU:n maatalousbudjetista maksettavista eli ns. CAP-tuista maksetaan vuodesta 2006 alkaen maatalon tuotannosta riippumatta. CAP-tuki jakautuu nyt kahteen pääkomponenttiin: Tuotannosta irrotettuun tilatukeen ja tuotanto-sidonnaiseen osaan. Tuotantosidonnaisiksi on monissa EU-maissa, kuten Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa, jätetty osa naudoille maksettavista eläinakohtaisista tuista, kun taas joissakin jäsenmaissa (Britannia, Irlanti) kaikki CAP-tuki on irrotettu tuotannosta. Suomessa tuotantosidonnaista CAP-tukea maksetaan emolehmille, sonneille ja uuhille sekä tärkkelysperunalle, kun taas peltokasvien CAP-tuki irrotetaan kokonaan tuotannosta vuodesta 2006 alkaen. Näin ollen Suomessa noin 90 % CAP-tuista irrotetaan tuotannosta.

CAP-tuen ehtona on täydentävien ehtojen noudattaminen. Peltö on pidettävä hyvässä viljelykunnossa ja lisäksi on huolehdittava tietyistä eläinten hyvinvointiin ja ympäristön tilaan liittyvistä minimivaatimuksista. Suomi on lisäksi kansallisesti päättänyt, että jos viljelijä kesannoi enemmän kuin velvoitekesannon verran, tämä käyttämätön peltoala tulee perustaa nurmeksi (monivuotiseksi viherkesannoksi) ollakseen CAP-tukikelpoista. Lisäksi LFA-tuki, keskimäärin 250 euroa/ha, maksetaan täytenä vain jos kesannolla on alle puolet tilan pinta-alasta.

Suomessa tuotannosta irrotetun CAP-tuen tilakohtaiset lisäosat säilyvät ennallaan vuoteen 2010 ja poistuvat asteittain vuoteen 2016. Pitkästä siirtymäajasta seuraa, että maito- ja nautatilat eivät vuokraa tai myy halvalla peltojaan vaikka lopettaisivat kotieläintuotannon. CAP-tuki pääomittuu pellon hintaan, ja esim. vierekkäisillä peltolohkoilla voi olla hyvin erilaiset tukioikeudet ja vuokrahinnat. Tämä saattaa haitata maan siirtymistä sitä tarvitseville ja kasvattaa laajentavien tilojen kustannuksia.

Viljamarkkinat tasapainottuvat ja viherkesannointi lisääntyy

Suomi irrottaa CAP-peltokasvituen, ml. kuivauskorvauksen, kokonaan tuotannosta. MTT:n tutkimusten mukaan tästä seuraa vilja-alan väheneminen 10–20 %:lla ja edelleen viljan viennin väheneminen tai loppuminen. Samalla kesantoala kasvaisi nykyisestä runsaasta 200 000 hehtaarista 500–600 000 hehtaariin seuraavan 10 vuoden aikana. Viljantuotannon peltoalasta heikkotuottoisin osa siirtyisi kesannolle jolloin tuotantomäärä vähenisi alle 10 %. Näin ollen Suomessa tuotettaisiin edelleen tarpeeksi rehuviljaa kotimaiseen tarpeeseen. Ruotsissa viljan viljelyala väheni 9 % jo uudistuksen ensimmäisenä vuonna 2005. Huomattakoon, että vilja-ala on kasvanut Suomessa noin 20 % vuodesta 1994 pääosin aiemman CAP-tukijärjestelmän kannustamana.

Kasvava vapaaehtoinen kesantoala olisi Suomessa viherkesantoa, koska se on tukikelpoisuuden edellytys. Vilja-alan korvautuminen useampivuotisella viherkesannolla olisi edullista paitsi viljamarkkinoiden nykyisen ylitarjontatilanteen, myös maatalouden vesistökuormituksen ja maatalousmaan biologisen monimuotoisuuden kannalta. Pellon vapautuminen viljalta antaa mahdollisuuden tuottaa muita kuin perinteisiä maatalouskasveja, mm. tiettyjä erikoiskasveja ja bioenergiaa kysynnän mukaan.

CAP-uudistus vaatii toimivia markkinoita

Teorian mukaan olisi ihanteellista, että tuotantoa säätelisivät hinnat eivätkä tuet, jolloin markkinoiden toimiessa hyvin kutakin tuotetta tuotettaisiin tietyllä hinnalla kysyntää vastaava määrä. Tuotanto jatkuu kuitenkin vain sillä edellytyksellä, että markkinahinnat ja tuotantoon suoraan ja välillisesti liittyvät tuet (tukiin liittyvien vaatimusten kautta) ovat riittäviä tuotantokustannusten kattamiseen pitkällä aikavälillä. Jos kuitenkin maailmanlaajuinen maatalouskauppa on vapautumassa, tämä ei ole EU:ssa itsestään selvää. Muualla maailmassa on alueita, joilla voidaan tuottaa monia tuotteita edullisemmin kuin tehokkainkaan yritys EU:ssa. Vientitukien loppuminen vuoteen 2013 mennessä johtaisi tutkimusten mukaan ylitarjontatilanteeseen EU:ssa ja näin alentaisi rehuviljan sisämarkkinahintaa jopa 14 %. Koska Suomessa hinnat eivät EU:n sisämarkkinoiden vuoksi voi nousta tuotantokustannuksia vastaavalle tasolle, täydentävien ehtojen ja LFA-tuen rajoitusten tuoma epäsuora tuotantosidonnaisuus saattaa tulevaisuudessa olla Suomessa perusteltua, jos tavoitteena on tuotantomotivaation ja maataloustuotannon ylläpitäminen. Nämä tuotantosidokset eivät kuitenkaan ulotu tuote- tai kasvi-tasolle, vaan niiden suhteen tuotantopäätökset riippuvat aiempaa enemmän markkinatilanteesta.

CAP-uudistuksen vaikutukset ratkaistaan markkinoilla. Niistä riippuvat tuotehintojen muutokset jos tuotanto vähenee. Olennaista on myös se, onko riittävästi luo-pujia jotta peltomaata ja maitokiintiöitä olisi tarjolla kohtuulliseen hintaan. Pellon kautta saatava tuki on edelleen tärkeä koska markkinatuotot vaihtelevat. Pellon siirtyminen jatkavien tilojen käyttöön voi uudistuksen myötä helpottua, jos esim. pienet viljatilat havaitsevat paremmaksi vaihtoehdoksi peltojen vuokraamisen muille kuin investoinnit tuotantovälineistön uusimiseen heikolla katteella. Pellon hinta tulee silti pysymään korkeana.

Tulot eivät keskimäärin alene – väheneekö tuotanto?

Koska tuotantosidonnaisesta tuesta osa kuluu tuotantokustannusten kattamiseen, tuotannosta irrotettu tuki parantaa ja vakauttaa viljelijöiden tuloja. Viljelijä voi vähentää huonoiten kannattavaa tuotantoa menettämättä tukea. Tuotannon vähenemisen seurauksena markkinahinnat voivat nousta. EU:n komission vaikutusanalyseissä vuonna 2003 arvioitiin, että joidenkin tuotteiden, kuten naudanlihan, tuotanto voi vähentyä ja samalla EU:n sisäinen hintataso nousta CAP-uudistuksen seurauksena. Naudanlihan tuotanto onkin vähentynyt ja hinta noussut EU:ssa vuonna 2005. EU:sta on tullut naudanlihan nettotuojia. Naudanlihan tuottajahinta on noussut myös Suomessa jossa naudanlihantuotanto (84 milj. kg v. 2005) alittaa kotimaisen kulutuksen noin 12 %:lla. Sonninlihan hinta nousi Suomessa 6 % ja lehmänlihan hinta 13 % vuonna 2005. Naudanlihaa tuottavien tilojen tulot kasvoivat ja kannattavuus parani Suomessa vuosina 2004 ja 2005. Tuen osittainen irrottaminen tuotannosta EU:n tasolla näyttää johtavan nautatilojen tulojen paranemiseen, ainakin toistaiseksi. Muissa tuotantosuunnissa tulot ja kannattavuus näyttävät Suomessa heikentyneen vuonna 2005.

Naudanlihaa ja maitoa tuottavilla tiloilla kate eläinpaikkaa kohden kuitenkin alenee selvästi, kun CAP-tukea irrotetaan tuotannosta. Kate vaikuttaa keskeisesti kotieläininvestointien kannattavuuteen ja tuotantomotivaatioon. On mahdollista, että merkittävä osa pieniä, maitoa ja naudanlihaa tuottavia tiloja ei enää jatkossa investoi tuotannon ylläpitämiseen tai laajentamiseen.

Osa tehokkaista tuottajista pystyy jatkossa lisäämään tuotantoa kannattavasti esim. teuraspajoina kasvattamalla. Suomessa on useasti todettu, että naudanlihan hinta ei kata edes tuotannon muuttuvia kustannuksia joten valittu sonni- ja emolehmäperusteinen CAP-tuki on perusteltua tuotannon jatkumiseksi. On kuitenkin todennäköistä, että naudanlihan hinnannousu ei Suomessa yksin riitä kannustamaan tuottajia olennaisesti korkeampaan tuotantoon, joka korvaisi lypsykarjan vähenemisestä johtuvan tuotannon laskutrendin. Naudanlihan tuotanto voi jäädä Euroopassa ja Suomessa pysyvästikin lasku-uralle, etenkin jos kasvava vaje kulutuksen ja tuotannon välillä katetaan tuonnilla ja hinnan nousu jää pieneksi. CAP-uudistuksesta ja sen periaatteesta irrottaa tuki tuotannosta seuraa, että tukipolitiikan keinot kannustaa naudanlihantuotannon kasvattamiseen ovat aiempaa selvästi heikommät.

Sektorikohtaisista CAP-tuista voidaan maksaa 10 % tuotantosidonnaisena. Naudanlihan tapauksessa suurin osa tästä kuluu liharotuiusten emolehmien ja hiehojen tukeen, joka jäisi muuten sonnien tukea selvästi alemmaksi, eikä sitä juuri riitä muille naudoille. Vastaavalla tavalla pieni osa peltokasvien CAP-tuesta tullaan maksamaan öljykasveille ja syysviljoille, mutta tuki on rajattu korkeintaan 50 euroon hehtaarilta. Se ei yksinään riitä nostamaan esim. rukiin kannattavuutta muiden viljojen tasolle.

CAP-tuen irrottaminen tuotannosta ja samanaikainen maidon hinnan aleneminen vähentävät investointeja varsinkin pienillä ja keskiuurilla maitotiloilla. Kun kate kiinteille tuotantotehtäville jää pieneksi, lainojen takaisinmaksu pitkittyy ja investointien rahoitusriskit kasvavat. CAP-tuen irrotus tuotannosta hidastaa myös suurien ja tehokkaiden maitotilojen laajentumista. Heikentyvää investointien kannattavuutta kompensoi osittain alentuva maitokiintiöiden hinta eli kiintiöiden vapautuminen lopettavilta tiloilta. Parhaimmassa asemassa ovat kuitenkin ne tilat, joilla on jo valmiiksi suuri tuotanto, koska laajennusinvestointien kannattavuus heikkenee. Suuret ja tehokkaat tilat tuottavat parempaa katetta ja voivat investoida kannattavasti tuotannon laajentamiseen vaikka tuotehinnat alenevat. Suomen tapauksessa ongelmana on kuitenkin suurten tilojen suhteellisen pieni määrä. Investointeja suurempiin yksiköihin pitäisi jatkaa useita vuosia, jotta pääosa tuotannosta tulisi suurilta tiloilta, kuten useissa EU:n suurissa maidon tuottajamaissa on jo tilanne.

CAP-uudistus antaa mahdollisuuksia

Tuen irrottaminen tuotannosta tuo mahdollisuuksia myös Suomessa jossa tuotantokustannukset ovat korkeat. Esimerkiksi maidontuotannon väheneminen muissa EU-maissa ja Suomessa sekä voinin väheneminen palauttaisi osittain tuottajahintojen laskua. Jos siis maidon tuottajahinnan lasku jää maltilliseksi, esim. -15 %:iin, tuotantoaan jatkavien ja laajentavien tuottajien näkymät ovat haasteista huolimatta varsin kohtuulliset, koska niille tulee tilaa markkinoilla. Tilat, jotka ovat riittävän suuria ja kustannustehokkaita, voivat jatkaa investointeja tulevaisuudessakin ja tarjota kilpailukykyisen ansion viljelijäperheelle. Pienten tilojen luopuminen tuotannosta ja investointien keskittyminen suurille tiloille kiihdyttäneen maatalouden rakennemuutosta lähivuosina, joskaan olennaista muutosta maatalojen lukumäärän vähenemistrendiin ei ole tulossa. Suurin osa maatiloista jatkaa tuotantoa jossain muodossa. Tuotannosta irrotettu tuki kannustaa siirtymään kotieläintaloudesta kasvinviljelyyn tai kesannointiin, mutta antaa samalla paremmat mahdollisuudet keskittyä uusien kasvien ja tuotteiden tuottamiseen sekä maatalouden ulkopuolisten tulojen hankkimiseen, mikäli vaihtoehtoja on tarjolla.

4. MAATALOUDEN TALOUDELLINEN TILA

4.1. Maataloustulo

Maa- ja puutarhasektorin tuottoja ja kustannuksia sekä tulosta seurataan MTT Taloustutkimuksessa vuosittain laadittavan kokonaislaskelman avulla. Tulokehitystä arvioidaan kokonaislaskelmassa maataloustulo-käsitteen avulla. Maataloustulo kuvaa yrittäjäperheen työlle ja omalle pääomalle jäävää euromääräistä korvausta. Vuonna 2005 maataloustuloa kertyi vajaa 918 milj. euroa. Laskua edelliseen vuoteen oli 14,3 % eli runsaat 152 milj. euroa.

Vuodesta 1994 vuoteen 2005 nimellinen maataloustulo on laskenut noin 35 %. EU-jäsenyyden aikana se laski aina vuoteen 1998 asti, jolloin maataloustulon aleneminen oli EU-jäsenyysajan suurin johtuen lähinnä katovuodesta. Vuosina 1999–2002 maataloustulo kasvoi tasaisesti kunnes kääntyi laskuun vuonna 2003. Kiintein hinnoin laskien maataloustulo oli vuonna 2005 noin 44 % alempi kuin vuonna 1994.

Vuonna 2005 maataloustuloa alensivat lähinnä kasvien huonosta markkinahinnasta ja osin tästä johtuen viljojen vähäisestä tilamyynnistä sekä maitotuoton laskusta

aiheutunut tuoton lasku. Lisäksi osa vuoden 2005 maataloustuista siirtyi maksettavaksi seuraavalle vuodelle. Myös puutarhatulo jatkoi laskuaan. Kustannuksia lisäsi erityisesti kallis polttoöljy.

Maa- ja puutarhatalouden kokonaistuotto laski prosentin edellisvuodesta ja oli yhteensä 3,93 mrd. euroa. Kokonaistuotto muodostuu maataloustuotteiden myyntituloista ja maataloustuista. Maa- ja puutarhataloustuotteiden myyntituloista kertyi vuonna 2005 yhteensä 2,04 mrd. euroa, mikä on selvästi vähemmän kuin edellisvuonna. Suurin osa maatalouden myyntituloista eli 1,38 mrd. euroa on peräisin kotieläintuotannosta. Kasvinviljelyn myyntitulot ovat 0,3 mrd. euroa ja puutarhatalouden 0,35 mrd. euroa.

Kotieläintuotto aleni runsaat 3 % vuonna 2005, vaikka lihaa ja maitoa tuotettiin keskimäärin edellisvuotiset määrät. Laskun syynä oli ennen kaikkea lähes 5 % alentunut maidon tuottajahinta. Sianlihan tuotto nousi suotuisan määrä- ja hintakehityksen seurauksena yli 7 %. Naudanlihan tuotto laski runsaat 3 % ja siipikarjanlihan tuotto noin 6 %.

Maataloustulo nimellisin ja vuoden 2005 hinnoin vuosina 1994–2005^e, milj. euroa.

Vuosi	Kokonaistuotto nimellisin hinnoin	Kokonaiskustannus nimellisin hinnoin	Maataloustulo nimellisin hinnoin	Maataloustulo vuoden 2005 hinnoin	Vuosimuutos vuoden 2005 hinnoin, %
2005 ^e	3927	3009	918	918	-15,0
2004	3968	2897	1070	1080	-4,7
2003	3932	2811	1121	1133	-3,3
2002	3960	2812	1148	1171	2,6
2001	3900	2798	1102	1141	4,2
2000	3753	2722	1031	1095	6,0
1999	3520	2579	941	1033	4,4
1998	3484	2594	890	989	-17,7
1997	3609	2542	1067	1201	-3,6
1996	3650	2556	1093	1247	-12,7
1995	3759	2515	1245	1427	-12,4
1994	4270	2864	1407	1630	26,4

Kasvinviljelyn myyntitulot pienenivät lähes 5 % vuonna 2005. Kokonaissato oli sekä viljoilla että perunalla hyvä, mutta tuloja pienensi tuottajahintojen huomattava lasku. Hintojen laskun seurauksena erityisesti rukiin ja kauran kauppaan tulevat määrät alenivat selvästi. Sokerijuurikas-tuotto aleni lähes 16 % vuoteen 2004 verrattuna, vaikka juurikassato kasvoi 10 %. Öljykasvien myyntitulo sen sijaan nousi hyvän kokonaissadon myötä yli 40 %.

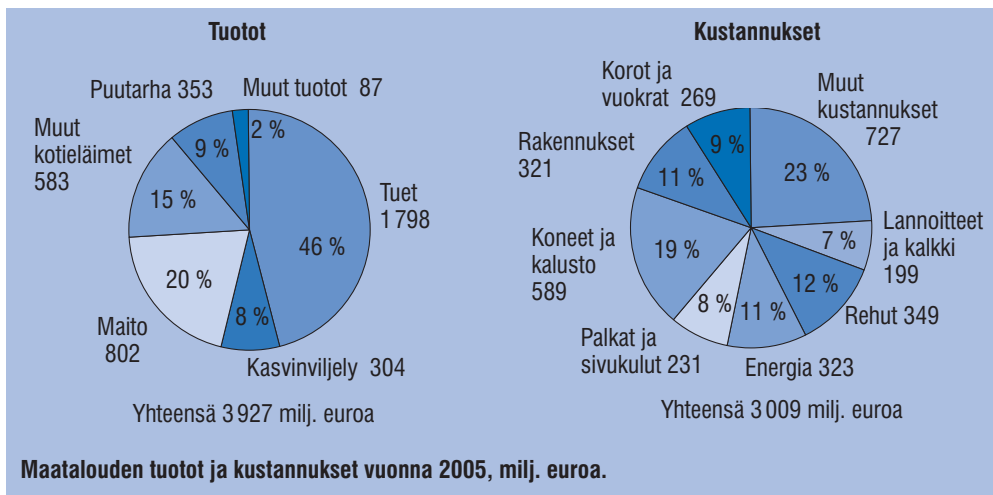
Puutarhatalouden myyntitulot laskivat lähes 3 %. Avomaan tuotannon arvo las-ki avomaavihannesten heikon hintatason seurauksena selvästi yli 6 %. Kasvihuone-tuotannon markkinoilta saatava tuotto pysyi samana, vaikka koristekasvien hinta laski lähes 4 %. Puutarhatalouden myynti-tuloja vähensivät erityisesti keräkaalin ja porkkanan hintojen laskut. Kustannuksis-sa näkyi erityisesti lämmityspolttoaineen kallistuminen.

Maa- ja puutarhatalouden tulonmuo-dostukseen vaikuttavat voimakkaasti tuki-en määrät. Vuonna 2005 tukia maksettiin noin 0,6 % eli 10 milj. euroa edellisvuotta enemmän. Noin 40 milj. euroa ennakoi-duista tuista siirtyi maksuun seuraavalle vuodelle. Tukien kokonaismäärä nou-si 1,80 mrd. euroon, mikä vastaa lähes 47 % maa- ja puutarhatalouden kokonais-tuotosta.

Tuki muodostuu kahdesta pääosasta: EU:n yhteisen maatalouspolitiikan sään-nösten perusteella maksettavasta tuesta sekä Suomen maksamasta kansallisesta tuesta. Yhteisen maatalouspolitiikan mukaista tu-kea Suomen maatalous sai vuonna 2005 yhteensä 1,18 mrd. euroa. Tuet ovat joko EU:n kokonaan rahoittamia tai EU:n ja Suomen yhteisesti rahoittamia. EU-tukien lisäksi maataloilille maksettiin kansallista tu-kea tuotantoon yhteensä 0,62 mrd. euroa.

Maa- ja puutarhatalouden kokonais-kustannukset vuonna 2005 olivat 3,0 mrd. euroa ja nousivat 3,9 prosenttia edellis-vuodesta. Väki rehukustannus aleni va-jaan prosentin ja kasvinsuojelukustannus aleni hintojen laskun johdosta lähes 7 %. Polttoainekustannus nousi edellisvuodes-ta hinnannousun seurauksena lähes 27 %. Maatalouden yleismenot nousivat yleisen hintakehityksen seurauksena yli 3 %. Vel-kojen korkokustannuksissa ei tapahtunut merkittävää muutosta korkojen laskun seu-rauksena, vaikka maatalouden luottokanta nousi hieman.

Maa- ja puutarhatalouden kokonais-laskelma perustuu koko maa- ja puutarha-taloussektorin kalenterivuositaisiin raha-virtoihin. Lopputuotteiden tai tuotanto-panosten varastojen muutoksia laskelmassa ei huomioida.

4.2. Maatalouden tuottavuuskehitys

Myönteinen tuottavuuskehitys maataloudessa on yksi keskeisimpiä EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) tavoitteita. Kansallisen maatalouspolitiikan tuottavuuskehitystavoite on muotoiltu seuraavasti: ”Maatalouspolitiikalla luodaan edellytykset kuluttajien odotuksia vastaavalle *tehokkaalle* ja luontoa kunnioittavalle elintarviketuotannolle.” Kansallisen maatalouspolitiikan tavoite on siis yhtenevä, mutta hieman spesifimpi kuin EU:n maatalouspolitiikan tavoite.

Tuottavuus tarkoittaa tuotannon määrän ja tuotannossa käytettyjen tuotantopanosten määrän suhdetta. Tuottavuus paranee, jos samalla tuotantopanosten määrällä, kuten viljelysmaalla, työllä ja pääomalla, saadaan aikaan yhä suurempi määrä tuotantoa tai, jos samaan tuotantomäärään päästään käyttämällä yhä vähemmän tuotantopanoksia. Suomen maataloudessa vallitsevina trendeinä ovat olleet tuotantomäärän vakaus ja työpanoksen nopeasta alenemisesta johtuva tuotantopanosten käytön väheneminen.

Myönteinen tuottavuuskehitys on tärkeä tavoite ja se on kansantalouden kasvun edellytys. Tuottavuuskehitys pitkälti ratkaisee kuinka suomalaisen maatalouden kilpailukyky kehittyi EU:n yhteismarkkinoilla ja millaiseen tulotasoon viljelijöillä on mahdollisuudet päästä. Viime vuosina kotieläintilojen tuottavuuskehitys on ollut rakennekehityksen ansiosta melko nopeaa. Toisaalta viljanviljelyyn erikoistuneiden tilojen tuottavuuden tasossa ei ole tapahtunut kymmenessä vuodessa mitään muutosta.

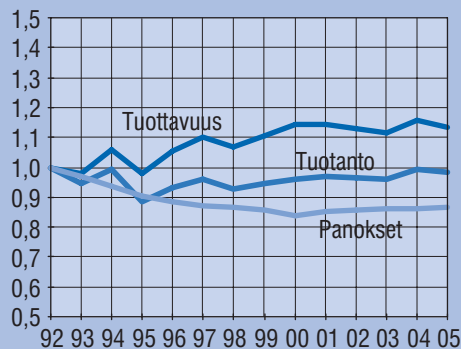
Kansainvälisessä vertailussa tuottavuuskehityseroja selitetään usein investoinneilla fyysiseen tuotantovälineistöön tai henkiseen kapasiteettiin sekä tuotekehittelyllä ja teknologisilla innovaatioilla. Olennaisiksi selittäviksi tekijöiksi on nostettu myös

vakaat yhteiskunnalliset olot, kestävästi määritellyt omistusoikeudet sekä yhteiskunnan rooli markkinoilla.

Suomessa nopea maatalouden tuottavuuskehitys ei ole kiinni henkisestä kapasiteetista tai pääomien puutteesta. Tutkimus tuottaa jatkuvasti teknologisia innovaatioita, jotka pystytään jalostamaan uusiksi tuotteiksi. On kuitenkin niin, että yli puolet viljatilojen liikevaihdosta tulee enenevässä määrin erilaisista tuotannosta irrotetuista tuista. Tämä on johtanut siihen, ettei kaikilla viljailoilla ole aitoja kannusteita tuottavuuden kohentamiseen.

Suomessa on saatu myös näyttöä kestävämmällä tavalla määritellyistä tuotantovälineiden omistus- tai hallintaoloista. Vuokraviljelyssä olevien peltojen sadontuottokyky on havaittu alemmaksi kuin omistajan omassa viljelyssä olevien peltojen sadontuottokyky.

Suomen maataloudessa saatiin vuonna 2005 samalla panosmäärällä aikaan noin 13,3 % enemmän tuotosta kuin vuonna 1992. Tuotannon kokonaismäärä oli 98,2 % ja panosten käyttö 86,7 % vuoden 1992 tasosta. Maatalouden tuottavuus nousi tarkasteluaikakohtana keskimäärin 0,97 % vuodessa. Muuttuneen taloudellisen toimintaympäristön ei voidakaan todeta välittömästi kiihdyttäneen maatalouden tuottavuuskehitystä toivotulla tavalla. Suomen maatalouden kilpailukyvyyn paranemi-

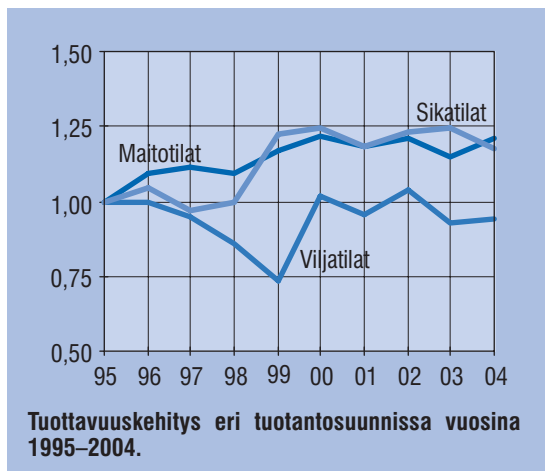
Tuottavuus, tuotannon määrä ja panosten käyttö vuosina 1992–2005, kun vuotta 1992 merkitään luvulla 1 (e=ennuste).

nen EU:n yhteismarkkinoilla edellyttäisi nopeampaa tuottavuuskasvua.

Vuodesta 1992 vuoteen 2005 tuotannon aikaansaamiseksi käytettyjen panosten yhteismäärä laski vuoteen 2000 saakka. Viime vuosina käytettyjen panosten yhteismäärä on vuosittain noussut, vaikka tuotannosta poistuukin keskimäärin 2 800 työntekijää vuodessa.

Kotieläintilojen tuottavuuskehitys on ollut EU-jäsenyyden aikana keskimäärin positiivista ja kasvinviljelytilojen tuottavuuskehitys on ollut täysin pysähtynyttä. Vuonna 2004 maitotiloilla saatiin samalla panosmäärällä aikaan keskimäärin 21 % enemmän tuotantoa kuin vuonna 1995. Sikatiloilla vastaava tuottavuuskasvu oli 17,5 %. Kotieläintiloilla tuotteiden ja panosten hintasuhteet ovat edelleen sellaiset, että tuotannon tehostamiseen on ollut kannusteita. Vuonna 2004 viljatililla saatiin samalla panoskäytöllä aikaan 93,8 tuotantomäärästä, johon päästiin vuonna 1995.

Tässä esitetyt maatalouden tuottavuuskehitystarkastelut rajoittuvat markkinoilla vaihdettaviin tuotteisiin ja panoksiin. Laskelmat eivät huomioi maatalouden ulkoisvaikutuksissa, kuten ravinnekuormituksen tapahtuneita muutoksia. Tuotannon määrää ja tuotantopanosten käyttöä esittävät luvut on laskettu Divisia-indeksiteknikalla.

4.3. Maa- ja puutarhatalouden tulos- ja kannattavuuskehitys 2004

Maatalous- ja puutarhayritysten keskimääräinen kannattavuus parani vuonna 2004. Siihen oli osasyynä voimakas tilakoon kasvu. Yritysten peltoala kasvoi kahdeksan prosenttia ja eläinmäärä kymmenen prosenttia. Eniten kannattavuus kohentui nautakarjatililla ja puutarhatiloilla, mutta toisaalta heikkeni erityisesti viljatililla.

Tulokset perustuvat MTT Taloustutkimuksen kannattavuuskirjanpitojärjestelmän tuloksiin. Ne lasketaan noin 900 kirjanpitoalan tuloksista painottamalla niitä siten, että esitettävät tulokset kuvaavat 45 000 suurimman suomalaisen maatalous- ja puutarhayrityksen keskiarvotuloksia. Näillä tiloilla tilakokoa kuvaava ns. vakioitu kokonaiskate ylittää 9 600 euroa ja ne tuottavat yli 90 prosenttia Suomen maataloustuotannosta.

Tuottokehitys

Yritysten kokonaistuotto, eli myyntituottojen ja tukien summa, kasvoi 11 prosenttia yltäen 110 000 euroon. Keskimäärin 61 prosenttia kirjanpitoalan kokonaistuotosta tuli markkinoilta ja loppuosa tukien kautta.

Puutarhayrityksissä myyntituottojen osuus kokonaistuotoista oli 85 prosenttia ja maito- ja sikatiloilla sekä muut kasvinviljelytilat-tuotantosuunnassa noin 65 prosenttia. Viljatililla ja muut nautakarjatilat-tuotantosuunnassa myyntituottojen osuus kokonaistuotoista oli noin 40 prosenttia.

Tilivuodesta 2003 lähtien kannattavuuskirjanpidossa tukiin on sisällytetty myös investointiavustukset investoinnin taloudelliselle käyttöajalle (poistoajalle) jaksotettuna. Jaksotettujen investointiavustusten vaikutus tukiin on kuitenkin pieni, vaikka vuosittain noin 20 prosenttia kirjanpitoista saakin investointitukea.

Kustannuskehitys

Kustannukset kasvoivat keskimäärin 11 prosenttia eli samassa suhteessa kuin kokonaistuotto. Keskiarvotasolla kustannukset voidaan jakaa neljään lähes yhtä suureen osaan eli aineisiin ja tarvikkeisiin, pääomakustannuksiin (poistot, maksetut korot ja oman pääoman korkovaatimus), yrittäjäperheen työstä aiheutuvaan palkkavaatimuskustannukseen sekä ”jäännöseränä” muihin muuttuviin ja kiinteisiin kustannuksiin. Tuotantosuunnittain kustannusosuudet vaihtelevat voimakkaasti.

Kustannusten vähentämisen jälkeen kokonaistuotosta yrittäjäperheen työlle ja omalle pääomalle korvaukseksi jäävä maataloustulo oli keskimäärin 25 000 euroa yritystä kohti, eli 11 prosenttia enemmän kuin vuonna 2003. Maataloustulo oli suurin lypsykarjatiloiilla yltäen 34 000 euroon. Viljatilojen maataloustulo, 8 300 euroa, oli pienin sekä edelleen hienoisessa laskussa.

Oman työn ja pääoman kustannukset

Maataloustulon täytyisi kattaa omasta työstä ja pääomasta työstä aiheutuvat kustannukset. Yrittäjäperheen työtuntikirjanpitoon perustuva vuosityötuntimäärä nousi hiukan, 3 210 tuntiin. Siitä aiheutui noin 37 600 euron kustannus, kun laskennassa käytettiin tuntipalkkavaatimuksena maataloustyöntekijän tuntipalkkaan perustuvaa 11,7 euroa. Näin laskettu palkkavaatimuskustannus kasvoi 6 prosenttia vuonna 2004. Tuntipalkkavaatimukset sisältävät myös loma-, sairaus- yms. vapaapäivistä aiheutuvan lisän, jolloin omasta työtunnista aiheutuu yritykselle sama laskennallinen kustannus kuin vieraan työvoiman tekemästä työtunnista.

Yrittäjäperheen kasvun ja pääomavaltautumisen vuoksi oma pääoma kasvoi 12 prosenttia 219 000 euroon. Tilikauden keskimääräisestä omasta pääomasta aiheutui viiden prosentin laskentakorkokannalla 10 700 euron korkovaatimuskustannus.

Kannattavuuskehitys

Kun palkka- ja korkovaatimusten summa 48 300 euroa vähennetään maataloustulosta, saadaan kannattavuutta kuvaava yrittäjänvoitto, joka oli noin 23 000 euroa negatiivisella vaihdellen tuotantosuunnittain -15 000 ja -30 000 euron välillä. Tuottojen pitäisi olla tämän verran suurempia tai kustannusten alhaisempia, jotta maatalousyrittäjä saisi työtunnilleen tuntipalkkavaatimuksen mukaisen korvauksen ja pääomalleen 5 prosentin tuoton.

Kun omalle työlle ja omalle pääomalle korvaukseksi jäävä 25 000 euron maataloustulo suhteutetaan palkka- ja korkovaatimuskustannusten summaan, 48 300 euroon, saadaan kannattavuuskerroin. Se sopii suhteellisenä käsitteenä paremmin eri vuosien sekä myös erikokoisten tilojen ja eri tuotantosuuntien välisiin vertailuihin.

Kannattavuuskerroin nousi 0,50:stä 0,52:een tilivuonna 2004. Yrittäjä saavutti näin keskimäärin 52 prosenttia tuntipalkka- ja korkotavoitteista eli 6,1 euron tuntipalkan ja 2,6 prosentin koron omalle pääomalleen. Koska kannattavuuskerroin jäi alle yhden, maataloustulo ei kattanut korko- ja palkkavaatimusta, mikä ilmenee jo yrittäjävoiton negatiivisuudesta. Kannattavuuskerroin oli lypsykarjatiloiilla 0,54, muilla nautakarjatiloiilla 0,63, sika-tiloilla 0,47, puutarhayrityksissä 0,59, viljatiloiilla 0,35 ja muilla kasvinviljelytiloilla 0,58. Tarkastelussa oleva puutarhayritykset-tuotantosuunta sisältää lähinnä kasvihuoneyrityksiä.

Tarkastelussa yritysten yksittäiset tulo- ja menoerät on kohdennettu suoriteperiaatteen mukaisesti tuotoiksi ja kustannuksiksi sille vuodelle, jolla tuotanto on saatu aikaan. Myös tuet on jaksotettu maksuajankohdasta riippumatta tukien määräytymisvuodelle. Vuosittaiset sato- ja tuotosvaihtelut sekä tukimuutokset heijastuvat siten suoraan yritysten vuosittaisiin kannattavuuslaskelmiin.

Pienistä kannattavuusmuutoksista ei siltikään tule vetää liian pitkälle meneviä

johtopäätöksiä kannattavuuskehityssuunnasta pidemmällä tähtäimellä. Eri tuotantosuuntien välisiä kannattavuuseroja analysoitaessa on myös huomattava, että tuotantosuunnan tilapäinen muita heikompi kannattavuus ei ole hälyttävä, jos takana on hyviä tulosvuosia. Huolestuttavin tilanne on niissä tuotantosuunnissa, joissa tuotannon kannattavuus on ollut pitkään alhainen. Näin tarkasteltuna esimerkiksi sikatilojen heikentynyt kannattavuus ei olisi niin huolestuttavaa kuin esimerkiksi viljatilojen jatkuvasti alhaalla pysytellyt kannattavuus.

Kannattavuuden vaihtelu ja hajonta

Puolella yrityksistä kannattavuuskerroin oli 0,25:n ja 0,75:n välissä (ala- ja yläkvartiilit). Parhaalla 12 prosentilla yrityksistä kannattavuuskerroin oli korkeampi kuin 1,00, jolloin omalle pääomalle ja työtunnille saatiin yli viiden prosentin ja yli 11,7 euron korvaukset. Toisaalta saman verran oli tiloja, joilla kannattavuuskerroin jäi negatiiviseksi eli omalle työlle ja pääomalle ei saatu lainkaan korvausta.

Tuotantosuunnittain kannattavuusvaihtelu oli lypsykarjatiloiilla muita pienempää. Vilja-, puutarha- ja sikatiloilla sekä muut nautakarjatilat-tuotantosuunnassa heikoimpaan kymmeneen prosenttiin kuuluvassa ryhmässä (1. desiili) kannattavuuskerroin oli kaikilla negatiivinen. Vastaavasti vain puutarhatiloilla sekä muut kasvinviljelytilat ja muut nautakarjatilat-tuotantosuunnissa kaikilla parhaaseen kymmeneen prosenttiin kuuluvilla tiloilla (9. desiili) kannattavuuskerroin ylitti ykkösen.

Osin viljanviljelyn heikon kannattavuuden vuoksi kannattavuus jäi Etelä-Suomessa heikommaksi kuin Keski- ja Pohjois-Suomessa. Myös kannattavuusvaihtelu oli suurinta Etelä-Suomen A- ja B-tukialueilla. C-tukialueilla kannattavuusvaihtelu oli pienempää kuin Etelä-Suomessa.

Tuotantosuunnittain tarkasteltuna erot tukialueiden välillä ovat kuitenkin pääosin

kaventuneet ja esimerkiksi maidontuotannossa jo noin 30 lehmän tilakokoa edustavassa tilakokoluokassa kannattavuus oli kutakuinkin samalla tasolla Suomen eri tukialueilla.

Useimmissa tuotantosuunnissa kannattavuus oli selvästi parempi siirryttäessä ihan pienimmistä tilakokoluokista suurempiin. Esimerkiksi viljatiloiilla pienemmissä tilakokoluokissa kannattavuuskerroin jäi alle 0,2:en. Tilakokoluokassa 40–100 hehtaaria kannattavuuskerroin oli kuitenkin jo 0,48.

Tästä ei kuitenkaan voi vetää sellaista johtopäätöstä, että kaikkien yritysten tulisi pyrkiä kannattavuuden parantamiseksi kasvattamaan tilakokoa kustannuksista välittämättä. Lopputulos riippuu siitä milloin, miten ja millaisissa olosuhteissa tilat ovat nykykoonsa kasvaneet.

Vakavaraisuus ja maksuvalmius

Maa- ja puutarhataloudessa omalle pääomalle koroksi jäävä nettotulos oli negatiivinen, –12500 euroa. Yritysmallman käyttämä kannattavuusluku, oman pääoman tuotto prosentti saadaan, kun nettotulos jaetaan tilikauden keskimääräisellä omalla pääomalla. Näin laskettu oman pääoman tuotto prosentti oli maatalous- ja puutarhayrityksissä noin –6 prosenttia. Tällöin yrityksiin on sijoitettava lisäpääomaa mm. investointeina, jos tuotantotoimintaa aiotaan jatkaa edes entisessä laajuudessa. Lisäpääoma saattaa olla vierasta pääomaa, mutta usein yritykseen jätettyä omalle työleen saatua korvausta ja maksuvalmiuden turvaamiseksi oman pääoman ehtoista rahoitusta muilta toimialoilta (metsätulot, palkkatulot, investointiavustukset jne.). Osin tästä syystä yrityksillä oli keskimäärin velkaa vain noin 70000 euroa ja omavaraisuusaste eli oman pääoman osuus koko pääomasta oli edelleen keskimäärin erittäin korkea, 76 prosenttia. Tässä oli kuitenkin vaihtelua puutarhatilojen keskimäärin 53 prosentista viljatilojen 80 prosenttiin.

Omavaraisuusastetta parantaa se, että investointiavustukset sisällytetään kokonaisuudessaan taseen omaan pääomaan. Kirjanpitotiloista noin 80 prosenttia investoi vuosittain ja näistä noin 20 prosenttia myös investointiavustusten turvin. Näiden kertapoisto ja siis jättäminen pois taseesta vääristäisi sekä omavaraisuusasteen että myös kuvan maataloustuotantoon yleensäkin tarvittavasta pääomamäärästä.

Investointiavustuksella hankittu omaisuus sisältyy taseeseen ja siitä lasketaan myös poistot. Tulos- ja kannattavuuslaskennassa tämän poistokustannuksen kuitenkin kompensoi vastaavan suuruinen tuotoksi kirjattu jaksotettu investointiavustus. Tuloutetun avustuksen vuoksi kannattavuus muodostuu investointitukia saaneilla tiloilla paremmaksi kuin vastaavilla tiloilla, jotka eivät ole saaneet avustusta. Jos investointiavustusta oli käytetty ei-poistettaviin kohteisiin, avustus tuloutetaan viiden prosentin mukaan.

Koko pääoman määrää laskettaessa pelon tasearvot perustuvat tilivuodesta 2003 lähtien kauppahintatilaston alueittaisiin viiden vuoden keskiarvoihin. Näihin tehtiin 30 %:n alennus ja vähennettiin salaojituskeskimääräinen arvo ko. alueella, koska salaojat sisältyvät jo käyttöomaisuuteen. Uudistus oikaisi eri alueiden peltonarvot vastaamaan todellista tilannetta mutta ei kuitenkaan juurikaan nostanut koko maassa keskimäärin peltoon sitoutuneen pääoman määrää. Kirjanpitoon liittyvät tilan pellot arvotetaan edellä mainitusti. Kirjanpitoon kuuluvan yrityksen ostopelto arvotetaan taseeseen kuitenkin ostohinnalla.

Pääoman kiertonopeus (kokonaistuotto suhteessa kokonaispääomaan) on alhainen eli pääoma sitoutuu pitkäksi aikaa. Tämä saattaa aiheuttaa maksuvalmiusongelmia vieraan pääoman varaan perustuvassa tuotannossa, koska korot ja lyhennykset on usein hoidettava pääoman sitoutumis-

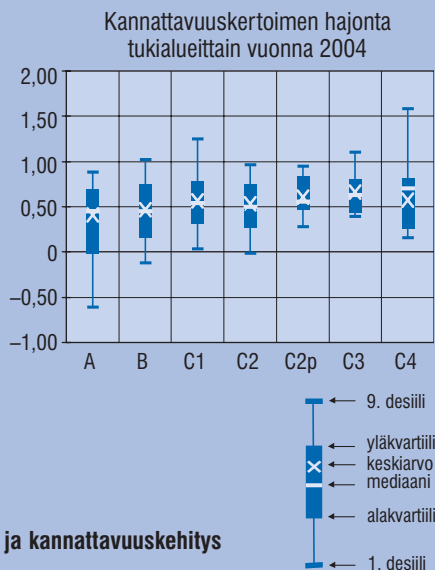
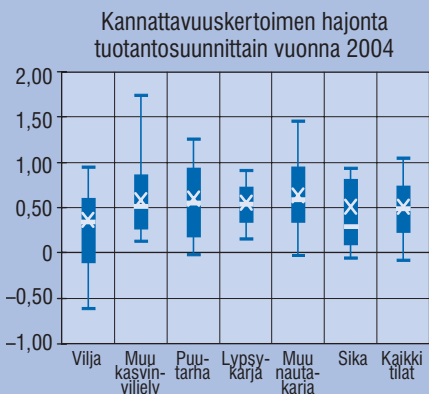
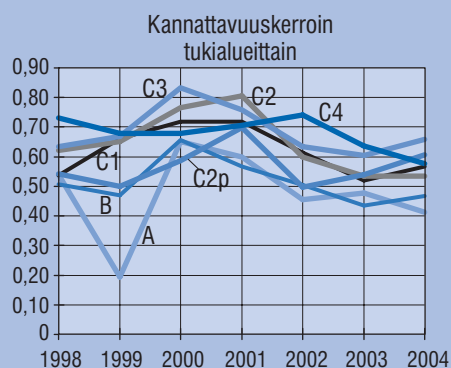
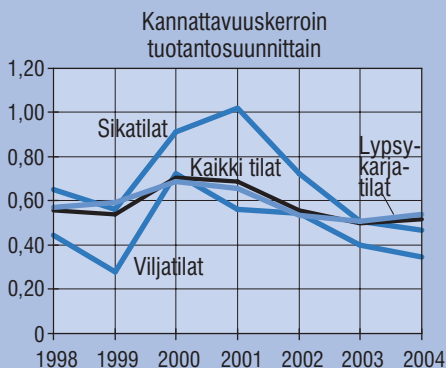
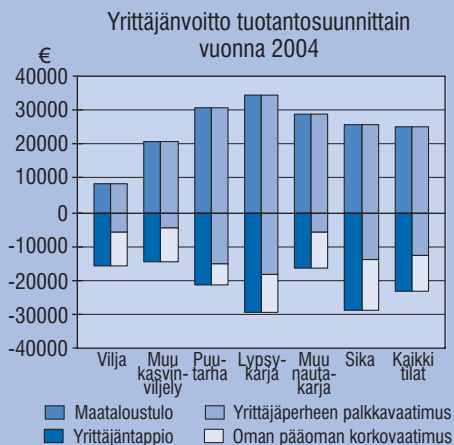
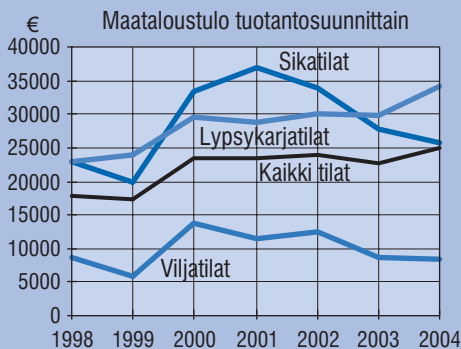
aikaan nähden lyhyellä takaisinmaksuajalla. Hyvä omavaraisuusaste saattaakin olla maksuvalmiuden säilyttämistä ajatellen maataloustuotannossa jopa toiminnan perusedellytys.

Korkea omavaraisuusaste ei kuitenkaan näy välttämättä hyvänä kannattavuutena, kuten esim. viljatilaja tarkasteltaessa nähdään. Pieneltä osin siihen vaikuttaa se, että yrittäjän yritykseensä sijoittama pääoma on riskipääomaa, jota yrittäjä saa likvidointitilanteessa itselleen, vasta jos sitä on jäljellä, kun rahoituslaitokset ovat ensin ottaneet omansa. Siksi omavaraisuusastetta sinänsä nostavalle omalle pääomalle lasketaan korkovaatimus käyttäen viittä prosenttia, mikä sekin sinänsä on alhainen verrattuna yritysmaailman käyttämään noin kymmenen prosentin vaatimukseen. Vierasta pääomaa saattaa kuitenkin olla monissa tapauksissa saatavissa huomattavasti tätä edullisemmin ja sen suurempi osuus siten parantaisi kannattavuutta.

Maatalousyrittäjien ansiot muihin ammattiryhmiin verrattuna

Jos oman pääoman viiden prosentin korkovaatimus vähennetään maataloustulosta, jäljelle jää työansio, 14300 euroa. Kun se jaetaan työtuntien määrällä, saadaan käsitteenä muiden ammattiryhmien tuntiansioihin vertailukelpoinen työtuntiansio, joka oli maataloudessa keskimäärin 4,5 euroa. Teollisuustyöntekijöiden tuntiansio on noin nelinkertainen. Toisaalta alhaisella nykyinflaatiolla osa omalle pääomalle saadusta viiden prosentin korosta on pääoman reaaliarvoa alentamatta käytettävissä kulumenoihin.

Tarkempia erittelyjä vuosittaisesta tulos- ja kannattavuuskehityksestä, tuotto- ja kustannusrakenteista sekä tulosten laskentaperusteista on nähtävissä osoitteessa www.mtt.fi/mttl/kirjanpitotilat.html.

Päätösten maatalous- ja puutarhayritysten tulos- ja kannattavuuskehitys nimellisin hinnoin vuosina 1998–2004.

4.4. Maatalouden tuotanto- kustannukset

Korkeat tuotantokustannukset tuotettua yksikköä kohti ovat aina olleet yksi suomalaisen maatalouden keskeisimmistä ongelmista. Menestyminen Euroopan yhteismarkkinoilla, jossa kilpailu kiristyy ja tuottajahinnat laskevat, edellyttääkin huomion kiinnittämistä entistä tarkemmin tiloilla tuotettujen tuotteiden yksikkökustannuksiin ja mahdollisuuksiin alentaa niitä. EU-jäsenyyden aikana tilat ovat kasvattaneet tilakokoaan pyrkien näin alentamaan yksikkökustannuksia ja parantamaan kannattavuutta. Seuraavat maidon ja viljan tuotantokustannustarkastelut vuosilta 1995–2004 on tehty MTT Taloustutkimuksen kannattavuuskirjanpitoaineistosta. Kustannukset on deflatoitu elinkustannusindeksillä vuoden 2004 hintatasoon.

Maito

Vuonna 2004 maidon tuotantokustannus oli keskimäärin 59,0 senttiä maitokiloa kohti. Maidon tuottajahinta oli 34,4 senttiä/kg ilman tukia, ja maidon tuotantotuki oli keskimäärin koko maassa 9,8 senttiä/kg. Vuoden 2004 maidon yksikkökustannus oli viidenneksen alempi kuin EU-kauden alussa, mikä on seurausta muun muassa

tilakoon sekä lehmien maitotuotoksen kasvusta.

Laskelmissa mukana olevien maitotilojen peltoala oli vuonna 2004 keskimäärin 49 ha ja lehmiä tiloilla oli keskimäärin 26 kpl. Lehmien vuotuinen maitotuotos oli keskimäärin 8 100 kiloa lehmää kohti. Tilojen koko on kasvanut EU-kaudella voimakkaasti. Vuonna 2004 maitotilojen peltoala oli lähes 20 hehtaaria ja lehmämäärä yhdeksän kappaletta suurempi kuin vuonna 1995. Lehmien vuotuinen maitotuotos on noussut 10 vuodessa keskimäärin 1 200 kiloa/lehmä.

Maidon yksikkökustannus alenee selvästi tilakoon kasvaessa. Kiinteisiin kustannuksiin kuuluva yrittäjäperheen työkuulus on merkittävin kustannusten eroa eri tilakokoluokissa selittävä tekijä. Yli 50 lehmän tiloilla sen osuus yksikkökustannuksesta oli 22 prosenttia, ja näillä tiloilla se oli keskimäärin 61 % alhaisempi kuin 10–20 lehmän tiloilla. Pienillä tiloilla käytetään tuotantomäärään suhteutettuna enemmän ihmistyötä kuin suurilla tiloilla, joilla työtä korvataan pääomalla.

Vilja

Viljan tuotantokustannus oli kirjanpito-tiloilla vuonna 2004 keskimäärin 46,0 senttiä viljakiloa kohti. Viljan markkina-

Maidon tuotantokustannukset vuonna 2004, senttiä/kg.

	Lehmiä, kpl/tila					Keskimäärin
	alle 10	10–20	20–30	30–50	yli 50	
Muuttuvat kustannukset	26,9	24,3	23,8	23,0	23,5	23,9
– ostorehut	5,6	5,9	6,1	6,7	7,2	6,2
– muut kotieläinmenot	3,4	2,6	2,5	2,3	2,3	2,5
– energia	2,3	2,1	2,0	1,8	1,7	2,0
– kunnossapito	3,4	3,3	3,3	2,9	2,9	3,2
– muut muuttuvat	12,2	10,4	9,9	9,3	9,4	10,0
Kiinteät kustannukset	61,2	40,5	32,8	27,7	25,6	35,1
– yrittäjäperheen työkuulus	50,4	28,3	19,6	13,9	11,0	22,1
– poistot	5,3	7,0	7,9	8,6	9,7	7,8
– pääoman korko	5,5	5,2	5,3	5,2	4,9	5,2
Tuotantokustannus yhteensä	88,1	64,8	56,6	50,7	49,1	59,0

Viljan tuotantokustannukset vuonna 2004, senttiä/kg.

	Peltoa, ha/tila				Keski- määrin
	alle 30	30–50	50–100	yli 100	
Muuttuvat kustannukset	23,7	22,0	14,8	15,6	19,1
– ostolannoitteet	3,1	2,9	2,6	2,8	2,9
– muut kasvinviljelymenot	3,0	2,6	1,9	2,2	2,4
– energia	3,3	3,4	2,3	2,0	2,8
– kunnossapito	4,7	3,8	2,2	2,3	3,2
– muut muuttuvat	9,6	9,3	5,8	6,3	7,8
Kiinteät kustannukset	34,1	32,5	20,8	18,0	26,9
– yrittäjäperheen työkustannus	14,2	12,5	7,4	5,5	10,2
– poistot	10,3	10,9	6,9	7,1	8,9
– pääoman korko	9,6	9,1	6,5	5,4	7,8
Tuotantokustannus yhteensä	57,8	54,5	35,6	33,6	46,0

hinta oli vuonna 2004 keskimäärin kaikilla viljalajeilla 11,2 snt/kg.

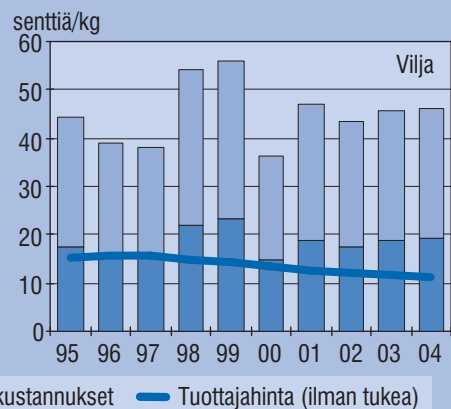
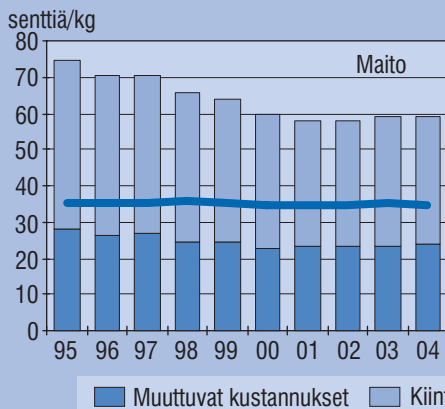
Viljan yksikkökustannus oli vuonna 2004 samaa tasoa kuin EU-kauden alussa. Vuodet 1998 ja 1999 olivat katovuosia, ja tuolloin yksikkökustannukset olivat korkeat. Vuosi 2000 oli taas erittäin hyvä satovuosi ja yksikkökustannukset olivat EU-kauden alhaisimmat.

Vuonna 2004 laskelmissa mukana olevien tilojen keskipeltoala oli 60 ha, josta vilja-ala oli keskimäärin 44 ha. Keskimääräinen viljasato oli 3 300 kg/ha. Kannattavuuskirjanpitoaineistosta ei ole voitu

laskea tuotantokustannuksia eri viljalajeille erikseen, koska kustannuksia ei voida jakaa niiden kesken luotettavasti, joten esitettyt kustannukset kuvaavat sekä leipä- että rehuviljan kustannuksia keskimäärin.

Viljan yksikkökustannus alenee tilakoon kasvaessa. Myös

viljailoilla yrittäjäperheen työkustannuksessa on suurimmat erot eri tilakokoluokkien välillä. Vuonna 2004 työkustannus viljakiloa kohti oli suurilla, yli 100 hehtaarin tiloilla noin puolet 30–50 hehtaarin tilojen työkustannuksesta. Alle 50 hehtaarin tilakokoluokissa tuoteyksikköä kohti lasketut sekä muuttuvat että kiinteät kustannukset olivat keskimäärin muita tilakokoluokkia korkeammat. Viljan tuotannossa poistojen ja pääoman korkojen osuus yksikkökustannuksesta on huomattavan suuri, kun taas maitotiloilla työkustannuksen osuus on merkittävä.

Maidon ja viljan yksikkökustannukset sekä hinnat vuosina 1995–2004 (vuoden 2004 hinnoin).

WTO-neuvotteluissa ratkaisujen vuosi

Ellen Huan-Niemi ja Jyrki Niemi

Maailman kauppajärjestö WTO:n käynnissä olevalla Dohan neuvottelukierroksella WTO:n yhteensä 149 jäsenmaata yrittävät sopia toimista maailmankaupan vapauttamiseksi. Kierros on määrä saattaa loppuun vuoden 2006 aikana. Maatalouskauppa on avain neuvotteluratkaisun syntymiselle; jollei siinä päästä sopuun, muutkaan asiat kuten tavarakauppa ja palvelukauppa eivät edisty. Erityisesti kehitysmaat pitävät tiukasti kiinni siitä, että rikkaiden teollisuusmaiden on leikattava maataloustukiaan ja avattava markkinoitaan.

Merkittävin edistysaskel Dohan kierroksella on toistaiseksi ollut WTO:n ministerikokouksessa Hong Kongissa joulukuussa 2005 tehty päätös maatalouden vientitukien poistamisesta vuoteen 2013 mennessä. Vuonna 2006 päähuomio maatalousneuvotteluissa kohdistuu siihen, kuinka paljon ja millä aikataululla WTO:n jäsenmaat suostuvat alentamaan maataloustuotteiden tulleja. Myös maatalousneuvotteluiden kolmannelta osasta eli sisäisen tuen alentamisesta neuvotellaan.

Tuontitulleja alennettava ja kauppaa vääristävästä tuesta luovuttava

Tullien alentamisneuvotteluissa on päästy vaiheeseen, jossa tullien alennuskaavoihin sovitellaan konkreettisia lukuja. Kovinta linjaa neuvotteluissa vetää Yhdysvallat, joka on ehdottanut korkeimpien tullien alentamista peräti 90 prosenttia. EU on puolestaan luvannut leikata korkeimpia tulleja 60 prosenttia ja muita tulleja 35–60 prosenttia. Brasilia ja Intia, jotka kuuluvat isojen kehitysmaiden G20-ryhmään, ovat tehneet näiden kahden väliltä olevan esityksen.

Kaikki esillä olevat mallit tarkoittaisivat suomalaisen maatalouden näkökulmasta kilpailun lisääntymistä etenkin voinin, naudan- ja siipikarjanlihan sekä sokerin osalta. Suuret tullien alennukset johtaisivat tuonnin kasvuun ja lisäisivät unionin sisämarkkinoiden ylijäämää samalla, kun tuetusta viennistä on luovuttava. Tullileikkausten jälkeen EU:n rajasuojana toimivat kiinteät tullit eivät enää kattaisi EU:n sisämarkkinahinnan ja maailmanmarkkinahinnan erotusta.

Kierroksella on aiemmin sovittu, että kaikki maat voivat määrittellä joitakin itselleen tärkeitä maataloustuotteita herkiksi, jolloin niiden tulleja alennetaan keskimääräistä vähemmän. EU haluaisi herkkien tuotteiden ryhmään kahdeksan prosenttia tuotteista. Yhdysvaltain esityksen mukaan herkkien tuotteiden statuksen voisi kuitenkin saada enintään yksi prosentti tuotteista. Tämä aiheuttaisi ongelmia EU:lle, koska pelkästään siipikarjanlihan määrittäminen herkäksi tuotteeksi ylittäisi yhden prosentin rajan.

Suomalaisia huolestuttaa erityisesti voinin asema. EU:n komissio ei katso voinin välttämättä kuuluvan herkkien tuotteiden ryhmään. Seurauksena olisi voinin rajasuojan merkittävä madaltuminen ja paine voinin interventiohinnan alentamiseen. Yhdessä vientitukien poistamisen kanssa tämä merkitsisi maidon tuottajahinnan laskua ja maidontuottajien tulojen alentumista.

Leikkauksia on tehtävä myös kauppaa häiritseviin sisäisiin tukiin. Näidenkin leikkausten tasosta EU ja Yhdysvallat ovat eri linjoilla. EU on luvannut leikkaavansa markkinahintatukea 70 prosenttia. Yhdysvaltain tekemässä vastaehdotuksessa EU:n olisi leikattava tukeaan 83 prosenttia, mutta Yhdysvallat olisi itse valmis vain 60 prosentin leikkaukseen. Yhdysvalloille on vaikeinta markkinahintatukien leikkaus ja EU:lle taas vaikein kysymys on tuontisuojan purkaminen.

5. MAATALOUS JA YMPÄRISTÖ

Maatalouteen kohdistuu yhteiskunnan eri tahoilta erilaisia odotuksia. Peruselintarvikkeiden tuotannon lisäksi maatalouden odotetaan tuottavan esimerkiksi kaunistamaisemaa, luonnon monimuotoisuutta ja maaseudun elinvoimaisuutta. Tämä niin sanottu monivaikutteinen maatalous ei ole uusi asia. Toisen maailmansodan jälkeen korostettiin huoltovarmuutta, ja 1970-luvulta lähtien keskusteluun nousi maaseutualueiden elinvoimaisuuden turvaaminen. Viime vuosien aikana ympäristöhyödykkeiden merkitys maatalouden monivaikutteisina tuotteina on kasvanut. Maatalouden ympäristöpolitiikka on sidoksissa yleisiin yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin, sillä valtio on aina aktiivisesti ohjannut maataloustuotantoa.

Suomen liittyttyä Euroopan unionin jäseneksi yhteisön maatalous- ja ympäristöpolitiikka alkoi vaikuttaa maataloustuotantoon. EU:n osarahoitteinen ympäristötukijärjestelmä on unionin merkittävin maatalouden ympäristönsuojelun ohjauskeino. Järjestelmän tavoitteena on vähentää pinta- ja pohjavesiin ja ilmaan kohdistuvaa kuormitusta sekä huolehtia maatalousympäristöjen luonnon monimuotoisuudesta ja hoitaa maatalousmaisemia.

Suomen ympäristötukiohjelma muodostuu perus- ja lisätoimenpiteistä sekä tehokkaampia ympäristönsuojelu- ja hoitoimia edellyttävistä erityistukimuodoista. Perustuki on haluttu kohdentaa mahdollisimman monille viljelijöille, ja vuonna 2004 tuen piiriin kuului 91 % tiloista ja 96 % peltopinta-alasta. Erityistukien osuus on jäänyt suunniteltua huomattavasti pienemmäksi, alle 10 %:iin rahoituksesta.

Maatalouden ympäristötuki on valtion suurin yksittäinen ympäristönsuojeluun kohdistettu menoerä. Vuonna 2005 ympäristönsuojeluun käytettiin arvon mukaan yhteensä noin 969 miljoonaa euroa, josta maatalouden ympäristötuen osuus oli 322

miljoonaa euroa, eli noin kolmannes. Ympäristötuen määrä kasvoi edellisestä vuodesta noin 28 miljoonalla eurolla.

Valtaosa viisivuotisista ympäristösopimuksista päättyi vuoden 2005 aikana. Jatkoksi solmittiin kaksivuotisia vanhojen ehtojen mukaisia sopimuksia. Uuden ohjelmakauden alkaessa vuonna 2007 viljelijät tekevät uudet sopimukset uuden tukijärjestelmän ehtojen mukaisesti. Maaseudun kehittämisohjelman 2007–2013 (LEA ja ympäristötuki) kansallinen valmistelu käynnistyi vuoden 2005 aikana (ks. erityisteema sivulla 78).

5.1. Maatalouden ympäristövaikutukset

Maataloudella on merkittävä rooli monimuotoisuuden ylläpitäjänä sekä maaseutumaiseman ja virkistyspalveluiden tuottajana. Maataloudella voi tulevaisuudessa olla myös tärkeä tehtävä uusiutuvan energian tuottajana korvattaessa fossiilisten tuentipoltoaineiden käyttöä. Maatalous aiheuttaa kuitenkin myös haitallisia ympäristövaikutuksia, jotka kohdistuvat esimerkiksi maaperään ja maan rakenteeseen, vesistöihin sekä ilmakehään.

Monimuotoisuus ja maaseutumaisema

Maataloustuotanto perustuu luonnon monimuotoisuuden hyödyntämiseen. Vastaavasti monet luonnonvaraiset kasvi- ja eläinlajit ovat vuosisatojen kuluessa sopeutuneet hyödyntämään ihmisen luomia maatalousympäristöjä. Maatalouden tuotantomenetelmät ovat kuitenkin muuttuneet ja tehostuneet, minkä seurauksena maatalousympäristöjen eliöstö on yksipuolistunut. Voimaperäisesti viljellyillä ja maisemarakenteeltaan yksitoikkosilla

kasvinviljelyalueilla on vähemmän lajeja kuin laajaperäisillä ja vaihtelevilla viljely- ja karjatalousalueilla. Erityisesti metsälaitumista, niityistä ja kedoista riippuvainen eliöstö on taantunut ja uhanalaistunut laidunnuksen ja karjatalouden vähenemisen vuoksi.

Viljelymaisema on viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana menettänyt pienpiirteisyytään: avo-ojien pientareet ja latoalueet ovat vähentyneet. Maatalousmaan käyttöön ja maisemaan ovat vaikuttaneet erityisesti peltojen salaojitus, kasvi- ja kotieläintuotannon alueellinen eriytyminen ja kotieläintuotannon keskittymisen suuriin yksiköihin.

Ympäristötuen seurantatutkimuksen (MYTVAS) tulosten perusteella maatalouden ympäristötuen toimenpiteet ovat edistäneet luonnon monimuotoisuuden ja avoimen viljelymaiseman säilymistä. Nykyiset toimenpiteet eivät todennäköisesti kuitenkaan ole riittäviä pitkään jatkuneen maatalousluonnon köyhtymiskehityksen pysäyttämiseksi.

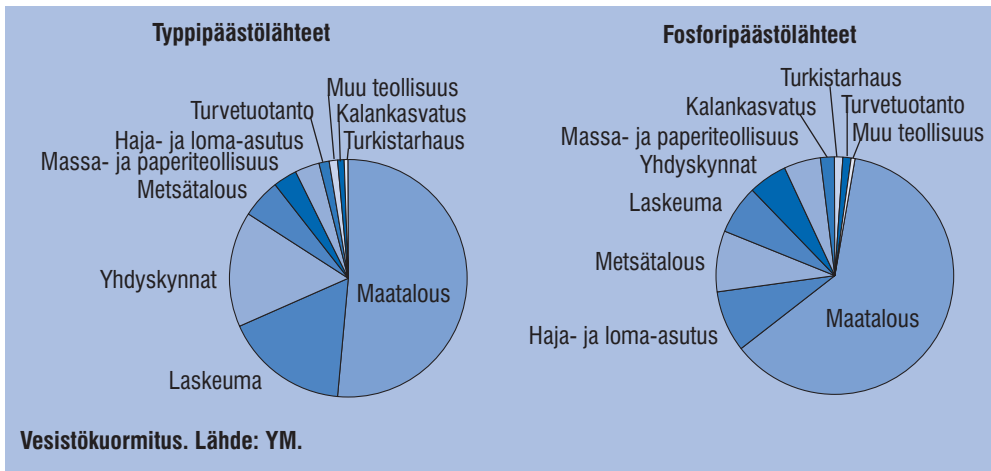
Maatalouden vesistökuormitus

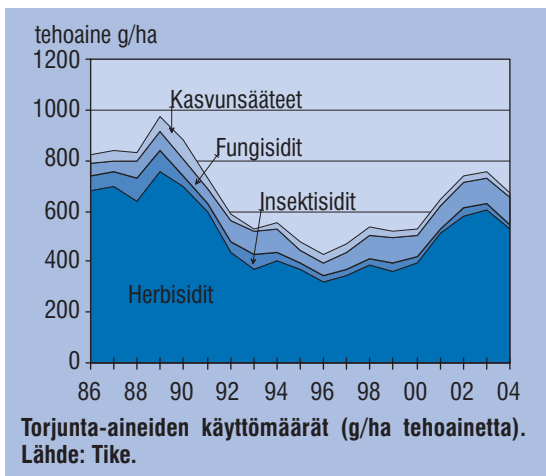
Erityisesti hajakuormituksen osalta maatalous on merkittävä päästölähde. Vesistökuormitusta aiheuttavat sekä peltoviljely että kotieläintuotanto. Ravinteita huuhoutuu pelloilta jokiin, järviin ja mereen ai-

heuttaen rehevöitymistä. Rehevöityminen ilmenee muun muassa veden samenemisenä, levien lisääntymisenä sekä kesäisinä sini-levien massaesiintymisinä.

Ympäristötuki on muuttanut merkittävästi viljelykäytäntöjä ympäristön kannalta parempaan suuntaan. Esimerkiksi vesistöjen varsille on jätetty viljelemättömät suojakaistat, peltojen talviaikaista kasvipeiteisyyttä on lisätty ja fosforilannoitteiden käyttöä on vähennetty lähes 70 % ja typpilannoitteiden 30 % vuoden 1990 tasosta. Siitä huolimatta maatalous on edelleen suurin yksittäinen vesistöjen ravinnekuormittaja. Suomen ympäristökeskuksen arviomukaan tällä hetkellä noin 50 % typpi-kuormituksesta ja 60 % fosforikuormituksesta on peräisin maataloudesta. Vaikka päästöjä on saatu vähennettyä, vesien rehevöityminen on jatkunut eikä vesien tilassa ole tapahtunut toivottua parantumista.

Torjunta-aineiden käyttömäärät Suomessa kääntyivät pitkän laskun jälkeen nousuun 1990-luvun lopulla. Tärkein syy tähän on suorakylvön yleistymisen, mikä lisäksi on siirrytty pienannosaineista käyttämään torjunta-aineita, jotka edellyttävät suurempia annoksia. Silti torjunta-aineiden käyttömäärät Suomessa ovat Euroopan mittapuulla tarkasteltuna melko maltillisia. Vuonna 2004 käyttömäärissä tapahtui pitkän nousun jälkeen jälleen hie-

Maan rakenne vaikuttaa peltoviljelyn aiheuttamaan vesistökuormitukseen. Maan tiivistyminen huonontaa maan vedenläpäisevyyttä ja lisää ravinteiden huuhtoutumisen ja eroosion riskiä. Se huonontaa myös kasvien ravinteiden ottoa, mikä alentaa lannoitteiden hyväksikäyttöastetta. Maan vedenläpäisevyyden huonontuessa myös kasvihuonekaasujen vapautuminen voi lisääntyä.

Maatalouden päästöt ilmaan

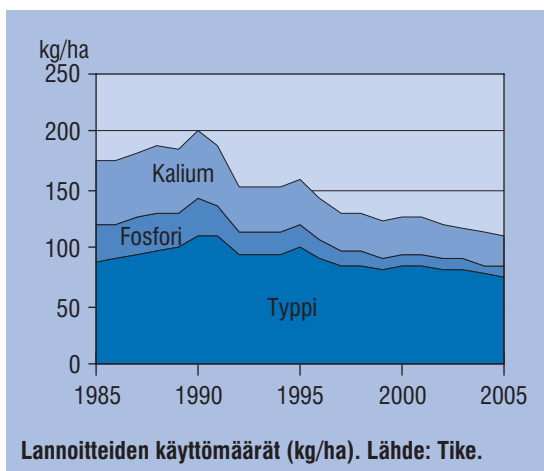
Ilmastonmuutos asettaa uusia haasteita myös Suomen maataloudelle. Sopeutumiseen tähtäävät toimenpiteet muuttavat lajien voimasuhteita sekä eri viljelykasvien ja -menetelmien suhteellista kannattavuutta. Maatalous myös vaikuttaa itse ilmastonmuutokseen. Maataloussektorin kasvihuonekaasupäästöt ovat noin 9 % maamme kokonaispäästöistä. Maatalouden päästöt ovat laskeneet vuodesta 1990 noin viidenneskellä maataloustuotannon pienenemisen vuoksi ja suhteellisesti vielä enemmän yhteiskunnan kokonaispäästöjen kasvaessa. Hyvästä kehityksestä huolimatta on selvää, että maataloustuotantoa tullaan jatkossa tarkastelemaan ympäristön kuormittajana myös tässä suhteessa.

Maatalouden kasvihuonekaasupäästöt syntyvät pääasiassa nautaeläinten ruoansulatuksessa, orgaanisen aineksen hajotessa maaperässä ja kotieläinten lannan hajotessa. Pienempiä päästölähteitä ovat typpilannoitus, peltojen kalkitus ja fossiilisen energian käyttö maataloudessa. Yhteistä kaikille maatalouden päästöille on, että niitä on vaikeaa vähentää vaikuttamatta samalla ratkaisevasti maataloustuotannon määrään.

Maatalouden ympäristöohjaus

Erilaisten päästöjen ja muiden ympäristöä kuormittavien tekijöiden lisäksi maatalouden rakennemuutos ja tilakoon kasvu lisäävät ympäristökuormituksen riskiä. Haitallisia vaikutuksia pyritään rajoittamaan erilaisilla hallinnollisilla toimenpiteillä, muun muassa lainsäädännön asettamilla rajoituksilla sekä ympäristömyönteisten tuotantotapojen tukemisella.

Maatalouden ympäristönsuojeluun vaikuttaa kansallinen ja kansainvälinen ympäristölainsäädäntö. Kansallista sääntelyä tuovat muun muassa ympäristölupamenettely sekä jätelainsäädäntö. Euroopan Unionin lainsäädännöstä maatalouteen vaikuttaa muun muassa Natura 2000-verkosto, nitraattidirektiivin perusteella annettu nitraattiasetus sekä vesipuitedirektiivi.

Loppuvuonna 2004 vahvistettu kansallinen laki vesienhoidon järjestämisestä toteuttaa EU:n vesiputedirektiiviä Suomessa. Sen tavoitteena on suojella, parantaa ja ennallistaa vesiä niin, ettei niiden tila heikkene ja että vesistöjen kemiallinen ja ekologinen tila on hyvä koko EU:n alueella vuoteen 2015 mennessä. Vesiensuojelun perustana tulee olemaan vesien tilan arviointi, jossa verrataan nykytilaa arvioituun luonnontilaan. Kullekin vesienhoitoalueelle laaditaan hoitosuunnitelma ja siihen sisältyvä toimenpideohjelma.

Ympäristölainsäädännön lisäksi maatalouden ympäristötukijärjestelmä on merkittävä maatalousympäristön tilaan vaikuttava ohjauskeino. Maatalouden ympäristötuen keskeinen tavoite on vesiensuojelu. Siihen käytetään suurin osa ympäristötuesta, kun esimerkiksi ensisijaisesti luonnon monimuotoisuutta edistäviin toimenpiteisiin käytettiin vuonna 2005 vain noin 2–3 % rahoituksesta. Ympäristötuen merkitys monimuotoisuuden edistäjänä on kuitenkin suurempi, sillä muutamat ensisijaisesti vesiensuojelua hyödyttävät toimenpiteet kuten suojakaistat ja pientareet lisäävät myös luonnon monimuotoisuutta.

5.2. Maatalouden bioenergia

Vuonna 2005 raakaöljyn hinta lähti odotettua jyrkempään nousuun. Euroopassa ajankohtaistui jälleen huoli heikosta energiaomavaraisuudesta, ja sen mukana tarve ja tahto kehittää biopolttoaineilla *backstop*-teknologiaa tuleville öljyn hintashokeille. Tuoreiden tavoitteiden mukaan Euroopan unionin jäsenmaat pyrkivät kolminkertaistamaan liikenteen biopolttoaineiden käytön nykyisestä parista prosentista lähes kuuteen prosenttiin vuoteen 2010 mennessä. Joulukuussa 2005 Euroopan komissio esitteli myös kunnianhimoisen, kaikkia bioenergiamuotoja koskevan toimintasuunnitelman. Bioenergian saaman julkisen huomion taustalla ovat myös maatalouspoliittiset sekä ilmastonmuutoksen torju-

mista koskevat tavoitteet. Euroopan unionin sokerintuotantoon liittyvät jännitteet ajankohtaistivat tätä keskustelua.

Maatalousperäinen bioenergia teki lopullisen läpimurtonsa myös kotimaiseen keskusteluun. Maatalouden bioenergiaa ei enää pidetä ”turhana puuhasteluna”, vaikka suomalaisen energiapolitiikan linjaukset ovat perinteisesti olleet teollisuusvetoisia, keskitettyjä ratkaisuja suosivia. Biopolttoaineiden kehittämistyön tärkeyttä korostivat vuoron perään niin maa- ja metsätalousministeri, kauppa- ja teollisuusministeri kuin presidenttiehdokkaatkin. Aihetta nostivat myös muun muassa Helsingin Sanomat ja Maaseudun Tulevaisuus.

Bioenergian toivotaan palvelevan yrittäjyyteen, työllisyyteen ja alueiden yleiseen elinvoimaisuuteen liittyviä tavoitteita. Tuotantovaihtoehtoiksi tarjotaan biokaasua, ruokohelpeä, energiakauraa ja olkea sähkön- ja lämmöntuotantoon sekä öljykasveja, bioetanolia ja biokaasua liikennepolttoaineiksi.

Biokaasun ja peltoenergian tuotanto

Eläinten lannasta, peltobiomassasta sekä muista orgaanisista materiaaleista saadaan mädättämällä biokaasua, jota voidaan käyttää lämmön- ja sähköntuotantoon tai jalostaa liikennepolttoaineeksi. Maatalousperäisen biokaasun tuotanto on alkanut myös Suomessa. Viime vuosina tehdyt päänavaukset ovat saaneet aikaan positii-visen nosteen, ja tällä hetkellä biokaasu tuntuu kiinnostavan niin viljelijöitä kuin päättäjiäkin.

Yksinkertaisin biokaasukonsepti on maatilakohtainen sähkön ja lämmön tuottaminen tilan omaan käyttöön. Tuottavimmat ratkaisut löytyvät suurilta emakkosikatiloilta, joissa lämmön ja sähkön tarve vastaavat parhaiten lannasta saatavaa energiamäärää. Omakäytön edullisuus perustuu siihen, että sähköstä ei tarvitse maksaa siirto- ja huoltovarmuusmaksuja ja arvonlisäveroa.

Syyskuussa 2005 avattiin Vehmaalle Suomessa omaa suuruusluokkaansa oleva biokaasuvoimala, johon tuodaan 20 tilan sikalietteet sekä yhdyskuntajätettä. Voimala toimii ensisijaisesti ympäristönhoidollisena jätteenkäsittelylaitoksena, jossa sivutuotteena saadaan sähköä ja lämpöä. Tällaisten laitosten kannattavuus perustuu teollisuudelta ja yhdyskunnilta perittäviin jätteiden vastaanottomaksuihin.

Taloudellisesti lupaavin vaihtoehto on biokaasun jalostus liikennekäyttöön. Ongelmana on tankkausasemien ja kaasua käyttävien ajoneuvojen puute. Helpoimmin hyödynnettävä käyttöpotentiaali on luonnollisesti yhtä tankkauspaikkaa käytävällä julkisella liikenteellä.

Peltobiomassoja kuten ruokohelpeä ja energiakauraa voidaan viljellä suoraan polttokäyttöön, sekä lämmitykseen että yhdistettyyn tuotantoon. Erityisesti ruokohelpi on ollut runsaan huomion kohteena. Viljelykokemukset ovat olleet osin kannustavia, osin hienoisia pettymyksiä.

Ruokohelven poltto onnistuu parhaiten leijupolttokäytillä seoksena muiden polttoaineiden kanssa (max 25 % polttoainetilavuudesta). Ruokohelven käyttöpotentiaalin määrittää olemassa oleva alueellinen voimalaitoskanta ja seoksessa olevien muiden polttoaineiden saatavuus. Energiakaura toimii lähinnä maatilojen

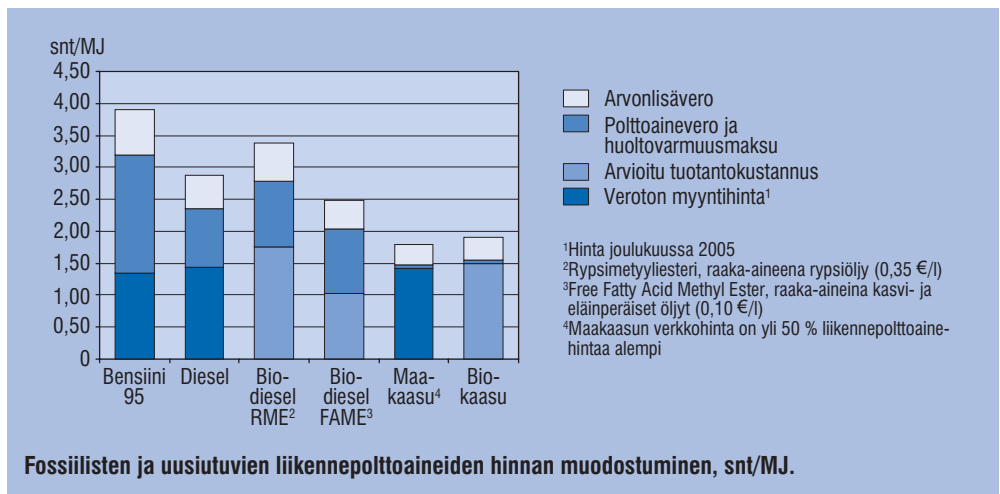
lämmitysratkaisuna ja rehumarkkinoille kelpaamattomien viljaerien sekä lajittelutähteen käyttökannavana.

Tarvetta ohjaukselle

Peltoenergiakasvien tukeen (45 €/ha) liittyy säännöksiä, joiden tavoitteena on ehkäistä peltoenergian näennäisviljely. Käytännössä nämä vaatimukset kuitenkin hankaloittavat tuki-instrumentin käyttöä. Viljelijä ei esimerkiksi voi itse tuottaa pelto- kasveista energiaa, vaan jalostajana pitää olla toinen osapuoli (ns. ensijalostaja). Tämän tulee jättää maa- ja metsätalousministeriölle vakuus (60 €/ha), jonka voi menettää, mikäli ei kykene noudattamaan asetettuja normeja. Energiakasvitukea ei myöskään voi nostaa CAP-velvoitekesantoalalta (10 % vuonna 2005).

Liikenteen biopolttoaineista biodieselin ja etanolin yleistymistä puolestaan jarruttaa haittaveroluontoinen valmistevero. Veron taustalla on pelko verotulojen menetyksestä ulkomaisten biopolttoaineiden vallatessa markkinat. Biokaasulla vastaavaa tuontiuhkaa tuskin on, sillä kaasun siirtäminen on tilaa vievää ja kallista. Todennäköistä on, että biokaasun ohella myös maa- kaasun käyttö yleistyy liikenteessä. Maa- ja biokaasun energiaverokohtelu on kevyttä.

Nykyinen lainsäädäntö jarruttaa kaa-

sua hyödyntävän ajoneuvokannan muodostumista. Suomessa rekisteröitävien kaasuautojen vaaditaan täyttävän tulevat Euro 4 -päästönormit. Uusien autojen osalta tämä ei ole ongelma, mutta käytettyjen ajoneuvojen maahantuonnin ja nykyisten bensiinikäyttöisten autojen muuttamisen kaasukäyttöisiksi pykälä estää kokonaan.

5.3. Luonnon virkistyskäyttö

Maaseutu ja kaupunkien maaseutumaiset reuna-alueet metsineen ja peltoineen tarjoavat suomalaisille virkistysympäristön. Tutkimuksen mukaan 97 % suomalaisista käyttää luontoa virkistykseen vähintään kerran vuodessa. Kolmannes suomalaisista ulkoilee luonnossa lähes päivittäin, ja vain neljä prosenttia harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Suomalaisilla on keskimäärin yksitoista harrastusta, joiden parissa liikutaan ja oleskellaan luonnossa. Maaseutumaiseen ympäristöön liittyviä harrastuksia, joihin valtaosa suomalaisista osallistuu vähintään kerran vuodessa, ovat kävely, uinti, marjastus, mökkeily ja pyöräily.

Luonnon virkistyskäyttö kohdistuu sekä kodin lähialueille että kaukaisemmillemuontokohteille. Luontomatkailesta puhutaan silloin kun yöpymisen sisältävän matkan pääasiallinen tarkoitus on ulkoilu luonnossa. Vajaa puolet suomalaisista tekee vuosittain vähintään yhden luontomatkan. Niitä tehdään keskimäärin yhdeksän vuodessa ja matkapäiviä kertyy keskimäärin 25. Lähes 40 % suomalaisten luontomatkapäivistä kohdistuu loma-asunnolle.

Suomen maapinta-alasta lähes 90 % on jokamiehenoikeudella käytettävissä ulkoiluun ja virkistykseen. Metsät, peltotiet ja pientareet sekä talvella myös pellot ovat jokaisen vapaasti käytettävissä. Lisäksi kunnat ja valtio tarjoavat virkistyspalveluita erityisesti ulkoiluun ja virkistykseen varatuilla alueilla. Virkistykseen erikseen varattuja alueita on maassamme reilu 3 miljoonaa hehtaaria.

Maatalousympäristön merkitys

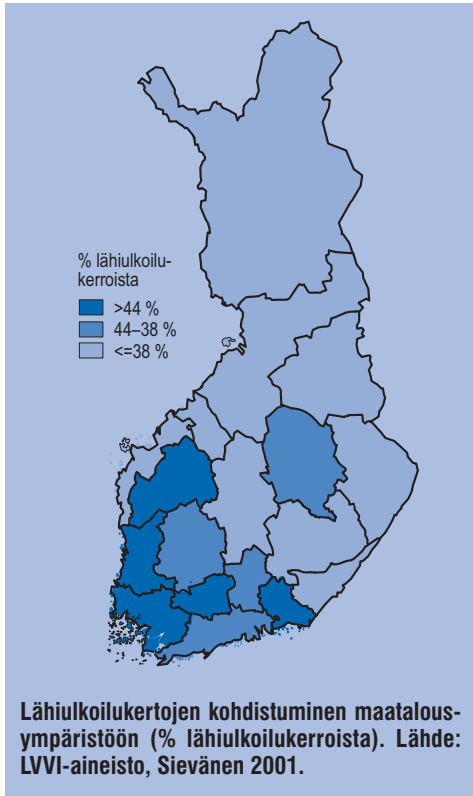
Metsillä ymmärretään perinteisesti olevan merkitystä virkistysympäristönä. Hoidettuja peltoja arvostetaan maisemassa, mutta maatalousmaata ei ole mielletty keskeiseksi osaksi ihmisten virkistysympäristöä. Kuitenkin noin 40 % suomalaisten lähiulkoilukerroista (alle päivän mittaisista retkistä) kohdistuu maatalousympäristöön. Tämä tarkoittaa noin 180 miljoonaa ulkoilukerua maatalousympäristöön. Luontomatkoista puolestaan noin kolmasosa kohdistuu alueille, joilla harjoitetaan metsätalouden ohella myös maataloutta. Vuosittaisina luontomatkapäivinä tämä tarkoittaa noin 4,6 miljoonaa matkapäivää.

Vaikka luonnon virkistyskäyttö tapahtuu suurelta osin jokamiehenoikeuden pohjalta ja perheiden omistamilla kesämökeillä on keskeinen sija matkakohteina, tarjoaa luontomatkaileu myös elinkeinomahdollisuuksia maaseudulle. Matkailu- ja virkistyspalveluja tarjoaa 3600 maaseudun pienyritystä, jotka työllistävät noin 6000 henkilöä. Näiden yritysten liikevaihto on noin 461 miljoonaa euroa.

Maatalousympäristöllä on merkitystä ulkoilukohteena erityisesti paikkakunnilla, joissa maatalousmaan suhteellinen osuus on suuri tai vesialueiden osuus on vähäinen. Maatalousympäristössä ulkoiluun näin ollen erityisesti Etelä-Suomessa. Maatalousympäristöön kohdistuvat ulkoilukerrat poikkeavat muista ulkoilukerroista. Ulkoilu tapahtuu muita kohteita useammin yksin ja siihen ollaan valmiita käyttämään vähemmän rahaa kuin ulkoiluun muissa kohteissa. Maatalousympäristöä käytetään erityisesti kun ulkoilukerran harrastuksena on metsästys, koiranulkoiluttaminen tai pyöräily.

Virkistyskäytön hyödyt

Ulkoilusta saatavat hyödyt ovat ulkoilijoiden itsensä kokemia ja liittyvät usein fyysisen ja henkiseen terveyteen, luonnon ja

maisemien kokemiseen, sosiaalisiin suhteisiin ja itsensä kehittämiseen. Yksilöiden kokemia hyötyjä voidaan arvioida rahamääräisesti tarkastelemalla niitä valintoja, joita ulkoilijat tekevät. Ulkoilukertaan liittyy usein vähintään kohdealueelle matkustamisen kustannuksia tai menetyksiä siitä, että ulkoiluun käytetty aika on poissa muista ajankäyttömahdollisuuksista. Ulkoilukerran tuottamia hyötyjä voidaan arvioida rahassa ulkoilun määrän ja ulkoilijalle aiheutuneiden kustannusten perusteella. Arviot yhden ulkoilukerran keskimääräisistä hyödyistä vaihtelevat noin 10 eurosta noin 60 euroon.

Hyötyjä arvotettaessa voidaan myös tarkastella ympäristön vaikutusta koettuihin hyötyihin. Alustavien arvioiden pohjalta näyttää siltä, että kodin lähialueilla ulkoiltaessa ulkoilun hyödyt ovat yhtä suuret niin maatalousympäristössä kuin esimerkiksi metsäympäristössä. Tutkimus-

tulosten mukaan matkustamisesta sellaiseen luontokohteeseen, joka ei sisällä maatalousympäristöä ollaan valmiita maksamaan enemmän kuin jos luontomatkan kohteena olisi maatalousympäristö. Näin ollen näyttää siltä, että maatalousympäristö nykyisellään vähentää luontomatkan tuottamia hyötyjä.

Maaseutumatkailusta toivotaan varteenotettavaa elinkeinoa maaseudulle, ja siksi olisikin tärkeää miettiä, kuinka maatalousympäristöä voidaan kehittää vetovoimatekijänä erityisesti maaseutumatkailukohteissa. Maisema-arvoja ja ulkoilua tukevien viljelykäytäntöjen myötä myös jokamiehenoikeudella tapahtuvan ulkoilun tuottamat hyödyt kasvaisivat. Tällä olisi merkitystä erityisesti Etelä-Suomessa, missä maatalousympäristöä käytetään paljon lähivirkistykseen.

Maatalouden ympäristötuen tavoitteena ei ole ollut luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun edistäminen. Osa ympäristötuen ja erityistuen mukaisista toimenpiteistä kuitenkin edistää maisema-arvoja ja ulkoilijoiden liikkumista maatalousmaalla. Tällaisia toimenpiteitä ovat mm. perinnebiotoopit, peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys, suojavyöhykkeet, pelto- ja luonnon monimuotoisuus ja sen edistäminen sekä maiseman kehittäminen ja hoito.

5.4. Bioturvallisuus maataloudessa

Maa- ja elintarviketalouden bioturvallisuus on noussut viime aikoina hyvin ajankohtaiseksi useissa maissa. Bioturvallisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä tuotannon (ml. maatalous- ja elintarviketuotanto), ympäristön sekä ihmisten terveyden suojaamista erilaisilta taudinaiheuttajilta, rikkakasveilta ja tuholaisilta. Bioturvallisuus käsittelee pitkälti samoja kysymyksiä kuin perinteinen karanteenipolitiikkakin.

Bioturvallisuus eroaa karanteenipolitiikasta kuitenkin kahdella merkittävällä

tavalla. Ensiksikin sen tavoitteet ovat moninaisemmat: kestävän tuotannon (huoltovarmuus, kannattavuus) ja elintarviketurvallisuuden ohella myös ympäristön sekä kulttuuriarvojen (perinteiset ruoka-aineet, maankäyttö) merkitys on tärkeä. Toiseksi, bioturvallisuustyö tähtää kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan uhkien torjunnassa: eläintautien, zoonoosien (eläimistä ihmisiin tarttuvien tautien) ja kasvintuhoojien torjunta rinnastetaan toisiinsa, uhkia pyritään torjumaan usealla eri tasolla ja valinnat eri uhkien välillä pyritään tekemään läpinäkyvästi tärkeysjärjestyksessä. Bioturvallisuus painottaa myös ongelman yhteisyyttä – ongelmia ja niiden vaikutuksia pyritään vähentämään laajalla yhteistoiminnalla.

Bioturvallisuuden ajankohtaisuus liittyy globalisaatioon, joka tarjoaa taudeille ja tuholaisille ennennäkemättömän mahdollisuuden siirtyä nopeasti ja tehokkaasti uusiin paikkoihin turismin, liikennevälineiden sekä kauppatavaran välityksellä. Vuonna 2005 erityisesti lintuinfluenssa oli esillä maatalouteen liittyvänä mahdollisesti hyvin vaarallisena tautina. Tällaiset taudit ovat merkittäviä, sillä vaikka pandemian (maailmanlaajuisen epidemian) syntyminen pystyttäisiin estämään, taloudelliset vaikutukset maataloustuotantoon ja kansainväliseen kauppaan voivat olla merkittäviä. Erityisesti köyhissä maissa esimerkiksi kylän kaikkien lintujen lopettaminen on taloudellisesti ja ravitsemuksellisesti erittäin merkittävä tekijä.

Bioturvallisuuden taloudelliset vaikutukset

Yhteiskunnalliset kustannukset bioturvallisuuspolitiikan epäonnistuessa voivat olla merkittäviä. Suu- ja sorkkatauti-epidemia maksoi Britannialle miljardeja euroja, ja hiljattain arvioitiin vuoden kestävän lintuinfluenssapandemian voivan aiheuttaa 800 miljardin dollarin kustannukset. Kansainvälisen yhteisön huolta viestittää sen val-

mius avata rahahanojaan ongelman leviämisen estämiseksi. On vain arvailtavissa, onko motiivina aito auttamishalu vai pelko tappavan ongelman siirtymisestä länsimaihin.

Bioturvallisuudelle ovat ominaisia uhkien ulkoisvaikutukset sekä niiden torjunnan julkishyödykeluonne. Yksittäisten toimijoiden rooli on merkittävä bioturvallisuuden rapauttajana – kuka hyvänsä voi vaarantaa sen esimerkiksi tuodessaan maahan lemmikkieläimen ilman asianmukaisia karanteenitoimenpiteitä. Yksittäisen ihmisen toiminta tuottaa näin haitallisen ulkoisvaikutuksen, joka heikentää bioturvallisuutta. Torjunnan hyödyt lankeavat kaikille, kun taas sen kustannukset koituvat sen suorittajalle. Tästä johtuen markkinat eivät tuota torjuntaa riittävässä määrin, ja julkisen vallan rooli bioturvallisuuden tuottajana korostuu.

Yhteiskunnan resurssit ovat kuitenkin rajallisia. Sen on ratkaistava, kuinka paljon bioturvallisuuteen kannattaa panostaa ja miten bioturvallisuuteen käytetyt resurssit kannattaa suunnata parhaan mahdollisen lopputuloksen saavuttamiseksi. Tähän sisältyy päätöksiä siitä, mitä lajeja ja tauteja ensisijaisesti vastustetaan, mitkä keinot ovat kaikkein kustannustehokkaimpia sekä miten toiminnan hyödyt ja kustannukset jakautuvat yhteiskunnassa.

Politiikkatoimenpiteet haasteellisia

Vaikka jonkin lajin torjunta olisi taloudellisesti kannattavaa (hyödyt ovat kustannuksia suuremmat), toimenpide ei välttämättä ole taloudellisesti järkevä, jos rajalliset resurssit johtavat jonkin vielä haitallisemmän lajin riittämättömään torjuntaan. Toisaalta haasteita tuo lajien ja tautien asettaminen torjuntajärjestykseen – kaikille organismeille ei ole mahdollista tehdä kattavia kustannushyötylaskelmia. Myös hajautettu vastuu eri hallintoviranomaisten kesken sekä useat epävarmuustekijät hankaloittavat optimipolitiikan muodostamista.

Bioturvallisuuspolitiikkaa muodostettaessa on huomioitava mahdollisten riskien lisäksi erilaiset kansainväliset sopimukset. Näistä ehkä merkityksellisin on maailman kauppajärjestö WTO:n sopimus terveys- ja kasvinsuojelutoimista (SPS-sopimus), mikä mahdollistaa ihmisten, eläinten ja kasvien terveyden sekä ekosysteemien suojelemisen kansainvälistä kauppaa rajoittavilla toimenpiteillä. Toimenpiteiden tulee perustua tieteelliseen näyttöön ja kohdella kaikkia kauppakumppaneita samalla tavalla, eivätkä ne saa rajoittaa kauppaa enemmän kuin on tarpeellista. Tutkimus on nostanut esiin esimerkkejä, joissa merkityksellisen tuntuinen uhka länsimaissa johtaa kauppaa rajoittaviin standardeihin, jotka saattavat välillisesti aiheuttaa merkittäviä toimeentulo- ja terveysongelmia esimerkiksi Afrikassa.

Bioturvallisuuden merkitys maailmassa tulee kasvamaan jatkossa. Huoltovarmuuden turvaaminen tahallisesti ja tahattomasti levitettyjä tauteja ja tuholaisia vastaan on jo itsessään turvallisuuspoliittinen kysymys, mutta pienemmässäkin mittakaavassa bioturvallisuus vaikuttaa merkittävästi myös maataloustuotannon kannattavuuteen, ympäristön tilaan sekä kuluttajien ja veronmaksajien rahapusseihin.

5.5. Muutospaineet maatalouden ympäristöpolitiikassa

Maatalouden ympäristöpolitiikalle aiheuttavat muutospaineita sekä yhteiskunnalliset että ympäristössämme tapahtuvat muutokset. Ympäristötukijärjestelmä ja yleinen ympäristötietoisuuden kasvu ovat muokanneet myös viljelijöiden asenteita. Kuluttajien valvutuneisuus on kasvanut, mikä osaltaan painostaa EU:ta uudistamaan maatalouspolitiikkaansa yleisten mielipiteiden suuntaiseksi. Globaalissa yhteiskunnassa myös maailman kauppajärjestö WTO:n jäsenyyteen liittyvien velvoitteiden täyttäminen sitoo EU:ta tuotantotukien uudistamiseen.

CAP-uudistuksen toimeenpanon ja ohjelmakauteen 2007–2013 valmistautumisen myötä monivaikutteisen maatalouden käsite on edelleen ajankohtainen. Tukien irrottaminen tuotannosta ja muuttaminen tilatuiksi toi mukanaan täydentävät ehdot, jotka edellyttävät maatalousmaan säilyttämistä ympäristön kannalta hyvässä kasvukunnossa.

Vesipuitedirektiivin toimeenpanossa tulee korostumaan hajakuormituksen vähentäminen, mikä asettaa haasteita maataloudelle. Jo pelkästään vesistöihin varastoituneet ravinteet huonontavat niiden tilaa vielä vuosien ajan. Luonnon monimuotoisuuden säilymistä ei ole pystytty turvaamaan nykyisen muotoisella ympäristötukijärjestelmällä. Ilmastolliset muutokset vaikuttavat eri tuotantokasvien välisiin kannattavuussuhteisiin ja lisäävät riskiä uusien tautien ja tuholaisien leviämisestä. Bioturvallisuuden hoitaminen kansallisella tasolla järkevästi korostuu entisestään tulevaisuudessa.

Luomu- ja muuntogeenisen tuotannon kehityskulut tarjoavat sekä uhkia että mahdollisuuksia. Muuntogeenisiä viljelykasveja ei Suomessa tällä hetkellä ole kaupallisessa viljelyssä. Asiantuntijoiden tulevaisuudenkuvia kartoittavan tutkimuksen mukaan niiden tulo näyttää silti todennäköiseltä vuoteen 2010–12 mennessä. Suurena haasteena onkin selvittää, kuinka eri tuotantomenetelmien rinnakkaiselo pystytään järjestämään yhteiskunnan tarpeita tyydyttävällä tavalla.

Mahdollisuuksia tuovat myös maa-seutulunnon käyttö virkistys- ja matkailukäytössä sekä bioenergian tuotantomahdollisuudet. Vuonna 2006 tutkimukseen on nousemassa myös uusia mielenkiintoisia teemoja, kuten ympäristöindikaattorit, vihreä BKT, uusien politiikkatoimien yhteensovittaminen sekä laajemmat vesistövaikutukset. Näiden ja muiden ajankohtaisten ympäristökysymysten tarkastelussa on vielä paljon tekemistä.

Ympäristötuen uudistaminen

Kauko Koikkalainen

Maa- ja metsätalousministeriö asetti vuoden 2004 lopussa työryhmän valmistelemaan kansallista strategiasuunnitelmaa maaseudun kehittämisohjelmien toimeenpanemiseksi ohjelmakaudella 2007–2013. Strategiaryhmän tehtävänä on sovittaa eri valmisteluryhmissä valmistellut tukijärjestelmät Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaksi. Ympäristötuki on ohjelmaan sisällytettävistä toiminista ainut kaikille jäsenmaille pakollinen toimenpide.

Ympäristötuen valmistelu

Maa- ja metsätalousministeriö asetti työryhmän helmikuussa 2005 valmistelemaan ehdotusta Manner-Suomen ympäristötukijärjestelmäksi vuosille 2007–2013. Työryhmässä on edustus maa- ja metsätalousministeriöstä, valtiovarainministeriöstä, ympäristöministeriöstä, ympäristö- sekä työvoima- ja elinkeinokeskuksista, tutkimuslaitoksesta, tuottajaliitoista sekä neuvonta- ja ympäristöjärjestöistä. Työryhmän tulee laatia myös ehdotus ympäristötuen seurannan ja arvioinnin järjestämisestä sekä seuranta- ja arviointi-indikaattoreista. Valmisteluryhmän ehdotuksen tulee sisältää arvio maatalousympäristön nykytilasta, ympäristötuen tavoitteista, kuvaus ehdotetuista toimenpiteistä, niiden tavoitteista ja arvioituista vaikutuksista sekä arvio toimenpiteiden aiheuttamista kustannuksista ja tukitasoista. Lisäksi valmisteluryhmän tulee laatia ehdotus mahdollisesti käyttöön otettavista ei-tuotannollisten investointien tuesta sekä maa- ja metsätalousalueiden Natura 2000 -tuesta.

Työryhmän aloittaessa työtään maaliskuun alussa 2005 EU:n maaseudun kehittämisasetuksen valmistelu oli vielä joiltakin osin kesken ja ohjelman rahoituskehys oli hyväksymättä. Kehittämisasetuksen sisällön päälinjoista oli kuitenkin sovittu, joten työryhmällä oli selkeä kuva uuden ohjelmakauden suuntaviivoista. Edelliseen ohjelmakauteen verrattuna suurimpia muutoksia ympäristötuen osalta on se, että toimenpiteiden on ylitettävä yhteisen maatalouspolitiikan uudistukseen liitettyjen ns. täydentävien ehtojen vaatimukset, kun nykyisessä järjestelmässä lähtötasona on ”tavanomainen hyvä maatalouskäytäntö”. Lisäksi kasvinsuojeluaineiden ja lannoitteiden käytölle tulee asettaa rajat, joiden yli menevät toimet voidaan korvata.

Sitoumuksista voidaan tehdä 5–7-vuotisia ja perustelluissa tapauksissa pitempiäkin. Eriyistapauksissa tukea voidaan maksaa myös muille toimijoille kuin viljelijöille. Ympäristötuen saajille voidaan korvata toimenpiteistä aiheutuneet kustannukset ja tulonmenetykset sekä maksaa toimenpiteiden käyttöönotosta aiheutuvia transaktiokustannuksia, mutta edellisessä ohjelmassa mukana olevaa kannustinosaa tuessa ei enää ole.

Uuden tukijärjestelmän rakenne

Uuden ympäristötuen yleistavoitteet säilyvät samansuuntaisina kuin nykyisessäkin ohjelmassa eli tärkeimpänä on vesiensuojelu unohtamatta kuitenkin luonnon monimuotoisuutta ja maisemaa. Tuen kattavuus ja tulovaikutukset ovat myös valmistelussa esille nousseita teemoja. Ympäristötuelle halutaan vaikuttavuutta toimenpiteitä tarkentamalla ja alueellista kohdentamista lisäämällä.

Ensimmäinen luonnos ehdotukseksi maatalouden ympäristötukijärjestelmästä vuosille 2007–2013, ei-tuotannollisten investointien tuesta, Natura 2000-tuista ja vesipuitedirektiivin toteuttamiseen liittyvistä tuista lähti lausuntokierrokselle marraskuun alussa 2005. Luonnos oli rakenteeltaan samankaltainen kuin nykyinen ohjelma. Toimenpiteet jakautuvat kaikille ohjelmaan liittyville pakollisiin perustoimenpiteisiin, niitä täydentäviin lisätoimenpiteisiin ja vaativampiin erityistoimenpiteisiin.

Puutarhaviilijöille on omat lisätoimenpiteensä kuten nykyisessä ohjelmassakin. Puutarhaviilijöille säädetään myös kasviryhmäkohtaiset typpi- ja fosforilannoitusrajat. Perustoimenpiteissä suurimmat muutokset nykyiseen ohjelmaan verrattuna ovat pakollisten koulutusten ja kasvinsuojeluoppaiden hankkimisen poistuminen. Myös jako kotieläintilan ja kasvinviljelytilan toimenpiteisiin poistuu.

Typpilannoitusvaatimusten osalta ehdotus merkitsee siirtymistä nykyisin lisätoimenpiteenä olleeseen tarkennettu lannoitus-tyyppiseen järjestelmään, jossa kasvin tarvitsema ravinnemäärä otetaan paremmin huomioon entiseen peruslannoitustasoon verrattuna. Fosforilannoitusvaatimukset kiristyvät kotieläintiloilla lannan sisältämän fosforin käyttökelpoisuusprosentin noston seurauksena. Lisäyksenä edellisen ohjelman perustoimenpiteisiin on kalkituksesta huolehtiminen ja maatilalla monimuotoisuuskohteiden kartoittaminen. Tukioikeuskesannot tulevat myös ympäristötuen piiriin. Perustoimenpiteiden tukitaso arvioidaan olevan noin 90 euroa hehtaarilta.

Lisätoimenpiteiden osalta muutos on suurempi. Vanhoista lisätoimenpiteistä ohjelmaluonnokseen jäi ainoastaan peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys. Sekin poikkeaa sisällöltään jonkin verran nykyisen ohjelman toimenpiteistä.

Tuotantoeläinten hyvinvoinnin edistämiseksi suunnitellaan omaa tukijärjestelmäänsä, eikä kotieläintilan lisätoimenpiteitä ole ollut enää mahdollista valita vanhassa järjestelmässäkään vuoden 2004 jälkeen. Uusiksi lisätoimenpiteiksi ehdotetaan vähennettyä lannoitusta, typpilannoituksen tarkentamista liukoisen typen mittauksen avulla, lannan levitystä kasvukaudella, ravinnetasotoimenpidettä ja peltojen kasvukunnon kartoitusta. Toimenpiteiden tukitasojen on arvioitu olevan 10–30 euroa/ha.

Erityistukisopimukset ovat pääosin nykyisen ohjelman toimenpiteiden mukaisia. Perinnebiotooppien ja kosteikkojen hoitosopimukset säilyisivät nykyiseen tapaan ympäristötuen erityistuenä. Luomutuotannossa nykyisin käytössä olevaa siirtymävaihetukisopimusta ja luomusopimusta ehdotetaan yhdistettäväksi yhdeksi sopimustyyppiksi ja vuonna 2005 käyttöön otettua luomukotieläinsopimustyyppiä ehdotetaan jatkettavaksi.

Ei-tuotannollisten investointien kautta esitetään tuettavaksi monivaikutteisen kosteikon perustamista ja perinnebiotooppien alkuraivausta ja aitaamista. Aikaisemmissa ohjelmissa ei vastaavaa tukimuotoa ole ollut. Pelto- ja maatalousalueiden Natura 2000-alueiden hoitoa ehdotetaan jatkettavaksi ympäristötuen erityistuenä nykyisen käytännön mukaisesti. Vesipuitedirektiivin toteuttamiseen liittyvien tukien valmistelu ei vielä ole lähtenyt käyntiin, koska vesienhoitosuunnitelmat valmistuvat vasta vuonna 2009 ja maaseudun kehittämissuunnitelma on tarkoitus ottaa käyttöön 1.1.2007. Ympäristötukijärjestelmä tulee olemaan kuitenkin pääasiallinen keino vesipuitedirektiivin tavoitteiden saavuttamisessa.

Ympäristötukiohjelmaluonnos jätettiin strategiaryhmän käsiteltäväksi helmikuun 2006 lopussa, joskin valmistelutyöryhmän jäsenten näkökannat poikkesivat toisistaan joidenkin asioiden suhteen (mm. lannoitus ja kalkitus, talviaikainen kasvipeitteisyys, luonnon monimuotoisuus ja maisema, lannan levitys kasvukaudella, luonnonmukainen tuotanto ja Leader-toimintatapa). Valmistelutyöryhmä jatkaa työtään kevään aikana tavoitteenaan yksimielinen ohjelmaluonnos.

6. MAASEUTU- JA ALUEPOLITIikka

Maaseutu- ja aluepolitiikalla pyritään parantamaan elämisen edellytyksiä ja lisäämään hyvinvointia maaseudulla sekä hillitsemään maaltamuuttoa. Suomen maaseutua ja alueita yleisemminkin kehitetään sekä EU:n osittain rahoittamalla että kansallisesti rahoitetuilla alueellisilla kehittämisohjelmilla hallinnon eri tasoilla. Valtakunnallinen maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma yhdistää ja suuntaa sekä julkisen ja yksityisen sektorin että kansalaisyhteiskunnan toimia maaseudun kehittämiseksi. Alueelliset rakennekehitysohjelmat kuten Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmat (kehityksestä jälkeen jääneiden alueiden tukeminen) ja ALMA (Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma tavoite 1-alueiden ulkopuolelle) sekä yhteisöaloitteet kuten Interreg (rajat ylittävä, valtioiden ja alueiden välinen yhteistyö) muodostuvat laajoista maakunnallisista ja ylimaakunnallisista kehittämishankkeista. Seututason kehityksestä vastaavat paikalliset toimintaryhmät, joita rahoitetaan EU-osarahoitteisesti LEADER+ -ohjelmasta, tavoite 1-ohjelmista, ALMA:sta sekä kansallisesti POMO+ -ohjelmasta (Paikallisen omaehtoisuuden maaseutuohjelma). Myös kaupunkiseutujen elinvoimaan tähtäävällä aluekeskusohjelmalla on vaikutusta maaseutukehitykseen.

Alueellinen kehittäminen perustuu alueen omiin tarpeisiin ja tavoitteisiin sekä alueen omiin investointeihin, luonnonvaroihin, inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan sekä kykyyn houkutelua ulkopuolisia investointeja. Alueellisia kehittämisohjelmia käytetään yhteiskunnan tuen kanavoimisessa alueiden ongelmien ratkaisemiseen sekä kehityksen vauhdittamiseen ja jännevöittämiseen. Ohjelmilla pyritään aktivoimaan alueiden omia kehittämispyrkimyksiä. Ohjelmia toteutetaan hankkeilla, jotka voivat olla kohdealuetta tukevia elinkeinollisia tai yhteisöllisiä kehittämishankkeita tai yksit-

täistä yritystä tukevia investointeja ja avustuksia (yritystuet).

Paikallinen maaseudun kehittäminen on yksi osa maaseutu- ja aluepolitiikkaa ja maaseutualueiden kokonaisvaltaista kehittämistä. Seuraavaksi tarkastellaan paikallisen maaseudun kehittämisen toimintatapoja ja politiikkavälineitä. Paikallinen maaseudun kehittäminen jaetaan tässä kylätoimintaan, paikallisiin toimintaryhmiin sekä aluekeskusten antiin maaseutukehityksessä.

6.1. Maaseudun paikallinen kehittäminen

Paikallisen kehittämisen juuret ovat talkoo- ja kylätoiminnassa sekä monipuolisessa ja vilkkaassa yhdistystoiminnassa. Maaseudun asukkaat ovat perinteisesti nähneet sekä tuotannollisen että yhteisöllisen järjestyksen olennaiseksi keinoksi vaikuttaa oman alueen ja elinkeinon kehittämiseen. Tämä on auttanut Suomea hyödyntämään EU:hun liittymisen mukanaan tuomia paikallisen kehittämisen uusia mahdollisuuksia alue- ja maaseutupolitiikassa ja -kehittämisessä.

Paikallisen kehittämisen näkökulma on vahva Suomen maaseutupolitiikassa. Lähtökohtana on ajatus, että asukkaat ovat oman alueensa kehittämisen parhaita asiantuntijoita. Paikallislähtöisessä kehittämisessä pyritään saamaan liikkeelle paikallisia ruohonjuuritason toimijoita ja edistämään osallistuvaa päätöksentekoa alueella, jotta aluekehittämisen toteutuksen vastuuta voidaan siirtää paikallisille ihmisille. Paikallislähtöinen kehittäminen noudattaa niin sanottua bottom up-periaatetta, jolla tarkoitetaan alhaalta ruohonjuuritasolta ylöspäin suuntautuvaa alueen kehittämistä.

6.2. Kylätoiminta

Kylätoiminta on tärkeä maaseudun asukkaiden organisoitumisen muoto. Kylien yhteisöllinen kehittäminen on myös yksi maaseutukehittämisen painopiste. Yhteisöllinen kehittäminen tarkoittaa kyläläisten toimintaa yhdessä yhteisten asioiden eteen: aloitteen ottamista omiin käsiin sekä valtaa ja vastuuta oman kylän kehittämisestä. Kylätoiminnalla on paljon vahvuuksia. Se hyödyttää nimenomaan paikallisia ihmisiä ja toimijoita. Toiminta on joustavaa ja avointa paikallisille tarpeille. Kylät työskentelevät juuri omien tarpeidensa mukaisesti. Lisäksi kylätoiminta on laaja-alaista, se ei sulje mitään olennaista kylään liittyvää asiaa toiminnan ulkopuolelle. Kylätoiminnan rooli paikallisessa kehittämisessä on entistä keskeisempi silloin, kun valtion ja kuntien rahoituspohja heikkenee, kuntien koko kasvaa ja byrokratia, tehtävien sektoroituminen sekä yksityistäminen lisääntyvät.

Vielä 1970-luvun puolivälissä omaehtoinen kylätoiminta oli Suomessa varsin vähäistä. Kylätoiminta käynnistyi todenteolla 1970-luvun loppupuolella radikaalina ja voimakkaana liikkeenä maaltapakoa, väestön ja politiikan keskittämistä sekä palvelujen vähentymistä vastaan. Kylätoiminnan kehitys on tämän jälkeen ollut nopeaa.

Ensimmäiset kylätoimikunnat perustettiin vuonna 1965. Kylätoimikuntien perustamisen taustalla oli koordinaation tarve ja ajatus kylän kokonaisvaltaisesta kehittämisestä. 1970- ja 1980-luvuilla kylätoimikuntia perustettiin kiivaaseen tahtiin. 1980-luvun puoliväliin mennessä kylätoimikuntia oli yli 2 000 ja vuoteen 1990 mennessä niitä oli jo 3 000. Marraskuussa 2005 kylätoimikuntia oli noin 3 800. Luku on suuri, sillä Suomessa on kaikkineen runsaat 4 000 kylää ja monet toimikunnat kattavat useamman kuin yhden kylän. Kylätoimikunnissa on mukana suoraan noin 40 000 henkilöä ja vielä useampia välillisesti.

Monet kylätoimikunnat ovat vakiin-

nuttaneet asemansa lakisäateisinä yhteisöinä eli kyläyhdistyksinä. Taustalla on ajatus, että kylien ja kuntien suunnittelua tulisi yhtenäistää. Yhdistysmuoto on tärkeä, jotta ryhmät voivat käyttää julkista rahoitusta. Marraskuussa 2005 rekisteröityjä kyläyhdistyksiä oli 2 400 ja rekisteröimättömiä kyläyhdistyksiä 1 390. Kylätoimikuntia rekisteröityy jatkuvasti kyläyhdistyksiksi.

Kylätoiminnan voidaan katsoa jakautuneen perinteiseen ja uuteen kylätoimintaan tai ensimmäisen ja toisen polven kylätoimintaan. Ensimmäisen polven kylätoimintana voidaan pitää kylien etujen valvontaa sekä viihtyvyyteen ja vapaa-aikaan keskittyvää toimintaa, jolla on pitkät perinteet. Toisen polven kylätoimintana pidetään erilaisten hankkeiden kautta kylä, niiden ympäristöä sekä palveluja ja elinkeinoja kehittävää toimintaa. Esimerkkinä uudesta kylätoiminnasta on kyläyhdistysten aktiivinen panos paikallisten toimintaryhmien työssä.

6.3. Paikalliset toimintaryhmät

Paikalliset toimintaryhmät ovat rekisteröityjä alueellisia maaseudun kehittämissuunnitelmia, jotka kannustavat maaseudun asukkaita kehittämään omaa aluettaan, lisäämään sen viihtyisyyttä sekä synnyttämään työpaikkoja ja yrityksiä. Ryhmä toteuttaa laajaan osallistavaan ideointi- ja neuvotteluprosessiin pohjautuvaa alueellista kehittämissuunnitelmaa, joka on laadittu EU:n ohjelmakaudeksi kerrallaan. Tällä hetkellä toteutetaan vuosille 2000–2006 tehtyä kehittämissuunnitelmaa. Alueen toimijat ovat toimintaryhmän johdolla tehneet ehdotuksen myös ohjelmakauden 2007–2013 uudeksi paikalliseksi maaseudun kehittämissuunnitelmaksi. Suunnitelman tekeminen on toiminnan perusta, koska siinä nostetaan esiin paikallisten asukkaiden ja toimijoiden tarpeet ja toiveet sekä sitoutetaan heitä alueensa kehittämiseen.

Toimintaryhmätyön periaatteet:

- Toimintaryhmät ovat kaikille avoimia rekisteröityjä maaseudun kehittämissyhdistyksiä.
- Hallitusten kolmikantaperiaate: 1/3 kunnallisia luottamus- ja virkamiehiä, 1/3 yhdistysten ja yritysten edustajia ja 1/3 maaseudun yksittäisiä asukkaita
- Toiminta perustuu yhdessä alueen asukkaiden kanssa laadittuun kehittämissuunnitelmaan
- Alueen kunnat ovat sitoutuneet ryhmän toimintaan.
- Toimintaryhmät tekevät hankkeista rahoituspäätökset, joiden laillisuustarkistus on TE-keskuksilla.

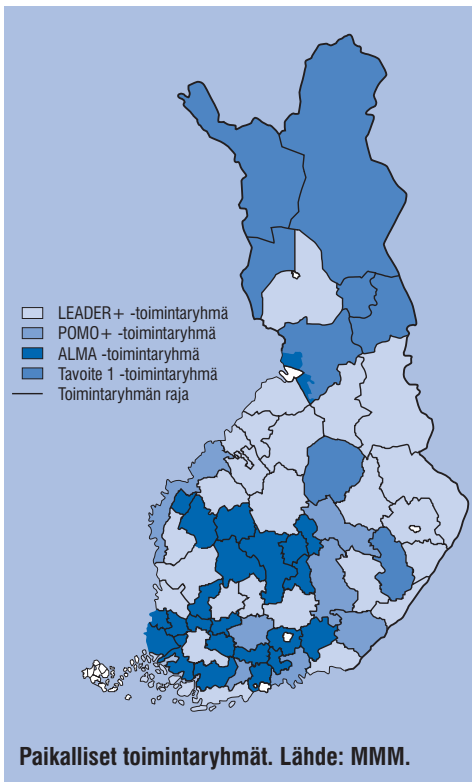
Suunnitelman pohjalta yksityiset henkilöt, yritykset ja yhteisöt voivat tehdä hanke-suunnitelmia, joita toimintaryhmä rahoittaa. Ryhmien hallituksissa istuvat alueen kuntien, yhdistysten ja yritysten sekä yksityisten ihmisten edustajat ns. kolmikantaperiaatteen mukaisesti.

Suomi on ainoa maa, jossa paikallisten toimintaryhmien hallitusten on noudatettava kolmikantaperiaatetta. Muissa maissa vaatimuksena on ainoastaan, että toimintaryhmien päätöksentekoaikavälissä eli hallituksessa on oltava vähintään puolet

muita kuin viranomaisedustajia. Suomessa viranomaisedustajia ovat kunnalliset luottamus- ja virkamiehet, joita on hallituksen edustajista kolmannes. Suomi eroaa muista toimintaryhmämaista myös siten, että hallituksessa tulee olla edustettuna maaseudun paikalliset asukkaat. Pyrkimyksenä on yhä enemmän ruohonjuuritasolta lähtevä maaseudun kehittäminen. Tästä Suomi onkin saanut kiitosta.

Toimintaryhmätyö lähti liikkeelle vuonna 1995 Suomen liittyttyä EU:iin. Tällöin maassamme käynnistettiin LEADER II-ohjelma ja vastaava kansallinen POMO-ohjelma. Hyvät tulokset ja innostavat kokemukset siivittivät toiminnan laajentamista koko maan kattavaksi kuluvalle ohjelmakaudella. Suomen lisäksi vain Irlannissa toimintaryhmätyö on näin kattavaa.

Suomessa on 58 paikallista toimintaryhmää. Paikallisen toimintaryhmän toiminta-alueen koko vaihtelee 1 000 km²:stä 49 000 km²:iin alueen asukasmäärän vaihdeltaessa 14 000 henkilöstä 80 000 henkilöön. Keskimäärin toiminta-alue on suunnilleen seutukunnan ja reilun 40 000 asukkaan kokoinen. Toimintaryhmiä rahoitetaan eri lähteistä. Tärkein rahoituslähde ovat EU-osarahoitteiset kehittämissuunnitelmat. Nykyisellä EU:n ohjelmakaudella 2000–2006 kaikkien maamme toimintaryhmien julkinen rahoitus on noin 220 miljoonaa euroa, josta EU:n rahoitusta on 85 miljoonaa, valtion rahoitusta 90 miljoonaa euroa ja loput 20 % kunta-rahoitusta. Lisäksi kaikki toimintaryhmät hankkivat yksityistä rahoitusta. Keskimäärin yhden toimintaryhmän rahoitus koko ohjelmakaudelle on 3,9 miljoonaa euroa.

Toimintaryhmät kattavat koko Manner-Suomen maa-alueet suurempien kaupunkien kaava-alueita ja muutamaa yksittäistä kuntaa lukuun ottamatta. Toimintaryhmien alueiden kunnilla on merkittävä rooli hallitustyöskentelyn ohella myös hankkeiden osarahoittajina. Hankkeiden toteuttajat osallistuvat myös aina itse kustannuksiin joko talkootyön, materiaalien tai oman rahoituksen avulla.

Hankkeiden kirjo kuvastaa alueiden luovaa mielikuvitusta ja innovatiivisuutta. Ensinnäkin keskeinen kehittämisen kenttä ovat erilaiset yhteisölliset hankkeet. Usein lähdetään liikkeelle yhteisen ympäristön parantamisesta ja yhteisten kokoontumistilojen kunnostamisesta. Tästä seuraa luontevasti myös maaseudun elinkeinoin liittyvien kehittämishankkeiden ideointi. Hyvät liikeideat jalostuvat vuorostaan investoinneiksi ja uudeksi liiketoiminnaksi. Alueen elinkeinoelämää taas vauhditetaan erilaisilla, yritysryhmille suunnatuilla koulutus-, verkostoitumis- ja markkinointihankkeilla. Lisäksi yksittäisille yrityksille voidaan myöntää tukea investointeihin, toiminnan kehittämiseen sekä myös liiketoiminnan käynnistämiseen.

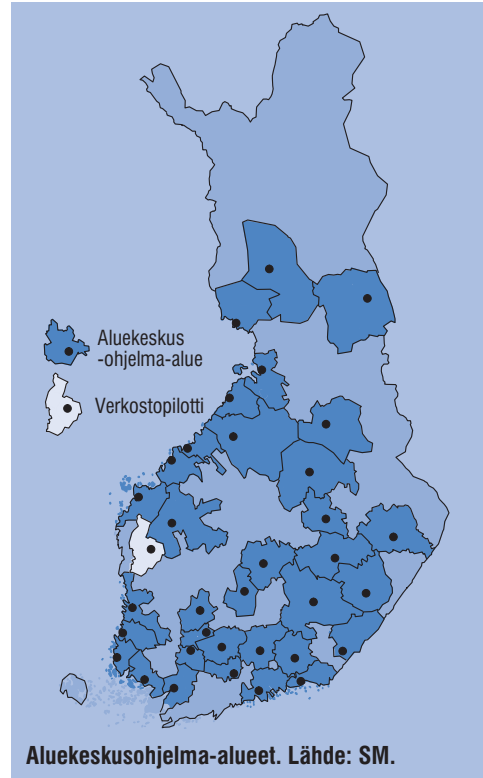
Toimintaryhmien keskeisin tehtävä on uusien kehittämisideoiden ja uusien kehittäjien löytäminen ja saaminen liikkeelle, mahdollisuuksien tarjoaminen sekä laajempien kehittämistoimien alullepano ja kannustus. Parhaimmillaan toimintaryhmät vaikuttavat monipuolisesti alueensa talouteen. Suoraa vaikutusta on uusien työpaikkojen ja yritysten luominen, sekä uusien investointien, uusien asukkaiden ja matkailijoiden houkuttelemisen alueelle. Tämä kasvattaa verotuloja sekä lisää palvelujen kysyntää alueella. Toimintaryhmät luovat myös uusia ratkaisuja palvelujen tarjoamiseksi kaikille asukkaille. Toimintaryhmillä on suuri merkitys sosiaalisen pääoman, yhteisöllisyyden ja yhteistyön kasvattamisessa. Tämä toimii pohjana erilaisille elinkeinon kehittämishankkeille sekä vaikuttaa alueen vetovoimaisuuteen

ja asukasmäärän kehitykseen. Tällä tavoin toimintaryhmyö tähtää kestäviin, usein vasta viiveellä näkyviin aluetaloudellisiin vaikutuksiin.

Kehittämisohjelmien arvioinnit ovat osoittaneet, että paikalliset toimintaryhmät ovat toimintatapana ja osana maaseutupolitiikkaa saaneet aikaan merkittäviä tuloksia ja tuottaneet lisäarvoa. Toimintaryhmien vaikutukset näkyvät suorien elinkeinollisten vaikutusten lisäksi merkittävästi myös erityisesti inhimillisen ja sosiaalisen pääoman karttumisessa.

6.4. Aluekeskusohjelma maaseudun kehittämisessä

Aluekeskusohjelma on hallituksen kaupunkipoliittinen kehittämisohjelma, jota toteutetaan vuoden 2006 loppuun. Ohjelmatyö käynnistyi vuoden 2002 alusta, ja uudella ohjelmalla jatketaan vuoden 2007

alusta. Aluekeskusohjelman tavoitteena on erikokoisten kaupunkiseutujen omiin vahvuuksiin, osaamiseen ja yhteistyöhön perustuvan, nykyistä tasapainoisemman aluerakenteen vahvistaminen. Lähtökoh-tana ovat toiminnallisesti luontevat, työssäkäyntiin, asumiseen, palvelujen tuottamiseen ja kysyntään perustuvat alueet, joita aluekeskusohjelmassa kutsutaan aluekeskuseduiksi tai -ohjelma-alueiksi. Aluekeskusohjelma muodostuu 35:sta ohjelma-alueesta.

Aluekeskusohjelman tavoite on tuoda elinvoimaa kaupunkiseuduille, millä on myönteistä vaikutusta myös maaseutualueiden kehitykseen. Nykyinen hallitusohjelma edellyttää aluekeskustyöltä aikaisempaa enemmän vetoapua myös keskusten reuna-alueille eli käytännössä maaseutumaisemmille alueille. Raahen seudun aluekeskusohjelmassa on ainoana aluekeskusohjelmana maaseudun kehittämissosio, jossa on edetty yli odotusten, tuloksina mm. maaseutuprofessori, MTT:n perunantutkimuksen vahvistuminen huippuyksikkönä sekä maaseudun kehittämisen osajaverkosto Oras. Aluekeskuseduista ainoan selkeästi maaseutumaisen alueen, Kauhajoen seudun verkostopilotti on hiljattain julkaistussa arvioinnissa nostettu esimerkiksi eri toimijoiden voimavarat yhdistävästä, dynaamisesti kehittyvästä ja elinvoimaisesta alueesta. Aluekeskusohjelman ainoana verkostopilottina ohjelman toteutuksessa painottuukin kumppanuuteen perustuva kehittämistoiminta, jossa keskeistä on alueen eri toimijoiden ja kehittämistahojen tiivis yhteistyö.

Maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutuksen kehittämisessä aluekeskusten sekä toimintaryhmien yhteistyöstä on saatu kaikkia osapuolia hyödyttäneitä kokemuksia. Kuitenkin useilla seuduilla on ilmennyt jännitteitä kaupunki–maaseutu-akselilla. Aluekeskusohjelma on herättänyt keskustelua alue- ja maaseutupolitiikan suhteesta sekä maaseutualueiden kaksijakoisesta kehityksestä häviäjiin ja voittajiin.

6.5. Paikallistason kehittäminen maaseudun voimavarana

Vankka paikallisen yhteistoiminnan perinne on auttanut Suomea hyödyntämään tehokkaasti EU:hun liittymisen mukanaan tuomia paikallisen kehittämisen uusia mahdollisuuksia alue- ja maaseutupolitiikassa ja maaseutualueiden kehittämisessä.

Suomessa tehdään kansainvälisesti huomiota herättävää työtä maaseudun kehittämiseksi paikallisten toimintaryhmien avulla. Toimintaryhmät muodostavat merkittävän henkisen ja taloudellisen kehittämisresurssin omilla alueillaan. Käyttöön saadaan paikallinen tietämys, monipuoliset tiedot ja taidot sekä yhteinen talkootyö, jotka saattaisivat jäädä hyödyntämättä ilman paikallisten toimintaryhmien antamia mahdollisuuksia. Lukuisilla hankkeilla edistetään asukkaiden itsensä tärkeiksi kokemia päämääriä. Paikallisten toimintaryhmien merkitys on tunnustettu myös ohjelma-arvioinneissa. Aluekeskusohjelman kärki on keskusseutujen kehittämisessä, mutta näyttöä on myös myönteisistä maaseutuvaikutuksista. Tämä edellyttää kuitenkin maaseudun ja kaupunki–maaseutu-vuorovaikutuksen nostamista merkittävään rooliin seudun kehittämisessä.

Paikallinen aluekehittäminen etenkin ruohonjuuritasolta lähtevänä toimintatapana on saanut laajalti kiitosta. Hyvät tulokset puhuvat liikkeelle lähteneen paikallisen maaseudun kehittämisen jatkamisen puolesta. Kuitenkin paikallisessa maaseudun kehittämisessä on ollut nähtävissä myös toimijoiden uupumista, mihin voivat olla syynä esimerkiksi tiettyjen avaintoimijoiden suuri, usein vapaaehtoisuuteen ja talkootyöhön perustuva panostus alueensa kehittämiseen sekä epävarmuus hankerahoituksen ja muiden resurssien saannista ja jatkuvuudesta. Tämä muodostaa uhan paikallisen maaseudun kehittämisen jatkuvuudelle ja kestävyydelle.

Maaseutu kuntapolitiikassa

Ella Mustakangas

Ohjelmaperusteinen toimeenpano on kunnissa merkinnyt kehittämisen hajautumista. Omaehtoinen kehittämisote ja paikalliset toimintaryhmät ovat vahvistaneet kylien asemaa. Samaan aikaan kuntien kehittämispolitiikan muotoilua ja toimeenpanoa on siirretty seudullisille kehittäjäorganisaatioille. Myös maakunnalliset ja ylimaakunnalliset projektit vaikuttavat kunnan kehittämisen suuntiin. Kunnan kehittäminen näyttää hivuttautuvan yhtäältä kyliin, toisaalta erkaantuvan kohti seututasoa.

Kunnat ovat hyvin erilaisissa lähtötilanteissa tarttumaan maaseutupolitiikan tarjomiin välineisiin. Vaikka kuntien valtuuksia päättää omasta organisaatiostaan ja palvelujen järjestämisestä on lisätty, todellinen autonomia edellyttää myös taloudellisia voimavaroja. Taloudelliset näkökohdat eivät kuitenkaan täysin selitä kuntien roolin vaihtelua maaseutupolitiikan toimeenpanossa. Voiko kehittämistoiminnan paikallistuminen lisätä kuntien strategista pelivaraa? On esitetty ajatus, että perinteinen kuntalispolitiikka voi muuttua kuntapolitiikaksi, mikäli kunnan toiminta ja päätöksenteko laajenevat kuntaorganisaation ulkopuolelle, kunnan ja sen alueella toimivien järjestöjen ja organisaatioiden välisiin suhteisiin. Tällöin kunta voi olla verkostojen kokoaja ja alullepanija yhdessä naapurikuntien, yritysten ja muiden toimijoiden kanssa.

Strategisena solmukohtana kunnalle avautuu uusia mahdollisuuksia maaseutu-alueisiinsa nähden. Maaseudun sisällyttäminen kuntapolitiikkaan edellyttää kuitenkin muutoksia toimintatapoihin. Yhtäältä maaseutunäkökulma on tuotava seudulliseen kehittämispolitiikkaan, toisaalta on saatettava yhteen kylätoiminta ja elinkeinopolitiikka. Lisäksi maaseudun kehittämiseen vaikuttaa kunnissa erityisesti valtakunnan tason kuntapolitiikka, jossa on tällä hetkellä valmisteilla kunta- ja palvelurakenteen kokonaisuudistus. Alueellisesti ja seudullisesti toteutettava maaseutupolitiikka on sekini otettava huomioon kunnallisessa maaseutupolitiikassa.

Seutuistuminen maaseutukunnan haasteena

Seutuistumiskehitys on kunnan maaseutukehitykselle haaste, sillä seudun kasvusykykset jakautuvat kunnissa epätasaisesti. Seudun imussa kuntiin muodostuu helposti tyhjentyviä katvealueita ja vastaavasti osakeskuksia, joissa väestönkasvu edellyttää palveluinvestointeja. Seutujen kasvuvaikutukset eivät myöskään läiky kaikkiin maaseudun kuntiin. Moni maaseutukunta on pyrkinyt etsiytymään tai on etsiytymässä kuntaryppäaseen, joka parhaiten tukisi sen omaa kehitystä.

On maaseutukuntia, joissa seutu on kehittämisen lähtökohta eikä kunnan maaseutualueiden erilaistumista kyseenalaisteta. Seutulähtöinen kuntapolitiikka on vahvaa aluekeskusohjelmaan kuuluvissa kunnissa. Aluekeskusohjelma on jäntevöittänyt seutuyhteistyötä. Seutuorientaatio voi muokata kuntapolitiikkaa niin, että kunnan omien maaseutualueiden erityisongelmat jäävät vähemmälle huomiolle. Maaseutua ei myöskään nähdä kunnan strategisena vahvuutena. Toisaalta jotkut kunnat tunnistavat oman kehittämispolitiikan mahdollisuuden, eivätkä näe seutujohteista strategiaa ainoana vaihtoehtona. Tärkeää onkin huomata, että kasvukeskusajatteluun nojautuminen ja maaseutukehittäminen voivat kuulua kuntapolitiikkaan samanaikaisesti. Seutuistuvan kunnan maaseutupoliittinen haaste on, onnistutaanko maaseutu-ulottuvuus tekemään kunnassa näkyväksi ja kuljettamaan seudulliseen päätöksentekoon.

Kyläyhteisöjen kehittäminen vs. elinkeinopolitiikan ydintavoitteet

Nykykäsityksen mukaan kunnan elinkeinopolitiikka on kunnan kokonaisvaltaista kehittämistä, johon sisältyvät niin asuinympäristöstä huolehtiminen kuin tasokas palvelutuotanto. Maaseutupolitiikka tarjoaa areenan laajentaa kunnan elinkeinopolitiikkaa tämänkaltaiseksi kuntapolitiikaksi. Maaseudun kehittäminen on kuitenkin osoittautunut usein kädenväännöksi elinkeinollisen kehittämisen ja kylähankkeiden välillä. Kuntatalouden puristuksessa kylien toimilta odotetaan nopeasti konkreettisia tuloksia, kuten uuden yritystoiminnan viriämistä ja työpaikkoja.

Toisaalta kylien kyvykkyyttä arvostetaan ja kylätoiminnalle annetaan tilaa. Äärimillään tämä voi kuitenkin synnyttää juovan kunnan kehittämiseen. Jos aloitteen katsotaan olevan vain jommankumman osapuolen hallussa, maaseutua kehittää helposti joko kunta tai kenttä. Vaikka sosiaalisen pääoman ja uudenlaisen yhteistoimintakulttuurin merkitys on kunnissa lisääntyvässä määrin tiedostettu, ei kylien voimavaroja ole täysin hyödynnetty kuntien kehittämisessä. Jotta toimijoiden välille saataisiin todellista yhteistyötä, tulisi kunta ottaa mukaan kylien kehittämiseen jo kyläsuunnitelmien laadintavaiheessa.

Maaseudun kehittämistä on pirstonut kunnissa myös kehittämistyön projektillisistuminen. Se on uudistanut paitsi kuntien henkilöstön toimenkuvia myös heidän käsitteisiään toimintansa tavoitteista. Mahdollisuuksia on avautunut ennen muuta niille, jotka tuntevat hankemaailman parhaiten. Näitä ovat esimerkiksi maaseutusihitteerit, jotka usein pohjustavat maaseutuhankkeiden rahoitusta kuntien luottamushenkilöille. Yksittäisten hankkeiden strategisia kytköksiä kuntapolitiikkaan on vaikea arvioida. Silti jokainen hankepäätös linjaa osaltaan kunnan kehittämistä.

Kunta- ja palvelurakenne suuremonttiin – maaseutunäkökulma?

Vuoden 2006 alussa Suomessa oli 431 kuntaa, mutta niiden lukumäärä tulee todennäköisesti laskemaan rajusti. Syksyllä 2005 esiteltiin kolme erilaista mallia, peruskuntamalli, piirimalli ja aluekunta-lähikuntamalli, joiden pohjalta kunta- ja palvelurakennetta koskevaa lainsäädäntö pyritään uudistamaan vuoteen 2007 mennessä.

Maaseudun kehittämisen kannalta kuntarakennemuutos herättää monenlaisia kysymyksiä. Miten uusi kuntarakennemuutos muuttaa kuntaa kumppanina? Missä kunnan kehittämispolitiikkaa lopulta muotoillaan? Vastauksia ei ole vielä tarjolla. Maaseudun näkökulmasta on silti huomattava, että kuntarakennemuutos tarjoaa mahdollisuuden yksilön ja yhteisön vastuunjaon uudenlaiseen määrittelyyn. Maaseutupolitiikassa on kehitelty toimintamalleja, jotka perustuvat yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin väliseen kumppanuuteen. Näiden käytäntöjen pohjalta on myös syntynyt vaihtoehtoja palvelutuotantoa. Kuntien muutoksessa vastuunjaon määrittely julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan välillä vaatii työtä ja on sekä valtakunnan että paikallistason kuntapoliittinen kysymys.

Harvempi kuntarakenne ei takaa toimeenpanon tehokkuutta. Esimerkiksi Itä- ja Pohjois-Suomessa kuntaliitoksista ei saada pitkiä välimatkoista johtuen samanlaisia hyötyjä kuin muualla Suomessa. Näillä alueilla korostuvat todennäköisesti edelleen kuntayhteistyö sekä vaihtoehtoiset palvelutuotantomuodot ja kuntayhdistymismallit.

Lähteet

- AC Nielsenin lehdistötiedotteet.
AC Nielsen 2005. The Power of Private Label 2005. A Review of Growth Trends Around the World.
C.A.P. Monitor. A continuously up-dated information service on the CAP of the EU. Agra Europe.
Elinkeinoelämän keskusliitto. Saatavilla: <http://www.ek.fi>.
Elintarviketeollisuusliitto. Toimintakertomus vuosilta 2003 ja 2004.
ETT. Elintarviketieto oy – Food Facts LTD:n tilastot, markkinakatsaukset, kulutus ja tuotantoennusteet.
Eurostatin tilastot.
Finfood. Saatavilla: <http://www.finfood.fi>.
Hevostietokeskus.
Ilmatieteenlaitos. Ilmatieteenlaitoksen tilastot.
Isoniemi, M., Mäkelä, J., Arvola, A., Forsman-Hugg, S., Lampila, P., Paananen, J. & Roininen, K. 2006. Kuluttajien ja kunnallisten päättäjien näkemyksiä lähi- ja luomuruoasta. Julkaisuja 1. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. Saatavilla: <http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/>
Kasvistieto oy:n tilastot.
Kauppapuutarhaliitto ry:n tilastot.
Kemira Agron tilastot.
KTM Toimialaraportit, Toimiala-Infomedia, Saatavilla: <http://www.toimialaraportit.fi>.
KTTK. Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen tilastot.
Maanmittauslaitos. Kiinteistöjen kauppahintatilasto.
Maaseudun Tulevaisuus -lehti.
Maaseutumatkailun teemaryhmän tilastot.
Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä (YTR) 2004. Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005 – 2008. YTR:n julkaisuja 10/2004. Helsinki: YTR. Saatavilla: http://www.mmm.fi/ytr/Julkaisut/Julkaisut_2004/YTR_julkaisu_10_2004.pdf.
METLA. Metsätutkimuslaitos. Metsätilastollinen vuosikirja.
MMM. Maa- ja metsätalousministeriö. Saatavilla: <http://www.mmm.fi>.
MTTL. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tietokannat.
Paliskuntain yhdistyksen tilastot.
Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen tilastot.
SM. Sisäasiainministeriö. Saatavilla: <http://www.intermin.fi>.
Suomen elintarviketalouden laatustrategia ja –tavoitteet. Saatavilla: <http://www.laaturketju.fi>.
Suomen Hippos ry:n tilastot.
Suomen Kylätoiminta ry. Saatavilla: <http://www.maaseutuplus.fi>.
Suomen Ratsastajainliitto ry:n tilastot.
Suomen säädöskokoelma.
Suomen turkiseläinten kasvattajain liiton tilastot.
Teollisuuden ja työnantajain keskusliitto. Palkkatilasto.
Tike. Hanke 2000-rekisteri.
Tike. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Maatilarekisteri, Maatilatilastollinen vuosikirja, Tietokappi, Viljavaaka.
Tilastokeskus. Kansantalouden tilinpito, Kuluttajahintatilasto, Maatilatalouden tulo- ja verotilasto, Maatilatalouden yritys- ja tulotilasto, Suomen tilastollinen vuosikirja, Yritys- ja toimipaikka-rekisteri.
Tullihallitus. Ulkomaankauppatilasto.
Valtion talousarvioesitys 2006. Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2006.
Valtiovarainministeriö. Taloudellinen katsaus, tammikuu 2006.
Vähemmästä enemmän ja paremmin. 2005. Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnan (KULTU) ehdotus kansalliseksi ohjelmaksi. Helsinki: Ympäristöministeriö ja kauppa- ja teollisuusministeriö.

Maatalouden tuottajahintaindeksi ja maatalouden tuotantovälineiden ostohintaindeksi alaindeksineen (2000=100).¹

	Tuottajahinta- indeksi ²	Tuotantovälineiden ostohintaindeksi			
		Yhteensä	Tuotantotarvikkeet ja palvelut	Investoinnit	Rakennukset
2005	98,1 ^e	110,8	108,2	116,8	114,0
2004	101,5	107,1	105,1	111,8	109,5
2003	99,0	104,2	102,5	108,1	106,3
2002	103,7	102,8	101,5	105,5	104,6
2001	105,2	102,2	101,8	103,1	102,4
2000	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1999	96,6	95,0	94,2	97,2	96,4
1998	101,3	96,2	96,4	95,1	95,1
1997	102,5	97,5	98,4	94,0	93,7
1996	108,1	95,6	96,4	92,5	89,7
1995	103,6	94,2	94,6	92,3	90,5

¹Indeksit perustuvat EU:n indeksiluokituksiin.

²Sisältää myös turkistuotannon.

Lähde: Tilastokeskus.

Eräitä lukuja maatalouden rakenteesta.

	Maatilojen ¹ lukumäärä 1 000 kpl	Tilojen ¹ keskikoko, ha	Maidon- lähettäjiä lkm 1 000 kpl	Maatalouden työlliset ² 1 000 henkeä	% työllisistä
2005	16	93	3,9
2004	72	31,5	17	93	3,9
2003	74	30,6	18	99	4,2
2002	75	30,0	19	106	4,5
2001	77	29,1	21	112	4,7
2000	80	28,0	22	118	5,1
1999	24	121	5,3
1998	88	25,0	26	120	5,4
1997	90	24,0	28	130	6,0
1996	94	22,9	30	133	6,3
1995	100	21,7	32	141	6,7
1994	115	19,2	34	153	7,4
1993	116	18,8	35	154	7,4
1992	121	18,1	36	166	7,5
1991	126	17,7	40	177	7,5
1990	129	17,3	45	183	7,3

¹Tuotantotoimintaa harjoittavat ns. aktiivitalat.

²Vuosien 1997–1998 aikana tehdyn muutosten mukaiset korjatut luvut.

Lähteet: Tike, Työministeriö.

Eläinten lukumäärä kesäkuun laskennan mukaan sekä lehmien keskituotos.

	Lehmiä 1 000 kpl	Keskituotos l/lehmä	Sikoja 1 000 kpl	Kanoja 1 000 kpl
2005 ¹	319	7 505	1 401	3 128
2004 ¹	324	7 404	1 365	3 069
2003 ¹	334	7 251	1 375	3 016
2002 ¹	348	7 117	1 315	3 212
2001 ¹	355	6 932	1 261	3 202
2000 ¹	364	6 786	1 296	3 110
1999 ¹	372	6 443	1 351	3 361
1998 ¹	383	6 225	1 401	3 802
1997 ¹	391	6 183	1 467	4 152
1996 ¹	392	5 993	1 395	4 184
1995 ¹	399	5 982	1 400	4 179
1994	417	5 869	1 298	4 090
1993	426	5 648	1 273	4 025
1992	428	5 613	1 298	3 969
1991	446	5 619	1 344	4 138
1990	490	5 547	1 394	4 845

¹1.5.

Lähde: Tike.

Pääravinteiden myynti peltolannoitteissa lannoitusvuosittain, kg/ha ja hehtaarisato, ry/ha.

	Typpi kg/ha	Fosfori kg/ha	Kalium kg/ha	Ry-sato (ml. oljet) ry/ha
2004–05	75,0	9,2	25,9	4 826 ¹
2003–04	76,5	9,3	26,4	4 630 ¹
2002–03	80,0	9,8	27,8	4 478 ¹
2001–02	80,5	10,1	28,3	4 692 ¹
2000–01	83,2	10,8	31,1	4 531 ¹
1999–00	84,2	10,4	30,5	4 900 ¹
1998–99	81,0	11,0	31,1	3 146
1997–98	85,0	11,4	32,6	2 980
1996–97	86,0	11,8	32,5	3 816
1995–96	92,3	16,1	34,3	3 736
1994–95	101,6	20,0	38,5	3 655
1993–94	94,1	19,0	40,0	3 810
1992–93	94,3	19,4	39,8	3 912
1991–92	92,8	19,9	39,7	3 269
1990–91	109,4	26,3	53,4	3 771

¹ Uudet kertoimet (Rehutaulukot ja ruokintasuosituksen 2001).

Lähteet: Kemira, Tike.

Maatalouden (pl. puutarhatalous) kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ^e
KASVINVIJELYTUOTTO							
Ruis	3,5	7,2	7,7	7,1	6,1	5,1	3,4
Vehnä	39,7	45,6	52,3	48,9	55,2	54,6	53,3
Ohra	76,9	87,7	99,2	80,4	69,3	67,1	64,3
Kaura	42,0	50,1	72,1	56,3	45,5	36,9	33,5
Ruokaperuna	94,3	54,2	43,1	50,3	38,5	51,2	50,9
Teollisuusperuna	21,0	21,1	19,5	22,7	18,2	19,2	20,3
Sokerijuurikas	53,0	52,7	61,6	47,8	56,8	60,9	51,4
Öljykasvit	14,9	13,6	21,7	22,2	19,8	13,2	18,7
Muu kasvinviljely	4,9	6,1	5,8	6,1	10,5	10,8	8,1
Kasvinviljelytuotto yhteensä	350,2	338,3	383,0	342,0	319,9	319,0	303,9
KOTIELÄINTUOTTO							
Maito	808,0	842,9	867,5	888,9	871,1	844,0	801,5
Naudanliha ilman pikkuvasikanlihaa	196,5	189,0	185,4	168,7	185,5	185,0	178,5
Sianliha	206,6	224,1	261,1	255,9	229,7	246,1	264,4
Lampaanliha	1,5	1,1	1,0	1,2	1,1	1,3	1,3
Siipikarjanliha	75,7	72,7	92,0	104,2	110,2	111,1	104,5
Kananmunat	41,4	44,7	40,5	45,4	42,4	41,8	34,4
Muu kotieläintuotanto	1,0	1,0	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2
Kotieläintuotto yhteensä	1330,6	1375,5	1447,9	1464,6	1440,2	1429,6	1384,8
Markkinahintainen tuotto yhteensä	1680,9	1713,8	1830,9	1806,6	1760,1	1748,6	1688,7
SATOVAHINKOKORVAUKSET	50,7	28,1	1,2	4,0	2,7	2,7	19,6
VUOKRATUOTTO							
Tuotantovälineistä	33,4	35,9	36,0	36,0	36,4	36,5	36,8
Rakennuksista ja maasta	27,1	29,2	29,3	29,3	29,6	29,7	30,2
Vuokratuotot yhteensä	60,5	65,1	65,3	65,3	66,0	66,2	67,0
TUET							
CAP-peltokasvituki	230,2	341,8	343,6	341,1	353,2	366,4	381,5
CAP-kotieläintuki	38,1	39,9	78,5	87,7	93,8	88,1	88,2
Luonnonhaittakorvaus	296,0	414,5	418,4	422,1	419,4	420,2	418,3
Ympäristötuki	260,2	266,9	274,6	277,4	283,8	290,3	284,1
Pohjoinen eläinyksikkötuki	67,0	97,3	100,5	102,0	105,3	114,1	99,7
Siirtymäkauden eläintuki	21,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Siirtymäkauden teuraseläintuki	83,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Muut kansalliset eläintuet	25,1	83,1	78,8	79,6	80,0	78,9	65,1
Siirtymäkauden hehtaarituki	16,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Muut kansalliset hehtaarituet	125,9	113,5	126,7	132,9	134,4	137,9	219,7
Tuotantotuet							
- maito	216,7	219,1	215,7	230,4	221,9	238,2	187,5
- ruis	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- vehnä	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- mallasohra	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- sokerijuurikas	4,1	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- tärkkelysperuna	0,5	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
EU-järjestelmän mukaiset tuet yhteensä	824,5	1063,0	1115,1	1128,4	1150,1	1165,0	1172,1
Kansalliset tuet	563,0	515,6	521,7	544,9	541,5	569,1	572,0
Tukituotot yhteensä	1387,6	1578,6	1636,8	1673,3	1691,6	1734,1	1744,1
MAATALOUDEN KOKONAISTUOTTO YHTEENSÄ	3179,6	3385,6	3534,2	3549,2	3520,5	3551,6	3519,4

Maatalouden (pl. puutarhatalous) kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ^e
MAATALOUDEN KUSTANNUKSET							
Väkilannoitteet	155,3	168,0	177,0	180,0	176,9	166,5	169,9
Maatalouskalkki	41,2	30,3	29,4	32,5	22,8	20,0	21,4
Väkirehut							
- seokset	351,4	371,5	379,3	378,5	340,7	345,1	343,3
- muut	7,1	5,1	5,2	5,4	5,3	5,4	5,3
Rehunsäilöntäaineet	21,1	20,6	21,0	21,0	20,8	21,6	22,2
Kasvinsuojeluaineet	49,8	44,5	51,8	49,8	59,2	60,2	56,1
Ostosiemenet	40,5	39,1	42,0	41,0	46,9	57,5	58,4
Poltto- ja voiteluaineet	98,2	142,4	145,2	145,2	135,6	157,5	199,6
Sähkö	65,0	63,5	65,4	66,4	79,0	80,0	78,9
Maatalouden poltto- ja tarvepuu	10,0	10,9	11,2	11,2	7,5	7,5	7,6
Eläinten välityskustannus	8,6	8,7	8,7	5,1	5,1	5,3	4,2
Yleismenot	234,8	253,7	271,5	272,0	273,1	280,8	290,0
Palkkakustannus							
- palkat	81,1	82,9	81,0	81,0	90,0	92,1	92,3
- sosiaalikulut	56,0	57,4	56,1	54,6	60,8	63,2	63,2
Koneet ja kalusto							
- poistot	338,2	340,6	344,8	354,8	366,1	381,3	404,5
- kunnossapito	133,6	136,7	139,4	146,4	149,8	155,0	159,5
Työvälineet ja laitteet	41,0	42,5	43,9	44,0	43,9	45,8	48,5
Rakennukset ja rakennelmat							
- poistot	218,9	227,4	231,9	232,0	235,9	243,1	252,9
- kunnossapito	38,5	40,0	40,8	41,6	42,6	43,5	45,3
Salaojat, sillat, aidat, yms.							
- poistot	62,8	65,0	66,3	67,0	68,1	70,2	73,0
- kunnossapito	19,0	20,3	21,1	21,1	21,6	22,1	23,0
Velkojen korot	108,6	130,7	138,6	137,3	126,8	128,4	128,9
Eläinten tuonti	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6
Vuokramenot							
- tuotantovälineistä	37,4	40,2	40,7	41,0	41,5	41,5	42,2
- maasta	74,0	79,7	80,4	81,0	81,9	82,1	84,2
Maatalousyrittäjiltä peritty kustannus							
- tapaturmavakuutusmaksusta	9,7	9,2	9,4	9,4	11,8	11,7	11,6
- sijaisavusta	10,7	10,9	12,1	13,0	15,2	15,6	16,3
- viikkovapaasta	2,8	2,9	3,5	3,8	4,4	5,2	5,5
MAATALOUDEN KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	2316,0	2445,3	2518,1	2536,4	2533,9	2608,8	2708,4
MAATALOUSTULO ILMAN PUUTARHATALOUTTA	863,6	940,3	1016,1	1012,8	986,6	942,8	811,0

Puutarhatalouden kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ^e
AVOMAATUOTANTO							
Vihannekset	64,9	75,8	73,4	80,0	83,3	80,0	74,1
Marjat ja hedelmät	28,5	32,3	28,5	37,0	39,2	37,2	34,4
Muut	18,2	18,5	18,5	20,2	20,2	21,2	21,2
Yhteensä	111,6	126,6	120,4	137,2	142,7	138,4	129,7
KASVIHUONETUOTANTO							
Koristekasvit	91,8	90,1	89,7	110,1	99,6	104,8	100,8
Vihannekset	88,3	96,6	101,6	112,9	115,2	119,0	122,7
Yhteensä	180,1	186,7	191,3	223,1	214,8	223,8	223,5
Markkinahintainen tuotto yhteensä	291,7	313,2	311,8	360,3	357,5	362,2	353,2
TUET							
Kasvihuonetuki	34,6	40,7	40,9	40,5	40,3	40,1	40,1
Avomaan puutarhatuotteiden tuki	3,8	2,5	2,5	2,0	1,9	2,0	2,0
Muut tuet	10,4	11,2	10,5	7,9	11,4	11,8	11,9
Yhteensä	48,8	54,3	53,9	50,4	53,6	53,9	54,0
PUUTARHATALOUDEN KOKONAISTUOTTO YHTEENSÄ	340,5	367,6	365,7	410,7	411,1	416,1	407,2
KUSTANNUKSET							
Lannoitteet ja kalkki	7,8	7,9	7,9	7,7	7,6	7,8	8,2
Kasvinsuojelu	4,7	5,1	5,1	5,0	5,6	5,6	5,5
Siemenet, sipulit, taimet	14,0	14,4	14,5	14,1	13,6	13,4	13,9
Muut aineet ja tarvikkeet	34,0	34,4	34,7	34,8	34,8	35,7	36,7
Palkkakustannus	65,0	73,1	74,5	69,7	65,2	74,7	75,9
Poltto- ja voiteluaineet	14,1	16,9	15,4	14,6	15,7	17,8	23,4
Sähkö	20,3	16,9	17,1	17,8	21,5	21,8	21,5
Velkojen korot	13,2	15,4	16,4	15,2	15,2	14,5	14,1
Koneiden ja kaluston poistot	19,9	20,3	20,9	21,9	22,3	23,3	24,7
Rakennusten poistot	18,9	19,7	20,3	20,7	21,0	21,7	22,5
Salaojien yms. poistot	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,8	1,9
Muut kustannukset	49,7	50,8	51,3	52,0	52,7	50,5	52,1
PUUTARHATALOUDEN KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	263,1	276,6	279,7	275,2	276,9	288,6	300,4
PUUTARHATULO	77,3	90,9	86,0	135,4	134,2	127,6	106,8

Maa- ja puutarhatalouden kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ^e
MAATALOUSTUOTTO	3179,6	3385,6	3534,2	3549,3	3520,5	3551,6	3519,4
PUUTARHATUOTTO	340,5	367,6	365,7	410,7	411,1	416,1	407,2
TUOTTO YHTEENSÄ	3520,1	3753,2	3899,9	3960,0	3931,6	3967,7	3926,6
MAATALOUSTUOTTO	2316,0	2445,3	2518,1	2536,4	2533,9	2608,8	2708,4
PUUTARHATALOUSTUOTTO	263,1	276,6	279,7	275,2	276,9	288,6	300,4
KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	2579,2	2721,9	2797,8	2811,6	2810,8	2897,3	3008,8
MAA- JA PUUTARHATALOUDEN MAATALOUSTULO	940,9	1031,3	1102,1	1148,3	1120,7	1070,4	917,8

Maatalouden tuet***EU:N KOKONAAN TAI OSITTAIN RAHOITAMAT TUET VUONNA 2005**

€/hehtaari tai €/yksikkö

Tukialue	A	B	C1	C2	C2pohj.	C3	C4
CAP-PELTOKASVITUKI¹, €/ha							
Viljat ²	295	243	243	200	200	200	200
Öljykasvit ²	295	243	243	200	200	200	200
Valkuaiskasvit	269	231	231	199	199	199	199
Säilörehunurmi	214	176	176	145	145	145	145
Tärkkelysperuna ³	707	707	707	707	707	707	707
Kesanto	214	176	176	145	145	145	145
Kuivatustuki viljoille ja öljykasveille	81,7	67,2	67,2	55,2	55,2	55,2	55,2
Viitesadot viljoille ja öljykasveille, tn/ha	3,4	2,8	2,8	2,3	2,3	2,3	2,3
CAP-ELÄINTUKI, €/eläinyksikkö							
Sonnipalkkio	210	210	210	210	210	210	210
laajaperäisyyspalkkio							
- 1,4–1,8 eläinyksikköä/rehuha	40	40	40	40	40	40	40
- alle 1,4 eläinyksikköä/rehuha	80	80	80	80	80	80	80
Emolehmpalkkio	200	200	200	200	200	200	200
kansallinen lisätuki	50	50	50	50	50	50	50
laajaperäisyyspalkkio							
- 1,4–1,8 eläinyksikköä/rehuha	40	40	40	40	40	40	40
- alle 1,4 eläinyksikköä/rehuha	80	80	80	80	80	80	80
LFA-TUKI, €/ha							
LFA-lisäosa							
- perusosa	20	20	20	25	25	25	25
- kotieläintilan korotus	80	80	80	80	80	80	80
YMPÄRISTÖTUKI, €/ha							
	Kasvinviljelytila		Kotieläintila				
Vilja, öljykasvit, valkuaiskasvit, nurmet	107		130				
Puutarhakasvit (avomaan vihannekset ym.)	333		333				
Puutarhakasvit (marja- ja hedelmäkasvit)	484		484				
Kesanto	0		0				

*Mukana ovat keskeisten tuotteiden tuet, eikä taulukko näin ollen kata kaikkia tukia.

¹CAP-peltokasvituessa ei ole huomioitu CAP-perusalan ylityksestä aiheutuvaa leikkausta. Vuonna 2004 CAP-tuki leikkaantui viljoilla noin 7% ja säilörehulla noin 26%. Vuonna 2005 leikkaus saattaa olla tätä suurempi, koska CAP-tuen viljelyvaatimus muuttuu vuodesta 1991 vuoteen 2003. Lisäksi vuonna 2005 CAP-tuen 3% modulaatio koskee yli 5 000 euroa CAP-tukia saavia tiloja.

²Kuivaustuki laskettu mukaan CAP-tukeen

³CAP-tuki on 22,1 €/tonni (17% peruna, absoluuttinen tärkkelys 130 €/tonni) vuonna 2003. Tuki on laskettu satotasolla 32 tonnia/hehtaari.

- Valkuaiskasvien tuki sisältää valkuaiskasvipalkkion.

- LFA-tuki on komissiolle tehdyn ehdotuksen mukaisena.

- Kotieläin tilaksi katsotaan LFA-tuessa tila, jolla eläintiheys vähintään 0,4 EY/ha tai tilalla koko sitoumuskauden vähintään 10 eläinyksikköä ja eläintiheys on vähintään 0,2 EY/ha.

- LFA-tuen lisäosaa voidaan olettaa vuoden 2003 tietojen perusteella leikattavan noin 8 prosenttia.

- Ympäristötuen uusissa sopimuksissa kaikki tilat katsotaan kasvinviljelytiloiksi.

	Yksikkö	2001 €/yks	2002 €/yks	2003 €/yks	2004 €/yks	2005 €/yks	2006 €/yks
KANSALLISET TUET							
ETELÄ-SUOMEN KANSALLINEN TUKI, POHJOINEN TUKI JA KASVINVIJELYYN TUKI							
Eläinyksikkökohtainen tuki							
Kotieläintuki emolehmistä							
A ja B	€/ey	67	65	63	133	86	83
C1	€/ey	269	269	269	309	299	296
C2	€/ey	269	269	269	309	299	296
C2pohj. ja saaristo	€/ey	345	345	345	385	375	372
C3	€/ey	420	420	420	460	450	447
C4	€/ey	605	605	605	645	635	632
Kotieläintuki sonneista yli 6 kk							
A ja B	€/ey	357	345	336	336	219	211
C1	€/ey	412	412	412	477	415	417
C2	€/ey	420	420	420	485	423	425
C2pohj. ja saaristo	€/ey	496	496	496	561	499	501
C3	€/ey	572	572	572	637	575	577
C4	€/ey	757	757	757	822	760	762
Kotieläintuki uuhista							
A ja B	€/ey	360	344	333	333	212	207
C1	€/ey	412	412	412	482	404	399
C2	€/ey	420	420	420	490	412	407
C2pohj. ja saaristo	€/ey	496	496	496	566	488	483
C3P1-P2	€/ey	824	824	824	894	816	811
C3P3-P4	€/ey	925	925	925	995	917	912
C4P4	€/ey	1093	1110	1110	1180	1102	1097
C4P5	€/ey	1379	1110	1110	1180	1102	1097
Kotieläintuki siat							
A ja B	€/ey	308	294	285	266	215	206
C1	€/ey	320	306	297	278	296	284
C2	€/ey	320	306	297	278	268	258
C2pohj. ja saaristo	€/ey	400	387	378	359	308	300
C3	€/ey	400	387	378	359	308	300
C4	€/ey	400	387	378	359	308	300
Kotieläintuki kanat							
A ja B	€/ey	287	283	275	257	207	203
C1	€/ey	287	283	275	257	259	264
C2	€/ey	289	286	278	260	238	242
C2pohj. ja saaristo	€/ey	375	372	364	348	288	292
C3	€/ey	442	439	431	413	355	359
C4	€/ey	442	439	431	413	355	359
Kotieläintuki muu siipikarja							
A ja B	€/ey	271	260	252	234	196	186
C1	€/ey	271	260	252	234	243	242
C2	€/ey	276	265	257	239	225	225
C2pohj. ja saaristo	€/ey	367	352	344	326	277	278
C3	€/ey	367	352	344	326	277	278
C4	€/ey	367	352	344	326	277	278
Pohjoiset teurastukset							
Teurastetut sonnit C3-C4							
P1-P2	€/teur.eläin	131	131	131	131	131	131
P3-P4	€/teur.eläin	182	182	182	182	182	182
P5	€/teur.eläin	333	333	333	333	333	333

- Sikatalouden, kanojen ja muun siipikarjan kotieläintukia maksetaan vuonna 2005 C1-alueella 77% ja C2-alueella 80%:lle tuotannosta.

	Yksikkö	2001 €/yks	2002 €/yks	2003 €/yks	2004 €/yks	2005 €/yks	2006 €/yks
Teurastetut hiehot							
A ja B	€/teur.eläin	114	111	108	150	119	121
C1	€/teur.eläin	210	210	210	210	210	270
C2	€/teur.eläin	210	210	210	210	210	270
C2pohj. ja saaristo	€/teur.eläin	259	259	259	259	259	319
C3	€/teur.eläin	301	301	301	301	301	361
C4	€/teur.eläin	387	387	387	387	387	447
Maidon tuotantotuki							
A ja B	snt/l	6,15	6,0	5,8	5,6	3,0	3,1
C1	snt/l	8,83	8,8	8,8	10,0	7,4	7,5
C2	snt/l	9,35	9,4	9,4	10,6	8,0	8,1
C2pohj.	snt/l	10,74	10,7	10,7	11,9	9,3	9,4
C3P1	snt/l	13,68	13,7	13,7	14,9	12,3	12,4
C3P2	snt/l	15,42	15,4	15,4	16,6	14,0	14,1
C3P3-P4	snt/l	18,01	18,0	18,0	19,2	16,6	16,7
C4P4	snt/l	22,69	22,7	22,7	23,9	21,3	21,4
C4P5	snt/l	31,87	31,9	31,9	33,1	30,5	30,6
Kasvinviljelyn tuki							
A-tukialue¹							
Vehnä	€/ha	93	105	105	88–115 ³	88–115 ³	88–105 ³
Ruis	€/ha	143	160	160	110–145 ³	99–129 ³	98–129 ³
Mallasohra	€/ha	67	84	84	73–96 ³	73–96 ³	73–84 ³
Rehuvilja	€/ha	0	7	9	4–6 ³	4–6 ³	4–6 ³
Rehunurmi ²	€/ha	177	202	202	125–164 ³	98–129 ³	98–129 ³
Öljykasvit	€/ha	135	143	143	108–142 ³	98–129 ³	98–129 ³
Sokerijuurikas	€/ha	202	202	202	125–164 ³	98–129 ³	98–129 ³
Tärkkelysperuna	€/ha	143	143	143	108–142 ³	98–130 ³	98–129 ³
Avomaanvihannekset	€/ha	446	446	446	346–425 ³	333–392 ³	320–392 ³
B-tukialue¹							
Vehnä	€/ha	93	105	105	88–115 ³	88–115 ³	88–105 ³
Ruis	€/ha	143	143	143	110–145 ³	98–129 ³	98–129 ³
Mallasohra	€/ha	67	84	84	73–96 ³	73–96 ³	73–84 ³
Rehuvilja	€/ha	0	7	9	4–6 ³	4–6 ³	4–6 ³
Rehunurmi ²	€/ha	177	202	202	125–164 ³	98–129 ³	98–129 ³
Öljykasvit	€/ha	135	143	143	108–142 ³	98–129 ³	98–129 ³
Sokerijuurikas	€/ha	202	202	202	125–164 ³	98–129 ³	98–129 ³
Tärkkelysperuna	€/ha	143	143	143	108–142 ³	98–130 ³	98–129 ³
Avomaanvihannekset	€/ha	395	395	395	346–425 ³	333–392 ³	320–392 ³
C1-tukialue¹							
Vehnä	€/ha	93	105	105	88	56	60
Ruis	€/ha	135	135	135	112	112	112
Mallasohra	€/ha	67	84	84	78	70	70
Rehuvilja	€/ha	0	7	9	0	0	0
Rehunurmi ²	€/ha	93	93	95	0	0	0
Öljykasvit	€/ha	135	140	140	115	100	100
Sokerijuurikas	€/ha	202	202	250	197	185	185
Tärkkelysperuna	€/ha	168	168	168	143	133	133

¹ A- ja B-alue ympäristötuen lisäosa, C-alue pohjoinen tuki.

² Rehunurmituki nautakarja-, lammas-, vuohi- ja hevostiloille.

³ Vuodesta 2004 lähtien kasvinviljelyn tuki maksetaan ympäristötuen kansallisen lisäosan muodossa. Lisäosan suuruus vaihtelee sen mukaan, kuinka paljon ympäristötuen perustukea tilalle maksetaan.

- Tukitasoihin saattaa kohdistua leikkauksia maksukattojen vuoksi. Vuonna 2004 ympäristötuen lisätukea maksettiin noin 90% suunnitellusta määrästä. Vuonna 2005 leikkaus on todennäköisesti tätä suurempi.

	Yksikkö	2001 €/yks	2002 €/yks	2003 €/yks	2004 €/yks	2005 €/yks	2006 €/yks
C2 ja C2p-tukialueet¹							
Vehnä	€/ha	93	105	105	88	56	60
Ruis	€/ha	135	135	135	112	112	112
Mallasohra	€/ha	67	84	84	78	70	70
Rehuvilja	€/ha	0	7	9	0	0	0
Rehunurmi ²	€/ha	93	93	95	0	0	0
Öljykasvit	€/ha	59	67	67	42	27	27
Sokerijuurikas	€/ha	202	202	250	197	185	185
Tärkkelysperuna	€/ha	168	168	168	143	133	133
C3-tukialue							
Rehuvilja	€/ha	0	7	9	0	0	0
Rehunurmi ²	€/ha	93	93	95	0	0	0
C4-tukialue							
Rehuvilja	€/ha	0	7	9	0	0	0
Rehunurmi ²	€/ha	93	93	95	0	0	0
Yleinen hehtaarituki viljelyalalta C2-C4							
Viljat ja muut peltokasvit							
C2, C2p ja saaristo	€/ha	34	34	34	34	30	30
C3	€/ha	50	50	50	50	46	46
C4	€/ha	101	101	101	101	97	97
Muut kasvit							
C2, C2p ja saaristo	€/ha	34	34	34	34	35	35
C3	€/ha	50	50	50	50	51	51
C4	€/ha	101	101	101	101	102	102
Nuorten viljelijöiden hehtaarituki C1-C4							
Kasvihuonetuki A ja B sekä C2P-C4							
yli 7 kk	€/m ²					11,4	11,4
2-7 kk	€/m ²					5,3	4,8
Kasvihuonetuki C1 ja C2							
yli 7 kk	€/m ²	11,4	11,4	11,4	12,0	12,8	12,8
2-7 kk	€/m ²	5,7	5,7	5,7	6,0	5,9	5,3
Puutarhantuotteiden pohjoinen varastointituki (max.)							
Varastot lämpösäätelyjärjestelmällä	€/m ³	15,1	15,0	14,5	14,2	14,2	14,2
Muut varastot	€/m ³	10,1	10,1	10,1	9,8	9,8	9,8

Eläinyksiköiden muuntokertoimet siirtymäkauden tuissa							
Lypsylehmät	1	Muut naudat yli 2 v	1	Hevoset yli 6 kk, siitostamma, -poni			1
Emolehmät	1	Muut naudat 6 kk-2v	0,6	suomenhevonen			0,85
		Uuhet, vuohet	0,15	1-3 v muut hevoset, ponit			0,6
Eläinyksiköiden muuntokertoimet pohjoisissa tuissa							
Emolehmät	1	Emakot, karjut	0,7	Broileriemot, siipikarjaemot			0,025
Sonnit, yli 2 v	1	Lihasiat 3 kk tai yli	0,23	190/223 teurastettua kalkkunaa			1
Sonnit, yli 6 kk-2 v	0,6	13 teurastettua lihasikaa	1	Hevoset yli 6 kk, siitostamma, -poni			1
Uuhet, vuohet	0,15	Kanat	0,013	suomenhevonen			0,85
		Broilerit	0,0053	1-3 v muut hevoset, ponit			0,6

¹ A- ja B-alue ympäristötuen lisäosa, C-alue pohjoinen tuki.

² Rehunurmituki nautakarja-, lammas-, vuohi- ja hevostiloille.

P1 = Oulun lääni: Haukipudas, Kiiminki, Oulu, Utajärvi, Ylikiminki, Oulunsalon kunnasta ne osat, jotka ovat Ylikimingin kunnan sisäpuolella.

P2 = Lapin lääni: Kemi, Kemina, Simo, Tervola, Tornio. Oulun lääni: Hailuoto, Hyrynsalmi, Ii, Kuhmo, Kuivaniemi, Yli-Ii

P3 = Lapin lääni: Kemijärvi, Pello, Ranua, Rovaniemen mlk, Rovaniemi, Ylitornio. Oulun lääni: Pudasjärvi, Puolanka, Suomussalmi, Taivalkoski

P4 = C3: Lapin lääni: Posio. Oulun lääni: Kuusamo. C4: Lapin lääni: Kolarin, Pelkosenniemi, Salla, Savukoski; Kittilä ja Sodankylä lukuunottamatta P5:een kuuluvia osia.

P5 = Lapin lääni: Muonio, Enontekiö, Inari, Utsjoki; Sodankylästä ja Kittilästä MMM:n hyväksymät osat.

Saaristo: Alueiden C1 ja C2 kunnista MMM:n hyväksymät saaristo-osat.

Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja

- No 91 MTTL 1999. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 1998. 94 s.
- No 91a MTTL 1999. Finnish Agriculture and Rural Industries 1998. 94 p.
- No 92 Aakkula, J.J. 1999. Economic Value of Pro-Environmental Farming - A Critical and Decision-Making Oriented Application of the Contingent Valuation Method. 227 p.
- No 93 Forsman, S. 1999. Erilaistaminen ja hintastrategiat elintarvikealan maaseutu-yrityksissä. 166 s.
- No 94 Marttila, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2000. Maataloustieteen päivät 2000. Talous ja teknologia. 285 s.
- No 95 MTTL 2000. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 1999/2000. 95 s.
- No 95a MTTL 2000. Finnish Agriculture and Rural Industries 1999/2000. 95 p.
- No 96 Peltola, A. 2000. Viljelijäperheiden monitoimisuus suomalaisilla maatiloilla. 280 s.
- No 97 MTTL 2001. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2001. 95 s.
- No 97a MTTL 2001. Finnish Agriculture and Rural Industries 2001. 95 p.

MTT Taloustutkimuksen (MTTL) julkaisuja

- No 98 Lehtonen, H. 2001. Principles, structure and application of dynamic regional sector model of Finnish agriculture. 265 p.
- No 99 Vihinen, H. 2001. Recognising Choice. A Study of the Changing Politics of the Common Agricultural Policy through an Analysis of the MacSharry Reform Debate in Ireland and the Netherlands. 247 p.
- No 100 Peltola, J. 2002. Three Approaches to Mathematical Models for Finnish Natural Resource Management. 97 p.
- No 101 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2002. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2002. 94 s.
- No 101a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2002. Finnish Agriculture and Rural Industries 2002. 94 p.
- No 102 Csaba, J. 2002. Determinants and Influence of Foreign Direct Investments in the Hungarian Food Industry in Central and Eastern European Context. An Application of the FDI-Concentration Map Method. 312 p.
- No 103 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2003. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2003. 94 s.
- No 103a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2003. Finnish Agriculture and Rural Industries 2003. 94 p.
- No 104 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2004. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2004. 94 s.
- No 104a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2004. Finnish Agriculture and Rural Industries 2004. 94 p.
- No 105 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2005. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2005 - Kymmenen vuotta Euroopan unionissa. 94 s.
- No 105a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2005. Finnish Agriculture and Rural Industries 2005 - Ten Years in the European Union. 94 p.
- No 105b Niemi, J. & Ahlstedt, J. (red.). 2005. Finlands lantbruk och landsbygdsnäringar 2005 - Tio år i Europeiska unionen. 94 s.